

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ,
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΜΣ «ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

Οι προοπτικές της εξωτερικής διάστασης της ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ

#EnergyUnion

Πηγή: ec.europa.eu

ΔΡΟΥΓΚΑ ΜΑΡΙΑ
Α.Μ.: 1214Μ024

Επιβλέπων Καθηγητής:
Χρυσόχου Δημήτρης

[Νοέμβριος 2015]

Περιεχόμενα

Δήλωση Σκοπού	4
Εισαγωγικό Μέρος.....	7
Γενικές Παρατηρήσεις.....	7
Η εξέλιξη της αρμοδιότητας της ΕΚ/ΕΕ στον τομέα της ενέργειας	9
Πρωτογενές Ευρωπαϊκό Δίκαιο	9
Παράγωγο Ενωσιακό Δίκαιο	12
Ευρωπαϊκή Επιτροπή	15
Μέρος Ι: Η Εξωτερική Διάσταση της Ενεργειακής Πολιτικής	18
Κεφάλαιο 1ο : Ενεργειακοί διάλογοι με τρίτα κράτη.....	18
1.1. Οι Χάρτες Ενέργειας.....	19
1.2. Συνεργασίες στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (ΕΠΓ)	20
1.3. Ενεργειακή Κοινότητα	22
1.4. Πρόγραμμα INOGATE.....	26
Κεφάλαιο 2ο: Παράγοντες που προσδιορίζουν την ανάγκη για ενεργειακή ασφάλεια στην ΕΕ	27
2.1. Το ζήτημα της ασφάλειας εφοδιασμού	27
2.2. Η εξάρτηση της ΕΕ από τις εισαγωγές.....	29
2.3. Η ενεργειακή αλληλεξάρτηση ΕΕ-Ρωσίας	31
2.4. Κράτη- προμηθευτές ενεργειακών πόρων (εκτός Ρωσίας).....	35
Μέρος ΙΙ: Πολιτική Διαφοροποίησης των Πηγών και των Οδεύσεων	43
Κεφάλαιο 3ο: Η ετερογένεια της ΕΕ στον βαθμό ενεργειακής εξάρτησης των κρατών-μελών της	43
Κεφάλαιο 4ο : Διαφοροποίηση των οδεύσεων για την μεταφορά φυσικού αερίου από την Ρωσία.....	47
4.1. Ο αγωγός Nord Stream	49
4.2. Ο αγωγός South Stream και η αντικατάστασή του από τον Turkish Stream.....	52
Κεφάλαιο 5ο : Διαφοροποίηση πηγών και οδεύσεων	55
5.1. Η Νορβηγία.....	56
5.2. Η Βόρεια Αφρική	57

5.3. Η Μέση Ανατολή.....	58
5.4. Η Περιοχή της Κασπίας θάλασσας.....	59
5.5. Δυνατότητες εισαγωγών LNG	62
Κεφάλαιο 6ο : Μέτρα αντιμετώπισης κρίσεων εφοδιασμού	68
Κεφάλαιο 7ο : Το σχιστολιθικό αέριο (shale gas) ως μακροπρόθεσμη επιλογή	72
Συμπεράσματα και Προοπτικές	75
Βιβλιογραφία.....	81
Ελληνόγλωσση	81
Ξενόγλωσση.....	82
Πρωτογενείς Πηγές.....	84
Ιστοσελίδες Τεκμηρίωσης.....	87

ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ

Με πλήρη επίγνωση των συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων, δηλώνω ενυπογράφως ότι είμαι αποκλειστικός συγγραφέας της παρούσας Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας, για την ολοκλήρωση της οποίας κάθε βοήθεια είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται λεπτομερώς στην εργασία αυτή. Έχω αναφέρει πλήρως και με σαφείς αναφορές, όλες τις πηγές χρήσης δεδομένων, απόψεων, θέσεων και προτάσεων, ιδεών και λεκτικών αναφορών, είτε κατά κυριολεξία είτε βάσει επιστημονικής παράφρασης. Δηλώνω, συνεπώς, ότι αυτή η ΜΔΕ προετοιμάστηκε και ολοκληρώθηκε από εμένα προσωπικά και ότι, αναλαμβάνω πλήρως όλες τις συνέπειες στην περίπτωση κατά την οποία αποδειχθεί, διαχρονικά, ότι η εργασία αυτή ή τμήμα της δεν μου ανήκει διότι είναι προϊόν λογοκλοπής άλλης πνευματικής ιδιοκτησίας.

18/11/2015

Δρούγκα Μαρία

Δήλωση Σκοπού

Η συνεχής αλλαγή των ισορροπιών στο διεθνές ενεργειακό περιβάλλον διαμορφώνει ένα σύνθετο και ρευστό πεδίο δράσης, εντός του οποίου οι δρώντες καλούνται να επιλέξουν τα κατάλληλα εργαλεία πολιτικής, με σκοπό να διασφαλίσουν την διαθεσιμότητα των ενεργειακών πόρων, την προσβασιμότητα σε αυτούς αλλά και την οικονομική προσιτότητα και βιωσιμότητα.

Οι διεθνείς εξελίξεις στην γεωπολιτική των ενεργειακών πηγών, καθιστούν απαραίτητη την υιοθέτηση μιας συνεκτικής ενεργειακής πολιτικής από την Ευρωπαϊκή Ένωση, που δεν θα περιορίζεται στην ρύθμιση ζητημάτων της κοινοτικής αγοράς, αλλά θα περιλαμβάνει και την εξωτερική διάσταση της ενεργειακής ασφάλειας. Διάσταση η οποία εμπεριέχει έννοιες όπως η διπλωματία των αγωγών, η ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού, η αναζήτηση εναλλακτικών προμηθευτών ή/και οδεύσεων.

Στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η ανάδειξη του κενού που υφίσταται στην ενεργειακή πολιτική της Ένωσης, η οποία από τη δεκαετία του '50 έως σήμερα επικεντρώνεται σε ζητήματα της εσωτερικής αγοράς ενέργειας, σε θέματα ενεργειακής κατανάλωσης και προστασίας του περιβάλλοντος. Δεδομένου ότι ο τομέας της ενέργειας αποτελεί νευραλγικό κομμάτι για την επιβίωση του κράτους, η πολιτική της ενέργειας παρέμεινε στον κρατικό έλεγχο, και περιορίστηκε σε διμερείς σχέσεις μεταξύ των κρατών.

Σήμερα, η υιοθέτηση μιας κοινής εξωτερική πολιτικής σε θέματα ενέργειας, είναι απαραίτητη όσο ποτέ. Η ΕΕ αποτελεί τον μεγαλύτερο εισαγωγέα ενέργειας στον κόσμο, με ποσοστό 53% επί του συνόλου της ενέργειας που καταναλώνει, γεγονός που την εκθέτει σε διαταραχές του ενεργειακού εφοδιασμού. Για να καταστεί η ΕΕ λιγότερο ευάλωτη στις εξωτερικές ενεργειακές κρίσεις, πρέπει να προχωρήσει σε μέτρα που θα περιλαμβάνουν την εξασφάλιση της διαφοροποίησης του εφοδιασμού, την ενθάρρυνση των κρατών-μελών να συνεργαστούν για να εξασφαλίσουν την ασφάλεια του εφοδιασμού και τη μεγαλύτερη διαφάνεια των προμηθειών φυσικού αερίου, ιδίως αυτών που προέρχονται από κράτη εκτός της ΕΕ.

Στα πλαίσια αυτά, η μελέτη αυτή έχει ως απώτερο σκοπό να καταστήσει δυνατή την αξιολόγηση των ευκαιριών και των προκλήσεων που πλαισιώνουν την εξωτερική διάσταση της ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ. Ως εκ τούτου, οι πτυχές της ενωσιακής ενεργειακής πολιτικής, το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας στο πλαίσιο των σχέσεων ΕΕ και Ρωσίας, καθώς και η ανάγκη προσήλωσης σε μια πολιτική διαφοροποίησης των ενεργειακών οδεύσεων αλλά και των προμηθευτών, αποτελούν το υπό εξέταση αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Λέξεις κλειδιά:

ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική, ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού, ενεργειακή εξάρτηση, διαφοροποίηση πηγών και οδεύσεων, φυσικό αέριο, Ενεργειακή Ένωση, Ρωσία

Εισαγωγικό Μέρος

Γενικές Παρατηρήσεις

Η ενεργειακή πολιτική εκφράζει την συνάρθρωση της κρατικής παρέμβασης, που εγγυάται την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού, την προστασία του περιβάλλοντος και της απελευθερωμένης αγοράς, η οποία λειτουργεί σε ανταγωνιστικά πλαίσια, θέτοντας στόχο τη μείωση του ενεργειακού κόστους.

Ο τομέας της ενέργειας αποτελεί κρίσιμο παράγοντα της οικονομίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και έχει οδηγήσει σε ραγδαίες ενδοκοινοτικές διαδικασίες προκειμένου να διαμορφωθεί για πρώτη φορά μια *κοινή ενεργειακή πολιτική* των κρατών-μελών της Ένωσης. Η αύξηση της ενεργειακής ζήτησης σε συνδυασμό με τους περιορισμένους ενδοκοινοτικούς ενεργειακούς πόρους, έχουν δημιουργήσει μια εξαιρετική δυναμική στην διαμόρφωση της κοινής ενεργειακής πολιτικής. Παράλληλα, μετά την διεύρυνση με τα 12 νέα μέλη της Ανατολικής Ευρώπης, τα οποία μεταπολεμικά ήταν μέρος του ενεργειακού συστήματος εφοδιασμού της τότε COMECON (Council for Mutual Economic Assistance) και της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, δημιουργήθηκε εντός της ΕΕ μια «ασυμμετρία» στο πεδίο της ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού ανάμεσα στα παλαιά και λιγότερο εξαρτημένα από τις εισαγωγές μέλη και στα νεώτερα και περισσότερο εξαρτημένα.¹

Οι σχέσεις μεταξύ των μελών της ΕΕ (πολυμερείς ή διμερείς) με την Ρωσία έχουν αναδείξει τον ενεργειακό τομέα ως μια ουσιώδη παράμετρο, όχι μόνο από την πλευρά της ΕΕ αλλά και από την πλευρά της Ρωσίας, καθώς η τελευταία βασίζει την αναπτυξιακή πολιτική της στην εξαγωγή ενεργειακών πόρων. Αν μάλιστα προστεθεί και η προσπάθεια των δύο πλευρών να εξασφαλίσουν προνομιακές προσβάσεις στους ενεργειακούς πόρους της Κασπίας και της Κεντρικής Ασίας (σε νέα κράτη που προέκυψαν από την διάλυση της ΕΣΣΔ) τότε η γεωστρατηγική σημασία της ενέργειας συνιστά ένα πολυδιάστατο πεδίο γεωοικονομικών σχέσεων και συσχετισμού ισχύος.

Εντούτοις, παρά την τεράστια σημασία του ενεργειακού τομέα για την ίδια την Ένωση, έως και τα τέλη της δεκαετίας του 1980 είχε επιτευχθεί ελάχιστη πρόοδος προς την κατεύθυνση μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής, παρά το γεγονός ότι υπήρχαν μερικές πολιτικές σε συγκεκριμένους τομείς, βλ. ΕΚΑΧ, Ευρατόμ. Το κύριο εμπόδιο στην πρόοδο ήταν ότι τα κράτη-μέλη, λόγω των διαφορετικών εγχώριων ενεργειακών μειγμάτων, των διαφορετικών ενεργειακών απαιτήσεων αλλά

¹ Αλειφαντής Στέλιος (2008), "Η Γεωστρατηγική της Ενέργειας στην Ευρώπη και οι Ελληνο-Ρωσικές Ενεργειακές Σχέσεις", *Γεωστρατηγική*, εκδ. Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Τεύχος Νο.14, σελ. 98-99

και εξαιτίας της ύπαρξης κρατικών και συχνά μονοπωλιακών ενεργειακών βιομηχανιών, προτιμούσαν κατά βάση εθνικές λύσεις.²

Η ιδέα μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής αρχίζει να γίνεται περισσότερο αποδεκτή από τα τέλη της δεκαετίας του 1980. Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, η ενεργειακή πολιτική απέκτησε μεγάλη προβολή και προτεραιότητα, αν λάβουμε μάλιστα υπόψη το γεγονός ότι η δημιουργία μιας Ενεργειακής Ένωσης είναι ανάμεσα στους 10 στόχους της Επιτροπής Juncker.³

Το αυξημένο ενδιαφέρον ανάπτυξης ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ οφείλεται σε μια σειρά παραγόντων:

- Καθίσταται ολοένα και περισσότερο αποδεκτό ότι ο τομέας της ενέργειας δεν πρέπει να απομονωθεί από την ενιαία εσωτερική αγορά, αντιθέτως, πρέπει να υπόκειται στις πολιτικές απελευθέρωσης που επηρεάζουν άλλους τομείς.
- Γίνεται έντονα αντιληπτή η υπερβολική εξάρτηση της ΕΕ από εξωτερικούς προμηθευτές -η ΕΕ εξαρτάται από τρίτες χώρες για το ήμισυ σχεδόν των ενεργειακών της απαιτήσεων
- Η προβληματική, συχνά επιθετική στάση που υιοθετεί ο μεγαλύτερος προμηθευτής ενέργειας της ΕΕ, η Ρωσία, η οποία κατά το παρελθόν διέκοψε τον εφοδιασμό ορισμένων κρατών για κάποιες χρονικές περιόδους, τροφοδότησε τις ανησυχίες για την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού της Ένωσης. Ο κίνδυνος αυτός επανέρχεται στο προσκήνιο με την εν εξελίξει κρίση στην Ουκρανία.
- Η γενικότερη προσοχή που δίνει η ΕΕ στις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της χρήσης της ενέργειας και συγκεκριμένα στην ανάγκη λήψης μέτρων για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, έχει ως αποτέλεσμα την προώθηση της «πράσινης ενέργειας» και των εναλλακτικών / ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ΑΠΕ).

Συνέπεια αυτών των παραγόντων υπήρξε η ταχεία εξέλιξη στην έκταση της πολιτικής δραστηριότητας και ανάμειξης της ΕΕ στον ενεργειακό τομέα. Η πολιτική πρωτοβουλία της Επιτροπής Juncker να εντάξει στη στρατηγική της τον στόχο της «επίτευξης μιας ανθεκτικής Ενεργειακής Ένωσης με προορατική πολιτική αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής»⁴ είναι ενδεικτική της τάσης ενεργοποίησης της ΕΕ σε αυτόν τον τομέα.

² Nugent Neill, "Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση", Μ.Μ.Μενδρινού (επιμ), Αθήνα, Σαββάλας, 2012, σελ.475

³ European Commission, 10 Priorities, διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/priorities/index_en.htm, ημ.ανάκτησης 20/8/2015

⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, "Ενεργειακή Ένωση: ασφαλής, βιώσιμη, ανταγωνιστική και οικονομικά προσιτή ενέργεια για όλους τους Ευρωπαίους" (Δελτίο Τύπου), 25/2/2015, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4497_el.htm, ημ. ανάκτησης 20/8/2015

Η εξέλιξη της αρμοδιότητας της ΕΚ/ΕΕ στον τομέα της ενέργειας

Πρωτογενές Ευρωπαϊκό Δίκαιο

Χαρακτηριστικό των απαρχών της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής είναι η έλλειψη γενικών στόχων και η επικέντρωσή της διαδοχικά σε διάφορες πηγές ενέργειας, που έτειναν να έχουν πρωτεύουσα σημασία για την επίλυση των ενεργειακών ζητημάτων.

Αρχικά, υπήρξε η περίοδος του άνθρακα, ο οποίος ήταν βασική πηγή ενέργειας τη δεκαετία του 1950. Αν και η περίοδος του άνθρακα, που εκκινεί με την υπογραφή της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα το 1951, ίσχυσε τυπικά μέχρι το 2002, στην ουσία διήρκεσε πολύ λιγότερο : από το 1952 ως το 1957, καθόσον τα επόμενα έτη η χρήση του άνθρακα υποβαθμίστηκε σημαντικά.⁵ Ανάμεσα στους σκοπούς της Συνθήκης, οι οποίοι απαριθμούνται στο άρθρο 3(§a-g), είναι ο συνεχής εφοδιασμός της κοινής αγοράς με άνθρακα και χάλυβα (§a), κάτι που αποτελεί μια πρώτη έκφραση ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού. Η προσπάθεια για ενεργειακή ασφάλεια ενισχύεται περαιτέρω από τους άλλους στόχους που θέτει το άρθρο 3, οι οποίοι αφορούν στην προσπάθεια για επίτευξη προσιτών τιμών (§c), την πρόσβαση στις πηγές παραγωγής (§b), την πολιτική ορθολογικής χρήσης των φυσικών πόρων αλλά και αποφυγής της αλόγιστης εξάντλησής τους (§d).⁶

Η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (EURATOM) το 1957 σηματοδοτεί την αισιοδοξία για την ανεύρεση μιας νέας ανεξάντλητης πηγής ενέργειας, της πυρηνικής, που χρησιμοποιείται για ειρηνικούς σκοπούς. Στόχος της Συνθήκης είναι η δημιουργία μιας κοινής αγοράς πυρηνικών υλικών και εφοδίων, η εφαρμογή μιας κοινής πυρηνικής νομοθεσίας, η εγκατάσταση ενός κοινού συστήματος εφοδιασμού σε πρώτες ύλες και ενός πλαισίου για ειρηνική χρήση της πυρηνικής ενέργειας.⁷ Χάρη στην Συνθήκη της ΕΚΑΕ, η ΕΕ έχει σήμερα εναρμονισμένη προσέγγιση στον τομέα της πυρηνικής ενέργειας, την οποία οφείλουν να ακολουθήσουν και οι υποψήφια προς ένταξη χώρες. Ωστόσο, μετά το ατύχημα του Chernobyl το 1986, επικράτησε μεγάλος σκεπτικισμός για την χρήσης αυτής της μορφής ενέργειας, η οποία, αν και καλύπτει π.χ. το 75% της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στην Γαλλία,⁸ αποδείχτηκε αρκετά επιβλαβής για την

⁵ Παπαντώνη Μαρία, "Η Ευρωπαϊκή Ενεργειακή Πολιτική", στο Κ. Στεφάνου (επιμ), *Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές*, τόμος Γ', Αθήνα, Σιδέρης, 2006, σελ.406-7

⁶ Le traité instituant la Communauté européenne du charbon et de l'acier (1951), διαθέσιμο στο <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:11951K/TXT&from=EL>

⁷ Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (Ενοποιημένη Έκδοση), 2010, διαθέσιμο στο http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/consolidated_version_of_the_treaty_establishing_the_european_atomic_energy_community/consolidated_version_of_the_treaty_establishing_the_european_atomic_energy_community_el.pdf

⁸ World Nuclear Association, Nuclear Power in France, Ιούλιος 2015, διαθέσιμο στο <http://www.world-nuclear.org/info/Country-Profiles/Countries-A-F/France/>, ημ.ανάκτησης 22/08/2015

ανθρώπινη υγεία και το περιβάλλον. Ίσως το γεγονός ότι, κατά την εν λόγω περίοδο, η προσοχή στράφηκε στη δημιουργία ισχυρής βιομηχανίας πυρηνικής ενέργειας, απετέλεσε ανασταλτικό παράγοντα για τις επενδύσεις σε φυσικό αέριο ή άλλες μορφές ενέργειας. Η δεκαετία του 1960 διακρίνεται από την ραγδαία αύξηση της ζήτησης και των εισαγωγών πετρελαίου από τρίτες χώρες στα κράτη μέλη.⁹

Η δεκαετία του 1970, κατά την οποία συνεχίστηκαν οι αναταράξεις σε Βιετνάμ και Ιράν (1978-79), χαρακτηρίζεται επίσης από την ραγδαία αύξηση της τιμής του πετρελαίου. Οι επιδράσεις της αύξησης αυτής στις οικονομίες των κρατών μελών ήταν δραματικές, καθώς λόγω της μεγάλης τους εξάρτησης από το πετρέλαιο προκλήθηκε ύφεση και ανεργία. Έτσι σημειώθηκε καμπή στην ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική. Αποφασίστηκε σε ευρωπαϊκό επίπεδο η λήψη μέτρων, όπως η εξοικονόμηση της ενέργειας και η ενίσχυση της πυρηνικής ενέργειας για τον περιορισμό της εξάρτησης των κρατών μελών από τις εισαγωγές πετρελαίου από τρίτες χώρες.¹⁰

Ωστόσο, μόλις το 1987 με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη μπορούμε να οριοθετήσουμε την πρώτη προσπάθεια για την δημιουργία εσωτερικής αγοράς για την ενέργεια¹¹. Στη συνέχεια, με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992, ορίστηκαν ως στόχος της Ένωσης τα «μέτρα στον τομέα της ενέργειας» (άρθρο 3 §1, στοιχείο τ, ΣυνΘΕΚ)¹². Οι επόμενες Συνθήκες, του Άμστερνταμ (1997) και της Νίκαιας (2001), δεν περιείχαν ρυθμίσεις αναφορικά με το ζήτημα της ασφάλειας του εφοδιασμού σε φυσικό αέριο και πετρέλαιο εντός της Κοινότητας.

Η Συνθήκη για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης, η οποία επεγράφη το 2004 αλλά δεν τέθηκε σε ισχύ λόγω της μη υπερψήφισής της από τα συλλογικά ορισμένων κρατών-μελών, εισήγαγε μια νέα αυτοτελή νομική βάση για την ενέργεια ως πολιτική της Ένωσης.¹³ Παρά το γεγονός ότι το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα δεν υιοθετήθηκε, η αναφορά στον τομέα της ενέργειας και γενικότερα στην ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική, αντανακλά μία νέα στάση των κρατών-μελών για το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας, η οποία εν συνεχεία διατυπώθηκε στη Συνθήκη της Λισαβόνας.

⁹ Παπαντώνη Μαρία (2006), σελ.407

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid.

¹² «Για τους σκοπούς του άρθρου 2, η δράση της Κοινότητας περιλαμβάνει, σύμφωνα με τους όρους και με το χρονοδιάγραμμα που προβλέπει η παρούσα συνθήκη.....: (τ) μέτρα στους τομείς της ενέργειας, της πολιτικής άμυνας και του τουρισμού.» Άρθρο 3, Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, διαθέσιμη στο http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_el.pdf

¹³ «In the context of the establishment and functioning of the internal market and with regard to the need to preserve and improve the environment, Union policy on energy shall aim to: (a) ensure the functioning of the energy market; (b) ensure security of energy supply in the Union, and (c) promote energy efficiency and energy saving and the development of new and renewable forms of energy». Article III-256 §1, Treaty establishing a Constitution for Europe, Official Journal of the European Union [C series, No 310], 2004, διαθέσιμη στο http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_establishing_a_constitution_for_europe/treaty_establishing_a_constitution_for_europe_en.pdf

Με τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας το 2009 και συγκεκριμένα με το άρθρο 194 της Συνθήκης για την Λειτουργία της ΕΕ (ΣΛΕΕ), η ενέργεια αναβαθμίζεται σε πολιτική της ΕΕ και αποτελεί πλέον τομέα συντρέχουσας αρμοδιότητας¹⁴ με τα κράτη μέλη (άρθρο 4§2,στοιχείο θ, ΣΛΕΕ), όπως το περιβάλλον, οι μεταφορές, η εσωτερική αγορά κλπ. Το άρθρο 194 έχει ιδιαίτερη σημασία καθώς αποτελεί ειδική νομική βάση στον τομέα της ενέργειας, η οποία δεν στηρίζεται πλέον σε αόριστες εξουσιοδοτικές διατάξεις συνθηκών, αλλά στη ρητή αρμοδιότητα της Ένωσης και επιτρέπει κυρίως, την περαιτέρω επεξήγηση και την αποσαφήνιση της δράσης της ΕΕ στον τομέα της ενέργειας.

Συγκεκριμένα, όπως ορίζει το άρθρο 194§1,¹⁵ «Στο πλαίσιο της εγκαθίδρυσης ή της λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς (...) η πολιτική της Ένωσης στον τομέα της ενέργειας (...), έχει ως στόχο:

- α) να διασφαλίζει τη λειτουργία της αγοράς ενέργειας,
- β) να διασφαλίζει τον ενεργειακό εφοδιασμό της Ένωσης, και
- γ) να προωθεί την ενεργειακή αποδοτικότητα και την εξοικονόμηση ενέργειας καθώς και την ανάπτυξη νέων και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, και
- δ) να προωθεί τη διασύνδεση των ενεργειακών δικτύων»

Η εξωτερική διάσταση της ενέργειας δεν προβλέπεται ρητά, ωστόσο το γεγονός ότι αναφέρεται η διασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού ως αντικείμενο της ΕΕ, ενισχύει το ρόλο της Επιτροπής. Παράλληλα, η ΣΛΕΕ ενισχύει τις αρμοδιότητες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το οποίο με βάση τη «συνήθη νομοθετική διαδικασία», συμμετέχει ενεργά στην λήψη αποφάσεων για την ενέργεια και τείνει να ευνοεί πολιτικές που προωθούν περαιτέρω την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.¹⁶

Αξίζει να σημειωθεί ότι στην παράγραφος 2 του άρθρου 194,¹⁷ εντοπίζεται μία επιφύλαξη υπέρ της εθνικής κυριαρχίας των κρατών-μελών, που αφορά στο δικαίωμα επιλογής μεταξύ διαφόρων ενεργειακών πηγών και της γενικής διάρθρωσης του ενεργειακού εφοδιασμού. Η

¹⁴ Η πρόβλεψη της συμπερίληψης του τομέα της ενέργειας στις συντρέχουσες αρμοδιότητες της Ένωσης ήταν αναγκαία, καθώς η μη σαφής διάκριση των αρμοδιοτήτων της ΕΕ και η συνεπαγόμενη μη οριοθέτηση αυτών σε κοινοτικό και εθνικό επίπεδο είχε δημιουργήσει προβλήματα στο παρελθόν λόγω της έλλειψης συντονισμού ή της αδράνειας.

¹⁵ Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ενοποιημένη απόδοση), 2010/C 83/01, διαθέσιμη στο <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=EL>

¹⁶ Λοβέρδου-Τυπάλδου Ελισάβετ, "Αξιολόγηση της εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ και των κρατών μελών", στο Ν.Ε. Φαραντούρης (επιμ), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ.363

¹⁷ «Με την επιφύλαξη της εφαρμογής των λοιπών διατάξεων των Συνθηκών, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία, θεσπίζουν τα μέτρα που απαιτούνται για την επίτευξη των στόχων της παραγράφου 1. Τα εν λόγω μέτρα θεσπίζονται μετά από διαβούλευση με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών. Τα μέτρα αυτά δεν επηρεάζουν το δικαίωμα κράτους μέλους να καθορίζει τους όρους εκμετάλλευσης των ενεργειακών του πόρων, την επιλογή του μεταξύ διαφόρων ενεργειακών πηγών και τη γενική διάρθρωση του ενεργειακού του εφοδιασμού, με την επιφύλαξη του άρθρου 192, παράγραφος 2, στοιχείο γ)». Άρθρο 194 §2, Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης [2010/C 83/01]

επιφύλαξη αυτή, ωστόσο, δεν περιορίζει την ισχύ του άρθρου 194, καθώς όπως αναφέρθηκε, αποτελεί μια αυτοτελή νομική βάση για την ενεργειακή πολιτική της Ένωσης.

Παράγωγο Ενωσιακό Δίκαιο

Σταθμοί στην εξέλιξη της στρατηγικής για την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού

Η εξασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού προϋποθέτει τη θέσπιση ενός κανονιστικού πλαισίου για τη μείωση των πολιτικών και άλλων κινδύνων της αγοράς, μέσω της μετατόπισης του ζητήματος της προμήθειας ενέργειας από το διμερές, διακρατικό πεδίο, στο πολυμερές επίπεδο της Ένωσης. Στο πλαίσιο αυτό, παράλληλα με τον μεγάλο αριθμό Οδηγιών και Κανονισμών που έχουν θεσπιστεί αναφορικά με την ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς ενέργειας (τρεις διαδοχικές νομοθετικές δέσμες μέτρων),¹⁸ δειλά βήματα έχουν γίνει προς την κατεύθυνση της ενεργειακής ασφάλειας, στην εξωτερική της διάσταση.

I. Πράσινη Βίβλος: Προς μία ευρωπαϊκή στρατηγική για την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού (COM/2000/0769)¹⁹

Η Πράσινη Βίβλος της Επιτροπής αποτελεί ένα από τα πρώτα κείμενα που επικεντρώνονται στο ζήτημα της ενεργειακής εξάρτησης και συνακόλουθα της ενεργειακής ασφάλειας, προτείνοντας παράλληλα μια μακροπρόθεσμη ενεργειακή πολιτική. Η Βίβλος, σύμφωνα με την Επιτροπή, προέκυψε ως αποτέλεσμα της διαπίστωσης ότι η ενεργειακή εξάρτηση της Ευρώπης αυξάνεται ανησυχητικά. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή υπογράμμισε την σημασία που επιβάλλεται να αποδώσει η Ευρωπαϊκή Ένωση στην ασφάλεια του εφοδιασμού της.

Σύμφωνα με την Πράσινη Βίβλο, η ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας αποτελεί πρωτεύοντα στόχο. Οι προτάσεις της Επιτροπής, αντιμετωπίζουν το ενεργειακό ζήτημα συνολικά, συνδέοντας την εσωτερική (ευρωπαϊκή κοινή αγορά, σύνδεση αγορών κρατών-μελών, υγής ανταγωνισμός) με την εξωτερική του διάσταση (συμφωνίες με τρίτα κράτη, δίκτυο αγωγών,

¹⁸ Η πρώτη νομοθετική δέσμη μέτρων, αντικαταστάθηκε το 2003 από μια δεύτερη νομοθετική δέσμη μέτρων που έδωσε τη δυνατότητα σε νέους προμηθευτές φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας να διεισδύσουν στις αγορές των κρατών-μελών και στους καταναλωτές να επιλέγουν τους προμηθευτές φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας. Τον Απρίλιο του 2009 εγκρίθηκε τρίτη νομοθετική δέσμη μέτρων που τροποποιούσε τη δεύτερη επιδιώκοντας περαιτέρω ελευθέρωση της εσωτερικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου. Η τρίτη νομοθετική δέσμη μέτρων, που τέθηκε σε ισχύ στις 3 Μαρτίου 2011, δεν έχει ακόμη μεταφερθεί στα εθνικά δίκαια και δεν εφαρμόζεται πλήρως σε αρκετά κράτη μέλη.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Θεματολογικά Δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 2015, διαθέσιμο στο http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_5.7.2.pdf

¹⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, "Πράσινη Βίβλος - Προς μία ευρωπαϊκή στρατηγική για την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού", [COM/2000/0769], διαθέσιμο στο <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52000DC0769:EL:HTML>

απρόσκοπτη ροή ενέργειας). Η Επιτροπή προσθέτει ότι στο πλαίσιο της εύρυθμης λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς ενέργειας, η επαρκής ανάπτυξη των δικτύων αποτελεί καθοριστικής σημασίας στοιχείο.

Ένα ακόμη σημείο που έχει σημασία είναι η διαπίστωση της Επιτροπής ότι η ΈΕ εξαρτάται «από τη ζήτηση στην διεθνή αγορά, τη γεωπολιτική κατάσταση, τη γεωγραφική θέση και τη σταθερότητα των χωρών διαμετακόμισης». Αυτό, σε συνδυασμό με την ανισορροπία υπέρ του εφοδιασμού από τη Ρωσία, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι εναλλακτικές επιλογές για εφοδιασμό, κυρίως φυσικού αερίου, στην Κοινότητα είναι περιορισμένες. Στο μέτρο που ο εξωτερικός εφοδιασμός της ΕΕ με φυσικό αέριο εξαρτάται έως και κατά 41% από τις εισαγωγές από τη Ρωσία, ήταν απαραίτητο, κατά την Επιτροπή, να καταβληθούν προσπάθειες γεωγραφικής διαφοροποίησης του εφοδιασμού.

II. Οδηγία 2004/67/ΕΚ²⁰

Η Οδηγία 2004/67/ΕΚ²¹ αποτελεί έναν ακόμη σημαντικό σταθμό στην ενεργειακή πολιτική της Ένωσης, και αφορά σε μέτρα διασφάλισης του εφοδιασμού με φυσικό αέριο. Όπως ορίζει το άρθρο 1 της οδηγίας: «τα εν λόγω μέτρα συμβάλλουν στην εύρυθμη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς αερίου. [Η οδηγία] καθορίζει κοινό πλαίσιο εντός του οποίου τα κράτη μέλη θεσπίζουν γενικές, διαφανείς και μη εισάγουσες διακρίσεις πολιτικές για την ασφάλεια του εφοδιασμού, συμβατές με τις απαιτήσεις μιας ανταγωνιστικής εσωτερικής αγοράς αερίου, διασαφηνίζουν τους γενικούς ρόλους και τις ευθύνες των διαφόρων παραγόντων της αγοράς και θεσπίζουν συγκεκριμένες αμερόληπτες διαδικασίες για τη διασφάλιση του εφοδιασμού με αέριο».

Περαιτέρω, στο άρθρο 4, γίνεται αναφορά στην ανάγκη εξασφάλισης των οικιακών χρηστών (§1) πρωτίστως και στη συνέχεια των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων (§2),²² σε περιπτώσεις μερικής διακοπής του εφοδιασμού με αέριο σε εθνικό επίπεδο, ή σε περιπτώσεις εξαιρετικά χαμηλών θερμοκρασιών και περιόδων εξαιρετικά υψηλής ζήτησης αερίου. Επίσης, στο ίδιο άρθρο, η Οδηγία παροτρύνει τα κράτη-μέλη, εφόσον υφίσταται το ενδεδειγμένο επίπεδο διασύνδεσης, «να λαμβάνουν τα δέοντα μέτρα σε συνεργασία με κάποιο άλλο κράτος μέλος, ή στο πλαίσιο διμερών συμφωνιών, προκειμένου να επιτυγχάνουν τα πρότυπα ασφάλειας του εφοδιασμού, χρησιμοποιώντας εγκαταστάσεις αποθήκευσης αερίου ευρισκόμενες στο εν λόγω κράτος μέλος».

Σημαντικό στοιχείο που εισάγει η εν λόγω Οδηγία, είναι η σύσταση της ομάδας συντονισμού για το αέριο «προκειμένου να διευκολυνθεί ο συντονισμός των μέτρων για την ασφάλεια του

²⁰ Οδηγία 2004/67/ΕΚ του Συμβουλίου, της 26ης Απριλίου 2004, σχετικά με τα μέτρα διασφάλισης του εφοδιασμού με φυσικό αέριο (Κείμενο που παρουσιάζει ενδιαφέρον για τον ΕΟΧ), [L127] , διαθέσιμο στο <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:32004L0067>

²¹ Η Οδηγία καταργήθηκε από τον Κανονισμό 994/2010 (βλ. παρακάτω)

²² Τα κριτήρια που εισάγει η Οδηγία αναφέρονται ως "πρότυπα ασφαλείας του εφοδιασμού".

εφοδιασμού» (άρθρο 7). Το άρθρο 8, ορίζει ότι τα κράτη-μέλη πρέπει να προετοιμάσουν εθνικό σχέδιο μέτρων έκτακτης ανάγκης, ενώ στο άρθρο 9 προβλέπεται Κοινοτικός μηχανισμός, ο οποίος ενεργοποιείται σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης που υπερβαίνει τις δυνατότητες ελέγχου σε εθνικό επίπεδο.

Πρέπει να υπογραμμιστεί το γεγονός ότι, η συγκεκριμένη Οδηγία αποτελεί το πρώτο κείμενο (αναφερόμενο στο φυσικό αέριο), που επιχειρεί το συντονισμό των πολιτικών των κρατών-μελών, ενώ παράλληλα προτείνει συγκεκριμένες δράσεις για την επίτευξη της ασφάλειας ενεργειακού εφοδιασμού σε αέριο, συστήνοντας ειδική ομάδα συντονισμού, στην οποία τα κράτη-μέλη θα υποβάλλουν εκθέσεις «σχετικά με την αποτελεσματικότητα των χρησιμοποιούμενων μέσων (...) και τις συνέπειες των εν λόγω μέσων στην εσωτερική αγορά αερίου και στην εξέλιξη του ανταγωνισμού στην εσωτερική αγορά αερίου».

Η Οδηγία 2004/67/EK, αποτελεί ένα σημαντικό βήμα στην προσπάθεια συντονισμού των ενεργειακών πολιτικών των χωρών της Ένωσης, καθώς αποτελεί μια νομοθετική πρωτοβουλία, που κινείται σε πρακτικό επίπεδο, ξεπερνώντας το επίπεδο έκφρασης πολιτικής βούλησης. Ωστόσο, η Οδηγία έκανε την εμφάνισή της τέσσερα χρόνια μετά τη διαπίστωση της Πράσινης Βίβλου για την ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ, με περιθώριο συμμόρφωσης των κρατών-μελών και ενσωμάτωσης στην εθνική νομοθεσία ως τον Μάιο του 2006 (άρθρο 11). Επιπρόσθετα, παρά τη σημασία των ρυθμίσεών της, οι τελευταίες δεν είναι τόσο εκτενώς ορισμένες όσο αυτές του Κανονισμού 994/2010 που ακολούθησε, καθώς δεν καλύπτουν το σύνολο των πτυχών του ζητήματος, με αποτέλεσμα η Ευρώπη να βρεθεί σε ευάλωτη θέση λόγω της διακοπής παροχής αερίου στην Ουκρανία το 2006 και το 2009.

III. Κανονισμός 994/2010 ²³

Ο Κανονισμός 994, που ψηφίστηκε το 2010, προβλέπει μέτρα κατοχύρωσης της ασφάλειας εφοδιασμού με αέριο, ενώ παράλληλα καταργεί την οδηγία 2004/67/EK του Συμβουλίου.

Η ΕΕ προχώρησε αποφασιστικά στην λήψη μέτρων, σε μια προσπάθεια αποτελεσματικής διαχείρισης του ζητήματος της ενεργειακής ασφάλειας, επηρεασμένη από τις ενεργειακές κρίσεις του 2006 και 2009.²⁴ Ο Κανονισμός αποτελεί ένα πλήρες σχέδιο δράσης με κατευθυντήριες γραμμές, καθώς περιέχει πρόβλεψη για την κατάρτιση προληπτικού σχεδίου δράσης και σχεδίου

²³ Κανονισμός αριθ. 994/2010 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20 Οκτωβρίου 2010 σχετικά με τα μέτρα κατοχύρωσης της ασφάλειας εφοδιασμού με αέριο και την κατάργηση της οδηγίας 2004/67/EK του Συμβουλίου (Κείμενο που παρουσιάζει ενδιαφέρον για τον ΕΟΧ), [L295/1], διαθέσιμο στο <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:295:0001:0022:EL:PDF>

²⁴ Όπως προδίδει σκέψη (5) του Κανονισμού: «Η πρόσφατη εμπειρία έχει καταδείξει ότι ο κίνδυνος αυτός είναι υπαρκτός. Για να είναι δυνατόν να λειτουργεί η εσωτερική αγορά αερίου ακόμη και σε περίπτωση στενότητας της προσφοράς, είναι αναγκαίο να προβλεφθεί αλληλεγγύη και συντονισμός στην απόκριση στις κρίσεις εφοδιασμού, όσον αφορά τόσο την προληπτική δράση όσο και την αντίδραση σε συγκεκριμένες διαταραχές του εφοδιασμού».

έκτακτης ανάγκης σε εθνικό, περιφερειακό και ενωσιακό επίπεδο (άρθρο 4), πρότυπα που τα κράτη-μέλη οφείλουν να ακολουθήσουν, π.χ. κανόνες για τις υποδομές (άρθρο 6), διαδικασίες για την ενεργοποίηση ικανότητας αμφίδρομης ροής ή για τη χορήγηση εξαίρεσης (άρθρο 7), κανόνες για τον εφοδιασμό (άρθρο 8) κ.ά. Επιπλέον, ο Κανονισμός εισάγει διατάξεις που αναβαθμίζουν την ομάδα συντονισμού (είχε θεσπιστεί με την Οδηγία 2004/67/EK), ενισχύουν την ανταλλαγή πληροφοριών και τη συνεργασία των κρατών-μελών και επιβάλλουν την διαρκή ενημέρωση μέσω σύνταξης εκθέσεων από τις εθνικές αρμόδιες αρχές.²⁵

Είναι σημαντικό να τονιστεί η επιλογή του νομικού τύπου του Κανονισμού έναντι της Οδηγίας. Ο άμεσος ισχύος Κανονισμός, σε αντίθεση με την ελαστικότητα της Οδηγίας ως προς την επιλογή των μέσων εφαρμογής από τα κράτη-μέλη, σηματοδοτεί την άμεση δραστηριοποίηση της ΕΕ στο ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας. Το κλίμα που επικράτησε στην ΕΕ, μετά τις δύο ενεργειακές κρίσεις εξαιτίας των γεγονότων στην Ουκρανία, διαπνέει όλο το κείμενο του Κανονισμού. Η σημασία του Κανονισμού ωστόσο, συγκεντρώνεται στα εξής στοιχεία: αναβαθμίζεται το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας στην ΕΕ, ενισχύεται με νέα μέτρα (προληπτικού ή κατασταλτικού χαρακτήρα) η ενεργειακή πολιτική της Ένωσης, καλύπτοντας και περιπτώσεις μη προβλέψιμων διακοπών της ροής φυσικού αερίου αλλά και ενός ευρύτερου φάσματος βραχυπρόθεσμων κινδύνων που απειλούν τον εφοδιασμό των κρατών-μελών με φυσικό αέριο. Βεβαίως, η απαρέγκλιτη τήρηση των προαναφερθέντων μέτρων, εναπόκειται στην εντατική συνεργασία των κρατών-μελών, στο πλαίσιο που τίθεται από τον Κανονισμό.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Τα τελευταία χρόνια, η δραστηριότητα της ΕΕ στον τομέα της ενεργειακής ασφάλειας περιορίστηκε σε Ανακοινώσεις και Εκθέσεις της Επιτροπής, οι κυριότερες από τις οποίες είναι οι εξής:

- Ανακοίνωση της Επιτροπής, με τίτλο «Δεύτερη επισκόπηση της ενεργειακής στρατηγικής: Σχέδιο δράσης της ΕΕ για την ενεργειακή ασφάλεια και αλληλεγγύη» [COM(2008)0781],
- Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού και τη διεθνή συνεργασία, με τίτλο «Η ενεργειακή πολιτική της ΕΕ: η συνεργασία με τους πέραν των συνόρων μας εταίρους» [COM(2011)0539],

²⁵ Η αντίστοιχη εθνική αρχή για την Ελλάδα, είναι η Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας (ΡΑΕ), η οποία με το άρθρο 12 §3 του νόμου 4001/2011 (ΦΕΚ Α' 179, 22.08.2011), ορίστηκε Αρμόδια Αρχή για την εφαρμογή του Κανονισμού 994/2010.

- Ανακοίνωση της Επιτροπής με τίτλο «Ενεργειακός χάρτης πορείας για το 2050» [COM(2011)0885] και την έκθεση πρωτοβουλίας του Κοινοβουλίου σχετικά με τον «Ενεργειακό Χάρτη Πορείας για το 2050, ένα μέλλον με ενέργεια» [2012/2103/INI],
- Έκθεση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή με τίτλο «Εφαρμογή της ανακοίνωσης σχετικά με την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού και τη διεθνή συνεργασία και των συμπερασμάτων του Συμβουλίου Ενέργειας του Νοεμβρίου του 2011» [COM(2013)0638],
- Ανακοίνωση της Επιτροπής με τίτλο «Ευρωπαϊκή στρατηγική για την ενεργειακή ασφάλεια» και τα συνοδευτικά έγγραφα εργασίας [COM(2014)0330],
- Ανακοίνωση της Επιτροπής με τίτλο «Η ενεργειακή απόδοση και η συμβολή της στην ενεργειακή ασφάλεια και το πλαίσιο του 2030 για τις πολιτικές που αφορούν το κλίμα και την ενέργεια» [COM(2014)0520],
- Ανακοίνωση της Επιτροπής με τίτλο «Η βραχυπρόθεσμη αντοχή του ευρωπαϊκού συστήματος φυσικού αερίου. Ετοιμότητα σε πιθανή διαταραχή του εφοδιασμού εξ Ανατολών το φθινόπωρο και τον χειμώνα 2014/2015» [COM(2014)0654].

Στις 25 Φεβρουαρίου 2015, η Επιτροπή Juncker δημοσίευσε μια νέα δέσμη μέτρων για την οικοδόμηση μιας Ενεργειακής Ένωσης.²⁶ Τα μέτρα καλύπτουν πέντε κεντρικούς τομείς μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται η ενεργειακή ασφάλεια, η ενεργειακή απόδοση και η απαλλαγή από τις ανθρακούχες εκπομπές. Η εν λόγω δέσμη μέτρων αποτελείται από τρεις ανακοινώσεις:

- «*Το στρατηγικό πλαίσιο για μια ανθεκτική ενεργειακή Ένωση*» [COM(2015)80], που βασίζεται στους τρεις μακροχρόνιους στόχους της ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ: την ασφάλεια εφοδιασμού, τη βιωσιμότητα και την ανταγωνιστικότητα.
- Μια Ανακοίνωση που προσδιορίζει το όραμα της ΕΕ αναφορικά με τη νέα παγκόσμια συμφωνία για το κλίμα (το *Πρωτόκολλο των Παρισίων*), που θα εγκριθεί στο Παρίσι το Δεκέμβριο του 2015 [COM(2015)81].
- Μια Ανακοίνωση αναφορικά με την επίτευξη του στόχου διασύνδεσης ηλεκτρικής ενέργειας της τάξης του 10% [COM(2015)82].

Εν κατακλείδι, μέσα από τους στόχους που θέτει η Συνθήκη της Λισαβόνας, καθώς και μέσα από το παράγωγο δίκαιο της Ένωσης, γίνεται αντιληπτό ότι η ενεργειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής

²⁶ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, "Ενεργειακή ένωση: ασφαλής, βιώσιμη, ανταγωνιστική και οικονομικά προσιτή ενέργεια για την Ευρώπη", διαθέσιμο στο <http://www.consilium.europa.eu/el/policies/energy-union/>, ημ. ανάκτησης, 6/9/2015

Ένωσης περιλαμβάνει ποικίλες πτυχές. Οι πιο σημαντικές από αυτές, σύμφωνα με τον Nugent, είναι οι εξής:

- *Η ανάπτυξη μιας εσωτερικής αγοράς στον τομέα της ενέργειας.* Βασικός στόχος για την Ένωση είναι η προώθηση της εσωτερικής ανταγωνιστικότητας. Μέχρι στιγμής έχει επιτευχθεί πρόοδος σε ορισμένους τομείς όπως π.χ. στο άνοιγμα των δημοσίων συμβάσεων στον τομέα του ενεργειακού εξοπλισμού, στην τυποποίηση ενεργειακού εξοπλισμού και προϊόντων, στην πρόβλεψη αποτελεσματικότερης κανονιστικής εποπτείας σε ολόκληρη την ΕΕ, καθώς και μερική απελευθέρωση των αγορών ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου.²⁷
- *Η ελαχιστοποίηση των αρνητικών συνεπειών στο περιβάλλον από τη χρήση και τη παραγωγή ενέργειας.* Η ΕΕ διαθέτει προγράμματα που αποσκοπούν στην ανάπτυξη εναλλακτικών πηγών ενέργειας, μη ρυπογόνων, και στην ενίσχυση της οικιακής και βιομηχανικής απόδοσης. Η κλιματική αλλαγή προσέδωσε στη συγκεκριμένη πτυχή της ενεργειακής πολιτικής επείγοντα χαρακτήρα στη δεκαετία του 2000. Η απόκριση της ΕΕ ήταν να ενοποιήσει μεγάλο μέρος της ενεργειακής πολιτικής και της πολιτικής για την αλλαγή του κλίματος. Στο πλαίσιο αυτό ετέθησαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το 2007 συγκεκριμένοι στόχοι με χρονικό όριο το 2020, πχ. μείωση των αερίων του θερμοκηπίου κατά 20% σε σχέση με τα επίπεδα του 1990· μείωση της κατανάλωσης ενέργειας κατά 20% μέσω της αύξησης της ενεργειακής απόδοσης· κάλυψη των ενεργειακών αναγκών από ΑΠΕ κατά 20% κ.ά.²⁸
- *Η ανάπτυξη εξωτερικών ενεργειακών σχέσεων και η διασφάλιση της ασφάλειας εφοδιασμού.* Οι ανάλογες πρωτοβουλίες επικεντρώνονται σε μεγάλο βαθμό σε θέματα θέσπισης δεσμευτικών κανόνων σε διεθνές επίπεδο για την πώληση και μεταφορά ενέργειας· συμμετοχή σε συνεχή διάλογο και εγκαθίδρυση εταιρικών σχέσεων με σημαντικούς προμηθευτές, κυρίως τη Ρωσία και τα κράτη της Μέσης Ανατολής· επιδίωξη συμφωνιών με νέους προμηθευτές ενέργειας και παροχή συνδρομής σε αυτούς σχετικά με ρυθμίσεις εφοδιασμού, όπως στην περίπτωση της στήριξης που παρείχε η ΕΕ στους αγωγούς από την Κεντρική Ασία στην ΕΕ, οι οποίοι παρακάμπτουν τη Ρωσία.²⁹
- *Η διαφοροποίηση των πηγών.* Η ΕΕ δεν αποκλείει καμία εναλλακτική δυνατότητα, συμπεριλαμβανομένης της πυρηνικής ενέργειας ή του σχιστολιθικού αερίου και χρηματοδοτεί ερευνητικά προγράμματα σχετικά με τις ΑΠΕ.

²⁷ Nugent Neill (2012), σελ.475-76

²⁸ Ibid, σελ. 476

²⁹ Ibid.

Μέρος Ι

Η Εξωτερική Διάσταση της Ενεργειακής Πολιτικής

Κεφάλαιο 1^ο : Ενεργειακοί διάλογοι με τρίτα κράτη

Βασική προτεραιότητα της υπό διαμόρφωση εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής της Ένωσης, αποτέλεσε από νωρίς η δημιουργία μιας ολοκληρωμένης αγοράς ενέργειας, η οποία θα περιλαμβάνει το σύνολο των γειτόνων της.³⁰ Η ΕΕ προσπαθεί να πετύχει το σχηματισμό ενός τέτοιου υπερεθνικού ενεργειακού δικτύου, μέσω της «μετάγγισης» των ενωσιακών πολιτικών σε κράτη της περιφέρειάς της, και μέσω της ενσωμάτωσης ενεργειακών παικτών κατά μήκος των ενεργειακών δικτύων σε ένα κοινό θεσμοποιημένο πλαίσιο, που θα εξυπηρετεί κατά βάση τα ενεργειακά συμφέροντα της.³¹

Όπως επισημαίνει ο Buchan, η άλλη όψη της ανάγκης της ΕΕ να εισάγει φυσικούς πόρους είναι η προσπάθεια να «εξάγει την ενεργειακή πολιτική της», προσπάθεια που η Ένωση ονομάζει «εξωτερική διάσταση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας».³² Η εξαγωγή του ενεργειακού κεκτημένου της ΕΕ, συντελείται με οικονομικούς και διπλωματικούς όρους, μέσα από την δημιουργία διμερών ή πολυμερών θεσμών.

Εντούτοις, όπως τονίζει ο Χαροκόπος, η ενεργειακή πολιτική της ΕΕ έναντι των γειτόνων της, δεν στοχεύει πλέον, μόνο στην διαμόρφωση του κανονιστικού πλαισίου του ενεργειακού τους τομέα κατά το πρότυπο της εσωτερικής αγοράς ενέργειας, αλλά επεκτείνεται στην συνδρομή από την πλευρά της Ένωσης, στη ανάπτυξη των δικτύων τους, ώστε να δύνανται στο μέλλον να ενταχθούν στο ευρύτερο δίκτυό της.³³

Εν συντομία, μέσω της πολιτικής της οικοδόμησης θεσμών με την περιφέρεια της, η Ένωση «εξάγει» στην πραγματικότητα το ενεργειακό κεκτημένο της, το οποίο έχει ως σημείο αναφοράς την ανταγωνιστικότητα και την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού. Εντός αυτού του πλαισίου, λαμβάνουν χώρα λιγότερο ή περισσότερο θεσμοποιημένες διαδικασίες (ενεργειακές συμφωνίες, διάλογοι, συνεργασίες και στρατηγικές με τρίτα μέρη), περιφερειακής τομεακής συνεργασίας, που

³⁰ Χαροκόπος Μιχάλης, "Η ενεργειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης έναντι των Γειτόνων της στα Δυτικά Βαλκάνια και στη Νότιο Μεσόγειο: 'εξαγωγή' ιδεών, διαμόρφωση θεσμών και ανάπτυξη δικτύων", στο Ν. Φαραντούρης (επιμ.), *ΕΝΕΡΓΕΙΑ - Δίκτυα & Υποδομές*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014,σελ.481

³¹ Αλιγιζάκη Ασπασία, "Ενεργειακά Δίκτυα και Διεθνείς Σχέσεις", στο Ν. Φαραντούρης (επιμ.), *ΕΝΕΡΓΕΙΑ - Δίκτυα & Υποδομές*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014,σελ.506

³² Buchan D.(2009), "Energy and Climate Change: Europe at the Crossroads", Oxford Institute for Energy Studies,Oxford,σελ.84, όπως παρατίθεται στο Αλιγιζάκη Ασπασία (2014),σελ.506

³³ Χαροκόπος Μιχάλης,(2014), σελ.481

στοχεύουν στην επέκταση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας και του ενεργειακού δικτύου της ΕΕ, χωρίς ωστόσο να δίνεται πάντοτε το κίνητρο της ενταξιακής προοπτικής.³⁴

Στην συνέχεια παρατίθενται ορισμένα από τα σημαντικότερα εγχειρήματα της Ένωσης στο πεδίο της σύναψης «ενεργειακών συμμαχιών».

1.1. Οι Χάρτες Ενέργειας

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Δουβλίνου το 1990, ετέθη η πρόταση για θέσπιση συνεργασίας, στον τομέα της ενέργειας, με τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και της πρώην ΕΣΣΔ, αποβλέποντας στην οικονομική ανόρθωσή τους, καθώς και στην εξασφάλιση της δυνατότητας εφοδιασμού της Κοινότητας. Η Επιτροπή πρότεινε, κατ' εντολή του Συμβουλίου, το 1991, την κατάρτιση ενός *Ευρωπαϊκού Χάρτη Ενέργειας*. Οι διαπραγματεύσεις για τον εν λόγω Χάρτη ολοκληρώθηκαν με την υπογραφή του καταληκτικού εγγράφου στη Χάγη, στις 17 Δεκεμβρίου 1991.³⁵

Τα συμβαλλόμενα μέρη³⁶ δεσμεύθηκαν να ακολουθήσουν τις αρχές και τους στόχους του Χάρτη, καθώς επίσης και να επιδιώξουν τη συνεργασία τους στο πλαίσιο μιας νομικά δεσμευτικής συμφωνίας, η οποία θα προβλέπει νομικές εγγυήσεις σε τομείς όπως οι επενδύσεις, η διαμετακόμιση και το εμπόριο. Η *Συνθήκη για το Χάρτη Ενέργειας* καθώς και το *Πρωτόκολλο για την ενεργειακή απόδοση και τα σχετικά περιβαλλοντικά ζητήματα* υπεγράφησαν στις 17 Δεκεμβρίου 1994, στη Λισαβόνα, από το σύνολο των υπογεγραμμένων μερών του Χάρτη, εξαιρεθέντων των ΗΠΑ και του Καναδά.³⁷ Αμφότερα τα κείμενα ετέθησαν σε ισχύ στις 16 Απριλίου 1998.

Αναφορικά με το περιεχόμενο της Συνθήκης, οι σημαντικότερες διατάξεις αφορούν την προστασία των επενδύσεων, την εμπορία ενεργειακών υλών και προϊόντων, τη διαμετακόμιση και τη διευθέτηση των τυχόν διαφορών. Ενδιαφέρον για την παρούσα εργασία παρουσιάζουν οι ρυθμίσεις για την διαμετακόμιση. Κατά την Συνθήκη «κάθε μέρος λαμβάνει τα μέτρα που είναι αναγκαία για να διευκολυνθεί η διαμετακόμιση των ενεργειακών υλών και προϊόντων, σύμφωνα με

³⁴ Ibid,σελ.481-482

³⁵ Απόφαση 98/181/ΕΚ, ΕΚΑΧ και Ευρατόμ του Συμβουλίου και της Επιτροπής, της 23ης Σεπτεμβρίου 1997, σχετικά με τη σύναψη, από τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, της συνθήκης για το Χάρτη Ενέργειας και του πρωτοκόλλου του Χάρτη Ενέργειας για την ενεργειακή απόδοση και τα σχετικά περιβαλλοντικά ζητήματα [Σύνοψη της νομοθεσίας της ΕΕ], διαθέσιμο στο

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=URISERV:l27028&qid=1442955816971&from=EL>

³⁶ Το Τσαντ και ο Νίγηρας είναι οι τελευταίες χώρες που υπέγραψαν τον Ευρωπαϊκό Χάρτη Ενέργειας, τον Απρίλιο του 2015. Μέχρι σήμερα, η πολιτική αυτή δήλωση έχει υπογραφεί από 66 χώρες (συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ και του Καναδά, καθώς και της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρατόμ).

EnergyCharter.org, The European Energy Charter (1991),

διαθέσιμο στο <http://www.energycharter.org/process/european-energy-charter-1991/>, ημ. ανάκτησης 10/9/2015

³⁷ Συνολικά στην Συνθήκη έχουν προσχωρήσει 54 κράτη, συμπεριλαμβανομένων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ΕΥΡΑΤΟΜ.

EnergyCharter.org, The Energy Charter Treaty (1994), διαθέσιμο στο <http://www.energycharter.org/process/energy-charter-treaty-1994/energy-charter-treaty/>, ημ.ανάκτησης 10/09/2015

την αρχή της ελεύθερης διαμετακόμισης και χωρίς διακρίσεις...». Επιπλέον, η Συνθήκη ορίζει ότι «κάθε μέρος δεσμεύεται ώστε οι διατάξεις του, οι σχετικές με τη μεταφορά ενεργειακών πρώτων υλών και προϊόντων, καθώς και η χρήση των εξοπλισμών μεταφοράς ενέργειας, να διαλαμβάνουν τις υπό διαμετακόμιση ενεργειακές ύλες και προϊόντα κατά τρόπο όχι λιγότερο ευνοϊκό απ' ό,τι τις δικής του προελεύσεως ύλες και προϊόντα...» καθώς επίσης «απαγορεύεται η διακοπή ή ο περιορισμός της ροής ενεργειακών υλών και προϊόντων σε περίπτωση που ανακύψουν διαφορές για τους τρόπους διαμετακόμισης...».³⁸

Ως εξέλιξη του εν λόγω θεσμικού πλαισίου, στις 21 Μαΐου 2015, στην Χάγη, υπεγράφη από 65 χώρες και οργανισμούς, ο *Διεθνής Χάρτης Ενέργειας*, ο οποίος επιβεβαιώνει και εκσυγχρονίζει τις αρχές του Ευρωπαϊκού Χάρτη Ενέργειας, του 1991 και της Συνθήκης για τον Χάρτη Ενέργειας, του 1994.³⁹

Ο νέος Χάρτης, καλύπτει ένα ευρύ φάσμα θεμάτων ενέργειας. Συνοπτικά, περιλαμβάνει ρυθμίσεις για την ανάπτυξη και την απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου στον τομέα της ενέργειας, την ανάπτυξη αποδοτικών ενεργειακών αγορών, την προώθηση και προστασία των επενδύσεων στην ενέργεια, τη πρόσβαση στις πηγές ενέργειας, την πυρηνική ασφάλεια, την ενεργειακή αποδοτικότητα και την περιβαλλοντική προστασία.⁴⁰

Στόχος του νέου Χάρτη είναι η συμμετοχή όσο το δυνατόν περισσότερων νέων χωρών, οι οποίες αναγνωρίζουν τη σημασία της ενεργειακής ασφάλειας και είναι πρόθυμες να συνεργαστούν στον τομέα της ενέργειας.

1.2. Συνεργασίες στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (ΕΠΓ)

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (ΕΠΓ) διαμορφώθηκε το 2004 με στόχο να εδραιώσει την ευημερία, τη σταθερότητα, την ασφάλεια και την συνεργασία ανάμεσα στην ΕΕ και τους πλησιέστερους γείτονές της.⁴¹ Η ΕΠΓ προσφέρει στις χώρες που βρίσκονται στην περιφέρεια της

³⁸ Απόφαση 98/181/EK, ΕΚΑΧ και Ευρατόμ του Συμβουλίου και της Επιτροπής, της 23ης Σεπτεμβρίου 1997, σχετικά με τη σύναψη, από τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, της συνθήκης για το Χάρτη Ενέργειας και του πρωτοκόλλου του Χάρτη Ενέργειας για την ενεργειακή απόδοση και τα σχετικά περιβαλλοντικά ζητήματα [Σύνοψη της νομοθεσίας της ΕΕ], διαθέσιμο στο

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=URISERV:l27028&qid=1442955816971&from=EL>

³⁹ EnergyCharter.org, The International Energy Charter (2015),

διαθέσιμο στο <http://www.energycharter.org/process/international-energy-charter-2015/>, ημ.ανάκτησης 10/09/2015

⁴⁰ European Commission, New International Energy Charter adopted, 21/05/2015, διαθέσιμο στο <https://ec.europa.eu/energy/en/news/new-international-energy-charter-adopted>, ημ.ανάκτησης 10/09/2015

⁴¹ Για μια γενική θεώρηση της ΕΠΓ βλ. ενδεικτικά: Hoekman B. (2007), "Regionalism and development: the European neighborhood policy and integration a La Carte", *The Journal of International Trade and Diplomacy* 1:1; Lavenex S. (2011) "A governance perspective on the European neighborhood policy: integration beyond conditionality?", *Journal of European Public Policy*; Smith K. (2002) "The outsiders: the European neighborhood policy", *International Affairs*; Ferrero- Waldner B.(2006), "The European Neighbourhood Policy: The EU's Newest Foreign Policy Instrument ", *European Foreign Affairs Review*, 1:2; Lavenex S.(2004), "EU external governance in 'wider Europe'", *Journal of European Public Policy*, 11:4.

Ένωσης μια προνομιούχο σχέση, βασιζόμενη σε μια αμοιβαία δέσμευση για κοινές αξίες, όπως είναι η δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα, το κράτος δικαίου, η καλή διακυβέρνηση, οι αρχές οικονομίας της αγοράς και η βιώσιμη ανάπτυξη. Επιπλέον, Η ΕΠΓ πλαισιώνεται από περιφερειακές πρωτοβουλίες συνεργασίας όπως η Ανατολική Εταιρική Σχέση και η Ένωση για τη Μεσόγειο.⁴²

Στα πλαίσια των εταιρικών σχέσεων που αναπτύσσει η ΕΕ με την περιφέρειά της, η ενέργεια αποτελεί σημαντικό κεφάλαιο. Η ΕΕ έχει αναπτύξει ενεργειακές συνεργασίες με την Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν, τη Λευκορωσία, τη Γεωργία, τη Μολδαβία, τη Ρωσία, την Ουκρανία, το Μαρόκο, την Αλγερία, τη Λιβύη, την Αίγυπτο, το Ισραήλ, το Λίβανο, τη Συρία και την Ιορδανία, μέσω διμερών διαλόγων, περιφερειακών πρωτοβουλιών πολυμερούς συνεργασίας και χρηματοδοτικής στήριξης με τη μορφή επιχορηγήσεων.⁴³

Η Επιτροπή, σε συνεργασία με την Ύπατη Εκπρόσωπο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για Θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας, εκδίδει ετήσιες εκθέσεις, με τις οποίες αξιολογείται η εφαρμογή της ΕΠΓ στις 16 χώρες εταίρους στην Ανατολική Ευρώπη και την Μεσόγειο, ενώ παράλληλα γίνονται συστάσεις για το επόμενο έτος.

Στα πλαίσια της Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης, η τελευταία έκθεση (25 Μαρτίου 2015), στο τομέα της ενέργειας, κάνει αναφορά στην ουκρανική κρίση, υπογραμμίζοντας την σημασία των τριμερών διαλόγων μεταξύ ΕΕ, Ρωσίας και Ουκρανίας, οι οποίοι οδήγησαν στην συμφωνία παροχής φυσικού αερίου για το χειμώνα 2014-15.⁴⁴ Στον απόηχο της κρίσης στην Ουκρανία, οι συζητήσεις που έγιναν στο πλαίσιο του άτυπου διαλόγου της εταιρικής σχέσης των κρατών της ΕΠΓ στο Μπακού, επικεντρώθηκαν στην ανάγκη για στρατηγικές επενδύσεις στις διασυνδέσεις και τις ενεργειακές υποδομές.⁴⁵ Μάλιστα, το 2014 εγκαινιάστηκαν αρκετά έργα υποδομών διασύνδεσης μεταξύ κρατών-μελών και χωρών-εταίρων (π.χ. μεταξύ της Ρουμανίας και της Μολδαβίας και μεταξύ της Σλοβακίας και της Ουκρανίας, που αφορούσε την αναβάθμιση της λειτουργίας αντίστροφης ροής). Παράλληλα, στο πλαίσιο της συνεργασίας μεταξύ ΕΕ και Αζερμπαϊτζάν, υπεγράφη η τελική επενδυτική απόφαση σχετικά με την ανάπτυξη του πεδίου Shah Deniz II, γεγονός που θα οδηγήσει σε παροχή 10 δις κ.μ. αερίου ετησίως, από το 2020, προς την αγορά της ΕΕ.⁴⁶ Τέλος, η έκθεση κάνει αναφορά στα «stress tests» που έλαβαν χώρα, στα πλαίσια της Ενεργειακής Κοινότητας, μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών και των χωρών υποψηφίων για

⁴² Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Θεματολογικά Δελτία: Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, διαθέσιμο στο http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.4.html, ημ.ανάκτησης 12/09/2015

⁴³ Bireselioglu Mehmet Efe (2011), "European Energy Security: Turkey's Future Role and Impact", *Energy, climate and the environment Series*, Great Britain: Palgrave Macmillan, σελ.36

⁴⁴ European Commission, Implementation of the European Neighbourhood Policy: Eastern Partnership Implementation Report, [SWD(2015) 76 final], Brussels, 25/3/2015, διαθέσιμο στο http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2015/enp-regional-report-eastern_partnership_en.pdf

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid.

ένταξη, με στόχο την αξιολόγηση της ανθεκτικότητας των ευρωπαϊκών ενεργειακών συστημάτων σε πιθανές διαταραχές του εξωτερικού εφοδιασμού με φυσικό αέριο.⁴⁷

Στο πλαίσιο της Ένωσης για τη Μεσόγειο⁴⁸, η έκθεση του Μαρτίου του 2015, κάνει αναφορά στις περιφερειακές υπουργικές διασκέψεις που συνέβαλαν στην ενίσχυση του διαλόγου για την ενέργεια μεταξύ της ΕΕ και των χωρών της Νοτίου Μεσογείου, καθώς επίσης και στις διμερείς επαφές της Ένωσης με την Ιορδανία, το Λίβανο και το Μαρόκο, που αφορούσαν κυρίως την χρηματοδοτική ενίσχυση των εν λόγω κρατών για την ανάπτυξη ενεργειακών υποδομών.⁴⁹

Σύμφωνα με τον Abbasov, παρά το γεγονός ότι η ΕΕ προτιμά περισσότερο τις συνεργασίες σε πολυμερές επίπεδο, όπως στο πλαίσιο της Ενεργειακής Κοινότητας που θα εξεταστεί στην συνέχεια, η εξαγωγή του ενωσιακού κεκτημένου σε διμερές επίπεδο απευθύνεται κυρίως σε χώρες των οποίων η ένταξη στην ΕΕ δεν είναι πιθανή, όπως π.χ. κράτη της Κασπίας, ωστόσο απαιτείται ένας βαθμός «εξευρωπαϊσμού», διότι οι χώρες αυτές είναι ταυτόχρονα ενεργειακοί παραγωγοί αλλά και κομβικοί διαμετακομιστές ενεργειακών πόρων.⁵⁰ Επομένως, η διμερής προσέγγιση της Ένωσης για την σύγκλιση των νομοθεσιών των κρατών αυτών με το ενωσιακό πρότυπο, είναι στρατηγικής σημασίας για τις Βρυξέλλες, αφενός γιατί στοχεύει στην απελευθέρωση της αγοράς στις χώρες παραγωγής, αφετέρου, γιατί θα οδηγήσει στην καθίδρυση ενός μελλοντικού θεσμικού πλαισίου στον τομέα της ενέργειας.⁵¹

1.3. Ενεργειακή Κοινότητα

Η Ενεργειακή Κοινότητα αποτελεί ένα εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο για την ενίσχυση της συνεργασίας της ΕΕ με τις χώρες της περιφέρειάς της, ωστόσο παραμένει μια ελάχιστα γνωστή περιφερειακή πρωτοβουλία στο τομέα της ενεργειακής συνεργασίας.⁵²

Η συνθήκη για την εγκαθίδρυση της Ενεργειακής Κοινότητας (στο εξής: ΣυνθΕνΚ) αποτελεί την νομική βάση αυτής της πρωτοβουλίας. Υπεγράφη τον Οκτώβριο του 2005, στην Αθήνα, και

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Για μια γενική θεώρηση της Ένωσης για τη Μεσόγειο βλ. ενδεικτικά Βαρουζάκης Σ., "Η Διπλωματία της Μεσογείου", Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας, 2011; Ξενάκης Δ., "Στη Σκιά της Βαρκελώνης: Η «Ένωση για τη Μεσόγειο» και οι προοπτικές περιφερειακής οργάνωσης", *Τετράδιο Πολιτικής Επιστήμης*, Τεύχος 6, Αθήνα, Σιδέρης, 2009; Balfour R.(2009), "The Transformation of the Union for the Mediterranean", *Mediterranean Politics*,14:1; Balfour R., Schmid D. (2008), "Union for the Mediterranean, disunity for the EU?" *EPC Policy Brief*.

⁴⁹ European Commission, "Implementation of the European Neighbourhood Policy Partnership for Democracy and Shared Prosperity with the Southern Mediterranean Partners Report", [SWD(2015) 75 final], Brussels, 25/3/2015, διαθέσιμο στο http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2015/enp-regional-report-southern-mediterranean_en.pdf

⁵⁰ Abbasov Faig Galib (2014) "EU's external energy governance : A multidimensional analysis of the southern gas corridor", *Energy Policy*, Vol. 65, διαθέσιμο στο <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421513010264>, σελ.32

⁵¹ Αλιγιζάκη Ασπασία, (2014), σελ.506-7

⁵² Παυλίδης Δ. Γεώργιος, "Η Ενεργειακή Κοινότητα: Προς μια σφαιρική περιφερειακή συνεργασία στον τομέα της ενέργειας και κυρίως των υδρογονανθράκων", στο Ν. Φαραντούρης, Τ. Κοσμίδης (επιμ.), *Δίκαιο Υδρογονανθράκων*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2015, σελ.60

τέθηκε σε εφαρμογή τον Ιούλιο του 2006. Η αρχικά δεκαετής διάρκεια της συνθήκης, παρατάθηκε για ακόμη μια δεκαετία, ως το 2016.⁵³

Τα συμβαλλόμενα μέρη είναι σήμερα εννέα: η ΕΕ και οκτώ κράτη της νοτιοανατολικής Ευρώπης (Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Μαυροβούνιο, Μολδαβία, Ουκρανία, Σερβία, ΠΓΔΜ, καθώς και η αποστολή των Ηνωμένων Εθνών για την προσωρινή διοίκηση του Κοσσυφοπεδίου κατ' εφαρμογή του ψηφίσματος 1244 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ).⁵⁴ Παράλληλα έχουν γίνει δεκτές και τρίτες χώρες, με την ιδιότητα του παρατηρητή, χωρίς να έχουν το δικαίωμα συμμετοχής στις συζητήσεις των θεσμικών οργάνων (άρθρο 96).⁵⁵ Οι χώρες αυτές είναι η Αρμενία, η Νορβηγία, η Τουρκία και η Γεωργία. Η τελευταία έχει θέσει υποψηφιότητα για να γίνει πλήρες μέλος του οργανισμού.⁵⁶

Το πεδίο εφαρμογής της ΣυνθΕνΚ καλύπτει, σύμφωνα με το άρθρο 2, τη «δίκτυα παρέχόμενη ενέργεια»⁵⁷ («Network Energy»), δηλαδή αφορά σε συγκεκριμένα ενεργειακά προϊόντα, το φυσικό αέριο και την ηλεκτρική ενέργεια. Το 2008, το πεδίο εφαρμογής της συνθήκης επεκτάθηκε στο τομέα του πετρελαίου (αργό πετρέλαιο, πετρελαιοειδή και υποδομές πετρελαίου).⁵⁸

Κύριος στόχος της Ενεργειακής Κοινότητας είναι η ευρεία εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου αναφορικά με την νομοθεσία και τις αρχές της αγοράς ενέργειας, στις χώρες της νοτιοανατολικής Ευρώπης και της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας.⁵⁹ Οι ιδέες που εξάγει η ΕΕ στους εταίρους της, περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, την ελεύθερη πρόσβαση, χωρίς διακρίσεις, στα δίκτυα για όλους τους παραγωγούς ενέργειας, το διαχωρισμό της διαχείρισης των υποδομών από την παροχή υπηρεσιών, τη δημιουργία ανεξάρτητων ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας κ.ά.⁶⁰ Όπως αναφέρει και ο Παυλίδης, «η Ενεργειακή Κοινότητα λειτουργεί ως μέσο προ-ενταξιακής προσαρμογής υποψηφίων και δυνητικώς υποψηφίων κρατών για μελλοντικές διευρύνσεις της ΕΕ».⁶¹

⁵³ Decision D/2013/03/MC-EnC on extending the duration of the Energy Community Treaty, energy-community.org, 24/10/2013, διαθέσιμο στο https://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/DOCS/2386188/ANNEX_24_11th_MC_Decision_Art97_extension_28-06-2013.pdf

⁵⁴ Treaty establishing the Energy Community (2005), διαθέσιμο στο https://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/DOCS/2796177/Pages_from_2178178.pdf

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Energy Community Fact Sheet, energy-community.org, 01/07/2015, διαθέσιμο στο https://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/DOCS/3808265/EnC_fact_sheet.pdf

⁵⁷ Η μετάφραση της έννοιας «Network Energy» από Παυλίδης Δ.Γεώργιος (2015), σελ.62

⁵⁸ Decision No 2008/03/MC-EnC concerning the implementation to the oil sector of certain provisions of the Treaty and the creation of an Energy Community Oil Forum, energy-community.org, 11/12/2008, διαθέσιμο στο https://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/DOCS/296196/DEGISION_NO._2008_03_MC_EnC.pdf

⁵⁹ Energy Community Fact Sheet, energy-community.org, 01/07/2015, διαθέσιμο στο https://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/DOCS/3808265/EnC_fact_sheet.pdf

⁶⁰ Χαροκόπος Μιχάλης (2014), σελ.487

⁶¹ Παυλίδης Δ. Γεώργιος (2015), σελ.61

Ταυτόχρονα, τα παραπάνω κράτη, επωφελούνται από την σταδιακή ωρίμανση μιας περιφερειακής ενεργειακής αγοράς.⁶²

Αναφορικά με τη νομική φύση της Ενεργειακής Κοινότητας,⁶³ η ΣυνθΕνΚ αποτελεί μια πολυμερή διεθνή σύμβαση, που συνδυάζει στοιχεία διεθνούς δικαίου και δικαίου της ΕΕ, μέσω της οποίας καθίσταται δυνατή η μεταφορά ενωσιακών κανόνων δικαίου σε τρίτες χώρες.⁶⁴ Το στοιχείο αυτό γίνεται εμφανές ήδη από το άρθρο 2 της ΣυνθΕνΚ, όπου απαριθμούνται οι σκοποί της Ενεργειακής Κοινότητας (σταθερό ρυθμιστικό πλαίσιο και πλαίσιο αγοράς, ασφαλής ενεργειακός εφοδιασμός, ενίσχυση ανταγωνισμού στο τομέα της «δικτυακά παρεχόμενης ενέργειας» κ.ά.),⁶⁵ οι οποίοι συμβαδίζουν με το άρθρο 194 της ΣΛΕΕ (βλ. παραπάνω). Η επίτευξη των ορισθέντων από την ΣυνθΕνΚ στόχων, γίνεται μέσα από δύο διαδικασίες: α) την επέκταση του κοινοτικού κεκτημένου και β) τη δημιουργία ενιαίας αγοράς ενέργειας ανάμεσα στα συμβαλλόμενα μέρη.⁶⁶ Επιπρόσθετα, σύμφωνα με το άρθρο 89 της ΣυνθΕνΚ, οι αποφάσεις που εκδίδονται από τα θεσμικά όργανα της Κοινότητας είναι δεσμευτικού χαρακτήρα, καθώς εφαρμόζονται στην εσωτερική έννομη τάξη των συμβαλλόμενων μερών, εντός της χρονικής περιόδου που καθορίζουν οι αποφάσεις.⁶⁷

Οι προαναφερθέντες στόχοι σκιαγραφούν μια φιλόδοξη πρωτοβουλία τομεακής ολοκλήρωσης στη περιοχή της νοτιοανατολικής Ευρώπης, παρά τις εγγενείς αδυναμίες ορισμένων κρατών – κυρίως των Δυτικών Βαλκανίων – οι οποίες συνδέονται με τις ανεπαρκείς υποδομές, την έλλειψη αξιοπιστίας στην παροχή ηλεκτρικής ενέργειας και την ενεργειακή ένδεια.⁶⁸ Υπό τις συνθήκες αυτές, η ΕΕ αναπτύσσει ένα δυναμικό και παρεμβατικό ρόλο στον ενεργειακό τομέα της περιφέρειάς της, στοχεύοντας στην προώθηση βασικών αλλαγών και στην ολοκλήρωση, υπό ενιαίο ρυθμιστικό πλαίσιο, της αγοράς ενέργειας των συμβαλλόμενων μερών. Το πιο προβεβλημένο σχέδιο της Ενεργειακής Κοινότητας είναι η δημιουργία ενός Δακτυλίου Φυσικού Αερίου (Gas Ring), ο οποίος θα δώσει λύση στο βασικό πρόβλημα της απουσίας σύνδεσης μεταξύ των συστημάτων

⁶² Ibid.

⁶³ Η ενεργειακή Κοινότητα έχει δική της νομική προσωπικότητα και δικά της όργανα. Το ανώτατο όργανο λήψης αποφάσεων και χάραξης πολιτικής είναι το Συμβούλιο των Υπουργών, με διακυβερνητικό χαρακτήρα. Το Συμβούλιο συνεπικουρείται από τη Μόνιμη Ομάδα Υψηλού Επιπέδου. Επίσης, η ΣυνθΕνΚ προβλέπει μια Γραμματεία, που λειτουργεί σε μόνιμη βάση, δρα υποστηρικτικά ως προς τα υπόλοιπα όργανα και παράλληλα παρακολουθεί την εφαρμογή των υποχρεώσεων των συμβαλλόμενων μερών (θα μπορούσαμε να πούμε ότι λειτουργεί στα πρότυπα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής). Τέλος, προβλέπεται η λειτουργία ενός συμβουλευτικού οργάνου, του Ρυθμιστικού Συμβουλίου. Οι πληροφορίες σχετικά με τη δράση των θεσμικών οργάνων είναι διαθέσιμες στο www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/ENERGY_COMMUNITY/Institutions

⁶⁴ Ibid, σελ.62

⁶⁵ Treaty establishing the Energy Community (2005), διαθέσιμο στο https://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/DOCS/2796177/Pages_from_2178178.pdf

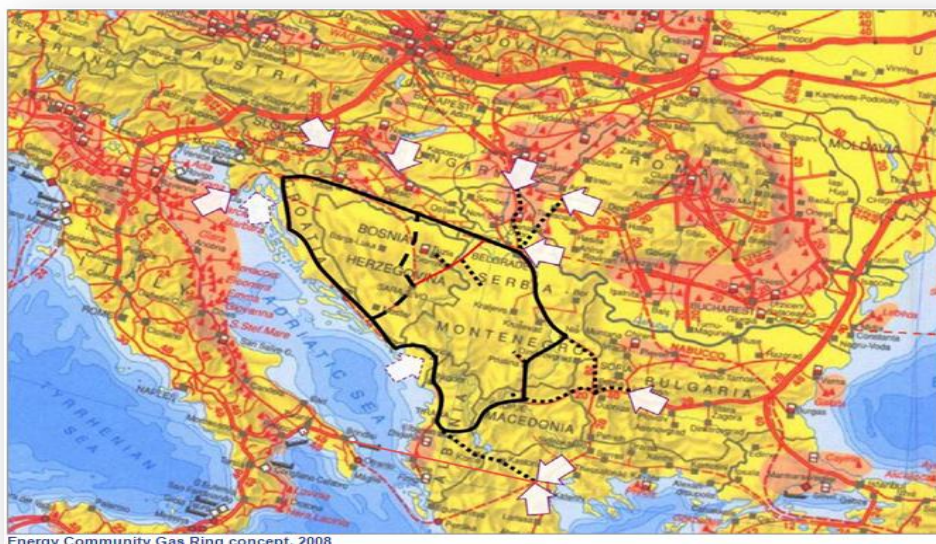
⁶⁶ Παυλίδης Δ. Γεώργιος, (2015), σελ.63

⁶⁷ Άρθρο 89: «The Parties shall implement Decisions addressed to them in their domestic legal system within the period specified in the Decision».

⁶⁸ International Energy Agency, "Energy in the Western Balkans.The Path to Reform and Reconstruction", Paris: OECD/IEA, 2008, σελ.13-32, όπως παρατίθεται στο Χαροκόπος Μιχάλης (2014), σελ.482

φυσικού αερίου των χωρών της νοτιοανατολικής Ευρώπης, στοχεύοντας στη σύνδεση των αγορών επτά χωρών: της Αλβανίας, του Μαυροβουνίου, της ΠΓΔΜ, της Ρουμανίας, της Βοσνία και Ερζεγοβίνης, της Βουλγαρίας και της Σερβίας.⁶⁹

Energy Community Gas Ring

Πηγή: https://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/AREAS_OF_WORK/Instruments/Gas/Gas_Ring

Εφόσον ο δακτύλιος αυτός υλοποιηθεί, θα αποτελέσει την βάση για την οικοδόμηση μιας περιφερειακής ενεργειακής αγοράς, ενώ παράλληλα θα ενισχύσει την ασφάλεια εφοδιασμού καθώς θα έχει την δυνατότητα τροφοδοσίας από διαφορετικές πηγές, εκτός των συνδεδεμένων κρατών. Τέλος, θα έχει άμεση σύνδεση με τέσσερα κράτη της ΕΕ: την Ελλάδα, τη Ρουμανία, την Ουγγαρία και τη Βουλγαρία.

Συμπερασματικά, έχει καταστεί σαφές ότι το φιλόδοξο πλαίσιο ενεργειακής συνεργασίας που προωθεί η Ενεργειακή κοινότητα προσανατολίζεται στην εδραίωση μιας αγοράς ενέργειας στα πρότυπα της ενωσιακής αγοράς. Μέσω του πλαισίου αυτού, η ΕΕ επιβεβαιώνει την φήμη της ως εξαγωγέας νορμών και κανόνων και γενικότερα του *acquis communautaire*.⁷⁰ Εντούτοις, στην έκθεση για την εφαρμογή του κεκτημένου της Ενεργειακής Κοινότητας, το 2014, διαπιστώνονται τα

⁶⁹ Energy Community, Establishing an Energy Community gas ring, διαθέσιμο στο https://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/AREAS_OF_WORK/Instruments/Gas/Gas_Ring

⁷⁰ Η ακαδημαϊκή συζήτηση σχετικά με την «εξωτερική διακυβέρνηση» της ΕΕ στο ενεργειακό τομέα περιλαμβάνει πλήθος αναλύσεων. Ενδεικτικά κείμενα αποτελούν: Lavenex S.(2004), "EU external governance in "wider Europe"". *Journal of European Public Policy*, 11:4, p. 680-700 ; Lavenex S. & Schimmelfennig F. (2009), " EU rules beyond EU borders: theorizing external governance in European politics", *Journal of European Public Policy*, 16:6, 791-812; Youngs R.(2007), "Europe's External Energy Policy: Between Geopolitics and the Market", *Centre for European Policy Studies*, Working Document No.278, Brussels; Youngs R.(2011), "Energy Security: Europe's New Foreign Policy Challenge", Routledge, London, κ.α'.

όρια στην υλοποίηση των μεταρρυθμίσεων, δεδομένου ότι οι αναμενόμενες μεταρρυθμίσεις σε πολλούς τομείς δεν έχουν πραγματοποιηθεί στον επιθυμητό βαθμό, από τις συνεργαζόμενες με την ΕΕ χώρες.⁷¹ Είναι επομένως εμφανές, ότι υπάρχει ανάγκη για ανάληψη από τη Ενεργειακή Κοινότητα νέων πρωτοβουλιών, ώστε να εντοπιστούν πιο ευέλικτες δομές συνεργασίας, χωρίς γεωγραφικούς περιορισμούς, που θα επιτρέπουν την συμμετοχή όσων χωρών είναι πρόθυμες να εφαρμόσουν το κανονιστικό πλαίσιο της ΣυνθΕνΚ (π.χ. Νορβηγία, χώρες της Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης).⁷² Άλλωστε η μεγιστοποίηση του χώρου εντός του οποίου υιοθετείται ένα ενιαίο ρυθμιστικό πλαίσιο που προστατεύει τον ανταγωνισμό και τον ασφαλή ενεργειακό εφοδιασμό, είναι προς όφελος όλων των συμβαλλομένων μερών.

1.4. Πρόγραμμα INOGATE

Το πρόγραμμα INOGATE⁷³ αποτελεί μια ακόμη πρωτοβουλία ενεργειακής συνεργασίας της ΕΕ με τρίτες χώρες, που αποσκοπεί στη σύγκλιση των αγορών ενέργειας, μέσω διασυνοριακής παροχής τεχνικής υποστήριξης. Το πρόγραμμα ξεκίνησε το 1996 και λειτουργεί στο πλαίσιο της πολιτικής πρωτοβουλίας του Μπακού (Baku Initiative) και της Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης.⁷⁴ Η συνεργασία έχει εδραιωθεί ανάμεσα στην ΕΕ και 11 χώρες-εταίρους από την περιοχή της Κασπίας, της ανατολικής Ευρώπης και της κεντρικής Ασίας (Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Λευκορωσία, Γεωργία, Καζακστάν, Κιργιζία, Μολδαβία, Τατζικιστάν, Τουρκμενιστάν, Ουκρανία και Ουζμπεκιστάν), με στόχο τη μείωση της εξάρτησης από τα ορυκτά καύσιμα και τις εισαγωγές, τη βελτίωση της ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού τους και την άμβλυνση των αποτελεσμάτων της κλιματικής αλλαγής.⁷⁵ Ειδικότερα, τα συμβαλλόμενα μέρη έχουν συμφωνήσει να συνεργαστούν προς τη επίτευξη τεσσάρων βασικών στόχων⁷⁶:

- i. Τη σταδιακή σύγκλιση των ενεργειακών αγορών, στη βάση ενωσιακών αρχών, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες των συμμετεχόντων κρατών
- ii. Την ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας μέσω της αντιμετώπισης ζητημάτων ενεργειακών εξαγωγών / εισαγωγών, της διαφοροποίησης της προσφοράς, της διαμετακόμισης ενέργειας και της ενεργειακής ζήτησης.

⁷¹Energy Community Secretariat, "Annual Implementation Report on the of the Acquis under the Treaty Establishing the Energy Community", 2014 , p.10-28, διαθέσιμο στο https://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/DOCS/3356393/Energy_Community_Implementation_Report_2014_WEB.pdf

⁷² Παυλίδης Δ.Γεώργιος (2015), σελ.69

⁷³ Τα αρχικά του INOGATE προέρχονται από τις λέξεις: **I**nterstate **O**il and **G**As **T**ransportation to **E**urope

⁷⁴ The INOGATE Programme, στην ηλ. διεύθυνση: <http://www.inogate.org>

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

- iii. Τη στήριξη της αειφόρου ανάπτυξης της ενέργειας,
- iv. Την προσέλκυση επενδύσεων για ενεργειακά έργα κοινού και περιφερειακού ενδιαφέροντος.

Το πρόγραμμα INOGATE συντονίζεται και χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε συνεργασία με τα αρμόδια υπουργεία των χωρών-εταίρων. Μέχρι σήμερα, το πρόγραμμα έχει λάβει πάνω από 150 εκατομμύρια ευρώ από την ΕΕ και έχει εφαρμόσει επιτυχώς πάνω από 70 projects.⁷⁷

Κεφάλαιο 2^ο : Παράγοντες που προσδιορίζουν την ανάγκη για ενεργειακή ασφάλεια στην ΕΕ

2.1. Το ζήτημα της ασφάλειας εφοδιασμού

Η διαδικασία διαμόρφωσης μιας ενεργειακής πολιτικής στην ΕΕ βασίστηκε, καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 και του 2000, στο κυρίαρχο ιδεολογικό υπόβαθρο της απελευθέρωσης της αγοράς και της προστασίας του ανταγωνισμού. Τα τρία Ενεργειακά Πακέτα είχαν νομικό έρεισμα στις διατάξεις της εσωτερικής αγοράς και αποτελούσαν έργο της Επιτροπής Ανταγωνισμού.⁷⁸ Ωστόσο από το 2000 και έπειτα, η ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού αναδεικνύεται σταδιακά σε μείζον διακύβευμα ως προς την ενεργειακή πολιτική.

Η σχετική βιβλιογραφία βρίθει ορισμών της «ασφάλειας εφοδιασμού». Στην προσπάθεια να οριοθετήσει κανείς την εν λόγω έννοια, οφείλει να συνυπολογίσει τέσσερις παράγοντες: (α) τη διαθεσιμότητα φυσικών ενεργειακών πόρων, (β) την προσβασιμότητα, που συνδέεται με γεωπολιτικές παραμέτρους, (γ) την οικονομική προσιτότητα, που αφορά το κόστος της ενέργειας και (δ) το βαθμό αποδοχής, που αναφέρεται στην περιβαλλοντική διάσταση και την ευρύτερη κοινωνική «ανεκτικότητα».⁷⁹ Ο Chevalier ορίζει την έννοια της ασφάλειας εφοδιασμού ως «την ικανοποίηση της ζήτησης από τις ροές του ενεργειακού εφοδιασμού, κατά τέτοιο τρόπο και σε τέτοιο επίπεδο τιμών, ώστε να μην διακόπτεται η πορεία της οικονομίας, στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Kuzemko Caroline (2014), "Ideas, power and change: explaining EU–Russia energy relations", *Journal of European Public Policy*, 21:1, 60-61, διαθέσιμο στο <http://dx.doi.org/10.1080/13501763.2013.835062>

⁷⁹ Kruyt B., Van Vuuren D.P., De Vries H.J.M & Groenenberg H. (2009), "Indicators for Energy Security", 37(6), *Energy Policy*, σελ 2167, όπως παρατίθεται στο Χαροκόπος Μιχάλης, Απελευθερώνοντας το Δέσμιο Γκιούλιβερ: Εξασφαλίζοντας τον εφοδιασμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης με φυσικό αέριο, στο Ν.Ε.Φαραντούρης (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική*, Αθήνα, (Νομική Βιβλιοθήκη), 2012, σελ.446

βιωσιμότητας».⁸⁰ Υιοθετώντας μια σφαιρικότερη προσέγγιση, ο Roze δίνει έναν διαφορετικό ορισμό για την ασφάλεια εφοδιασμού ως «μια εξελισσόμενη έννοια, από τη μία περίοδο στην άλλη, από την μία χώρα στην άλλη, εξαρτώμενη από ορισμένους βασικούς παράγοντες: το επίπεδο των εγχώριων πηγών εφοδιασμού, την εξάρτηση από τις εισαγωγές, το μερίδιο της εισαγόμενης ενέργειας στο εθνικό ενεργειακό ισοζύγιο, το ρόλο του κράτους στην εθνική ενεργειακή πολιτική, την ισχύ των ιδιωτικών εταιριών και το επίπεδο των γεωπολιτικών κινδύνων».⁸¹ Η IEA (International Energy Agency) ορίζει εξίσου εύστοχα την ασφάλεια εφοδιασμού, «ως την αδιάλειπτη διαθεσιμότητα των πηγών ενέργειας σε προσιτή τιμή», και προσδιορίζει ότι «η ενεργειακή ασφάλεια έχει δύο πτυχές: τη μακροπρόθεσμη ενεργειακή ασφάλεια, που αφορά σε έγκαιρες επενδύσεις για την παροχή ενέργειας σύμφωνα με τις οικονομικές εξελίξεις και τις περιβαλλοντικές ανάγκες, και τη βραχυπρόθεσμη ασφάλεια, που επικεντρώνεται στην ικανότητα του ενεργειακού συστήματος να αντιδρά άμεσα σε ξαφνικές αλλαγές του ισοζυγίου προσφοράς-ζήτησης».⁸²

Στο πλαίσιο των ανωτέρω παραμέτρων, δίνεται όλο και περισσότερο έμφαση στον διαχωρισμό σε βραχυπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη ασφάλεια. Η πρώτη αφορά τις ξαφνικές διακοπές στον εφοδιασμό, ενώ η δεύτερη συνδέεται με το επίπεδο υποδομών του ενεργειακού συστήματος.⁸³ Η ανάγκη αυτής της διάκρισης τονίζεται και από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία επισημαίνει ότι οι κίνδυνοι, οι τρόποι πρόληψης προβλημάτων εφοδιασμού και τα πιθανά μέσα αποκατάστασης είναι διαφορετικά σε κάθε περίπτωση.⁸⁴ Συγκεκριμένα, η μακροπρόθεσμη ασφάλεια εξαρτάται, σύμφωνα με την Επιτροπή, κυρίως, από την διαχείριση της ζήτησης, την εξέλιξη της εγχώριας παραγωγής της ΕΕ, την εξωτερική ενεργειακή πολιτική της ΕΕ, την προώθηση των επενδύσεων σε υποδομές και την εύρυθμη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς αερίου στην ΕΕ. Από την άλλη, η βραχυπρόθεσμη ασφάλεια συνδέεται άμεσα με την αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών. Κεντρικό ρόλο, στη συγκεκριμένη περίπτωση, διαδραματίζει η κατάρτιση ενός σχεδίου εκτάκτου ανάγκης.⁸⁵

Συνοψίζοντας, ο τελικός στόχος της ασφάλειας εφοδιασμού είναι η διαβεβαίωση ότι οι ενεργειακές ελλείψεις που απορρέουν από διακοπές στην παροχή ενεργειακών πόρων δεν θα επηρεάσουν ανασταλτικά την ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας, την κοινωνικοπολιτική

⁸⁰ Chevalier J-M.(2006), "Security of Energy Supply for the European Union", *European Review of Energy Markets* 2, όπως παρατίθεται στο Χαροκόπος Μιχάλης (2012), σελ.446

⁸¹ Roze J.(2007), Security of Gas Supply in Europe, *European Review of Energy Markets* 4, όπως παρατίθεται στο Χαροκόπος Μιχάλης (2012), σελ.446

⁸² International Energy Agency (IEA) , Energy security, διαθέσιμο στο <http://www.iea.org/topics/energysecurity/>

⁸³ Χαροκόπος Μιχάλης (2012), σελ. 446

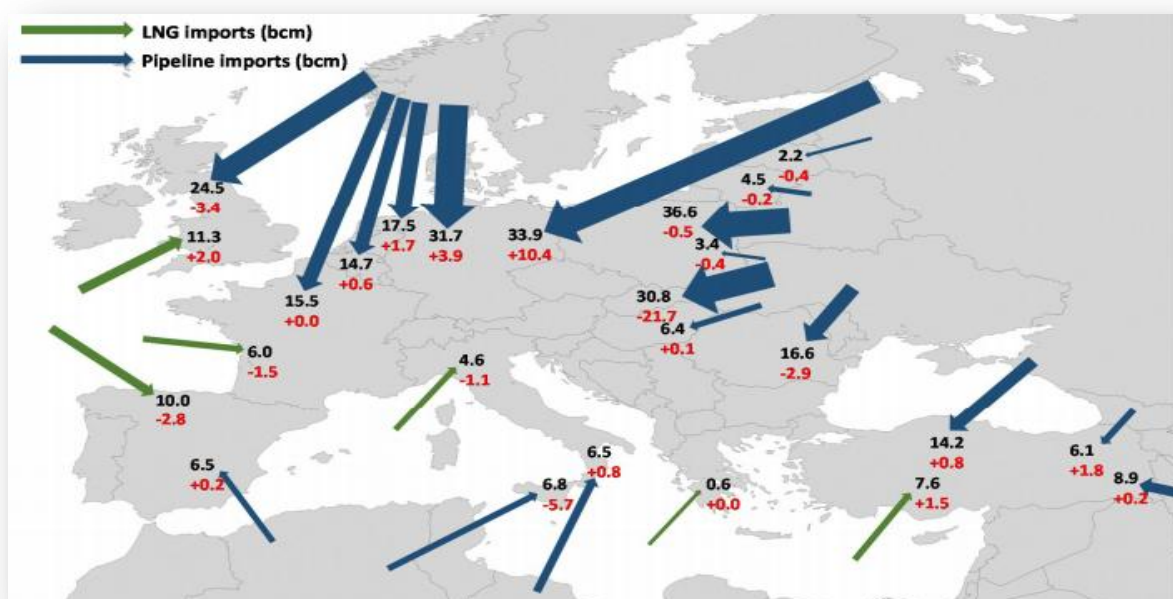
⁸⁴ Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών για την οδηγία 2004/67/EK της 26/4/2004, COM(2008)769, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα http://www.eumonitor.eu/9353000/1/j4nvhdscs8bljza_j9vvik7m1c3gyxp/vikqhn05e8yy

⁸⁵ Ibid.

σταθερότητα και την εθνική ασφάλεια ενός κράτους.⁸⁶ Στο πλαίσιο αυτό, η απόκτηση πολλαπλών εναλλακτικών πηγών εφοδιασμού δύναται να συμβάλει στην ανθεκτικότητα του ενεργειακού συστήματος της Ένωσης και κρίνεται αναγκαία για την απεξάρτησή της από τους έως σήμερα δεσπόζοντες προμηθευτές της, όπως η Ρωσία.

2.2. Η εξάρτηση της ΕΕ από τις εισαγωγές

EU Natural Gas Energy Imports

γίνεται άμεσα αντιληπτό ότι η εξάρτηση από τις εισαγωγές είναι άμεσα συνδεδεμένη με την οικονομία, τους περιβαλλοντικούς κινδύνους και την ασφάλεια εφοδιασμού.

Gross inland energy consumption by fuel type (2003-2013)⁸⁸
1000 tonnes of oil equivalent

Καύσιμο	2003	2013
Στερεά καύσιμα	30,301.6	286,532.3
Πετρέλαιο	73,488.1	556,615.3
Φυσικό Αέριο	24,679.0	386,870.4
Πυρηνική Ενέργεια	57,017.4	226,286.7
Ανανεώσιμες Πηγές	04,257.2	196,760.6

Εξετάζοντας τα ποσοστά κάλυψης των αναγκών της ΕΕ από τις εισαγωγές ενέργειας εξάγονται δύο συμπεράσματα. Πρώτον, ο βαθμός εξάρτησης έχει αυξηθεί την τελευταία δεκαετία, καθώς η ΕΕ εισάγει πλέον το 53,2% της ενέργειας που καταναλώνει, ενώ το 2003 εισήγαγε το 48,8%.⁸⁹ Η ενεργειακή εξάρτηση αφορά το αργό πετρέλαιο (σχεδόν 90%), το φυσικό αέριο (65.3%) και, σε μικρότερο βαθμό, τα στερεά καύσιμα (44.2%). Δεύτερον, το πιο πιεστικό ζήτημα ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού είναι η ισχυρή εξάρτηση από έναν μόνο εξωτερικό προμηθευτή. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα όσον αφορά το φυσικό αέριο, αλλά και την ηλεκτρική ενέργεια.⁹⁰

Energy dependency rate, EU-28, 2003–13
(% of net imports in gross inland consumption and bunkers,
based on tonnes of oil equivalent)⁹¹

Καύσιμο	2003	2013
Σύνολο	48.8	53.2

⁸⁸ Eurostat [tsdcc320],

διαθέσιμο στο <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tsdcc320>, ημ. ανάκτησης 18/09/2015

⁸⁹ Eurostat, Energy dependency rate, EU-28, 2003–13, διαθέσιμο στο

[http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Energy_dependency_rate_EU-28_2003%E2%80%9313_\(%25_of_net_imports_in_gross_inland_consumption_and_bunkers,_based_on_tonnes_of_oil_equivalent\)_YB15.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Energy_dependency_rate_EU-28_2003%E2%80%9313_(%25_of_net_imports_in_gross_inland_consumption_and_bunkers,_based_on_tonnes_of_oil_equivalent)_YB15.png), ημ.ανάκτησης 18/09/2015

⁹⁰ European Commission, "Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: European Energy Security Strategy", [COM/2014/330final], 28/5/2014, διαθέσιμη στο

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0330&from=EN>

⁹¹ Eurostat, [(online data codes: (nrg_100a), (nrg_102a) and (nrg_103a)],

διαθέσιμο στο [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Energy_dependency_rate_EU-28_2003%E2%80%9313_\(%25_of_net_imports_in_gross_inland_consumption_and_bunkers,_based_on_tonnes_of_oil_equivalent\)_YB15.png#filelinks](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Energy_dependency_rate_EU-28_2003%E2%80%9313_(%25_of_net_imports_in_gross_inland_consumption_and_bunkers,_based_on_tonnes_of_oil_equivalent)_YB15.png#filelinks), ημ.ανάκτησης 18/09/2015

Στερεά καύσιμα	35.0	44.2
Αργό πετρέλαιο	78.5	88.4
Φυσικό Αέριο	52.0	65.3

Οι εξωτερικές ενεργειακές δαπάνες της ΕΕ υπερβαίνουν το 1 δις ευρώ ημερησίως (περίπου 400 δις ευρώ το 2013) και καλύπτουν περισσότερο από το 1/5 των συνολικών εισαγωγών της.⁹² Η ΕΕ εισάγει αργό πετρέλαιο και προϊόντα πετρελαίου αξίας άνω των 300 δις. ευρώ, εκ των οποίων το 1/3 προέρχεται από τη Ρωσία.⁹³ Όσο για το φυσικό αέριο, ο εφοδιασμός από τη Ρωσία αντιστοιχούσε το 2013 στο 39% των ενωσιακών εισαγωγών φυσικού αερίου και στο 27% της κατανάλωσης αερίου στην ΕΕ.⁹⁴ Το 71% της παραγωγής φυσικού αερίου της Ρωσίας εξήχθη στην Ευρώπη, με το μεγαλύτερο όγκο εξαγωγών προς τη Γερμανία και την Ιταλία.⁹⁵

Η προσωρινή διαταραχή του εφοδιασμού με φυσικό αέριο τον χειμώνα του 2006 και του 2009 απετέλεσε ένα ισχυρό «μήνυμα αφύπνισης» για την Ένωση των 28. Υπό τον φόβο μιας απότομης διακοπής φυσικού αερίου από την Ρωσία, εξαιτίας της εν εξελίξει κρίσης στην Ουκρανία, η Επιτροπή, με Ανακοίνωσή της στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο υπό τον τίτλο «Ευρωπαϊκή στρατηγική για την ενεργειακή ασφάλεια», το Μάιο του 2014, έθεσε το πλαίσιο για μια νέα ευρωπαϊκή στρατηγική, η οποία καθορίζει τους τομείς στους οποίους πρέπει να ληφθούν αποφάσεις ή να υλοποιηθούν συγκεκριμένα μέτρα βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, προκειμένου να ενισχυθεί η αντοχή της ΕΕ σε μια παρατεταμένη διακοπή παροχής φυσικού αερίου κατά τον επερχόμενο χειμώνα. Η στρατηγική διαρθρώνεται σε οκτώ πυλώνες, οι οποίοι από κοινού προωθούν τη στενότερη συνεργασία και στηρίζονται στην αρχή της αλληλεγγύης.⁹⁶

2.3. Η ενεργειακή αλληλεξάρτηση ΕΕ-Ρωσίας

Τα τελευταία χρόνια -από την επανεκλογή του προέδρου Putin και έπειτα- οι πολιτικές σχέσεις μεταξύ της Ρωσίας και Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν επιδεινωθεί σημαντικά. Τα αίτια της

⁹² European Commission, "Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: European Energy Security Strategy", [COM/2014/330final], 28/5/2014, διαθέσιμη στο <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0330&from=EN>

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Βλ. αναλυτικότερα το Μέρος II, Κεφ.6 Μέτρα αντιμετώπισης κρίσεων εφοδιασμού

επιδείνωσης εντοπίζονται αρχικά στο αυξανόμενο αξιακό χάσμα μεταξύ των δύο μερών, δευτερευόντως στις θεμελιώδεις αντιφάσεις σχετικά με την αρχιτεκτονική ασφάλειας και τέλος, στον αυξανόμενο ανταγωνισμό μέσα στον μετασοβιετικό χώρο.

Αντιθέτως, η διμερής οικονομική και εμπορική συνεργασία κερδίζει όλο και μεγαλύτερο έδαφος. Το διμερές εμπόριο, μέχρι πρότινος, παρουσίαζε σταθερά αυξητική τάση. Η Ε.Ε συνιστά παραδοσιακά το σημαντικότερο οικονομικό και εμπορικό εταίρο της Ρωσίας, ούσα η μεγαλύτερη αγορά για τις ρωσικές εξαγωγές και η βασική πηγή προέλευσης των ΑΞΕ⁹⁷. Παρομοίως, κατά τα την τελευταία δεκαετία η Ρωσία έχει εξελιχθεί στον τρίτο σημαντικότερο εμπορικό εταίρο της Ε.Ε, μετά τις ΗΠΑ και την Κίνα.⁹⁸

Από το 2008 και έπειτα, η αυξητική τάση των διμερών συναλλαγών διακόπηκε ένεκα της οικονομικής κρίσης. Το 2012, η Ρωσία εισήλθε στον ΠΟΕ.⁹⁹ Η ΕΕ είχε υποστηρίξει με θέρμη την εν λόγω προσχώρηση, έχοντας κατά νου ότι στο εξής οι εμπορικές πολιτικές της Ρωσίας θα ακολουθούν τις αρχές του ΠΟΕ.¹⁰⁰ Ως αποτέλεσμα της προσχώρησης, οι Ευρωπαίοι εξαγωγείς είχαν ευκαιρίες για πρόσβαση στην ρωσική αγορά, ωθώντας τις διμερείς συναλλαγές σε επίπεδα ρεκόρ. Ωστόσο, μετά το ξέσπασμα της ουκρανικής κρίσης το 2013 και λόγω των οικονομικών κυρώσεων της ΕΕ προς την Ρωσία και των αντικυρώσεων της τελευταίας, το διμερές εμπόριο σημειώνει σταθερή μείωση.¹⁰¹ Παράλληλα, η δομή των διμερών οικονομικών σχέσεων χαρακτηρίζεται από ασυμμετρία, η οποία οφείλεται στη κυριαρχία του ενεργειακού παράγοντα.

Στο σύνολό τους τα κράτη μέλη της ΕΕ εντάσσονται στην κατηγορία των εισαγωγέων ενέργειας.¹⁰² Η ύφεση που χαρακτηρίζει τον τομέα της πρωτογενούς παραγωγής λιθάνθρακα, λιγνίτη, αργού πετρελαίου, φυσικού αερίου, οδήγησε στην ολοένα και μεγαλύτερη εξάρτηση της ΕΕ από τις εισαγωγές πρωτογενούς ενέργειας, προκειμένου να ικανοποιηθεί η ζήτηση, αν και αυτή η

⁹⁷ European Commission, EU-Russia Trade, διαθέσιμο στο

<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/russia/>, ημ.ανάκτησης 20/09/2015

⁹⁸ European Commission, Client and Supplier Countries of the EU28 in Merchandise Trade (value %), 2014, διαθέσιμο στο http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_122530.pdf

⁹⁹ WTO, Russian Federation and the WTO,

διαθέσιμο στο https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/russia_e.htm, ημ.ανάκτησης 20/09/2015

¹⁰⁰ European Commission, EU-Russia Trade, διαθέσιμο στο

<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/russia/>, ημ.ανάκτησης 20/09/2015

¹⁰¹ Για μια συνολική εικόνα βλ. Kraatz S, (2014), "The Russian Embargo: Impact on the Economic and Employment Situation in the EU" [PE 536.291], European Parliament, Policy Department : Economy and Scientific Policy, διαθέσιμο στο [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2014/536291/IPOL_BRI\(2014\)536291_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2014/536291/IPOL_BRI(2014)536291_EN.pdf)

¹⁰² Ως καθαρός εξαγωγέας, η Δανία ήταν το μόνο κράτος μέλος της ΕΕ το 2012, με αρνητικό ρυθμό εξάρτησης. Μεταξύ των άλλων κρατών μελών, τα χαμηλότερα ποσοστά εξάρτησης καταγράφηκαν για την Εσθονία, τη Ρουμανία, τη Δημοκρατία της Τσεχίας και της Σουηδίας (οι μόνες χώρες που αναφέρουν ποσοστά εξάρτησης κάτω από 30,0%). Αντιθέτως, η Μάλτα, το Λουξεμβούργο και η Κύπρος είναι χώρες (σχεδόν) εξ ολοκλήρου εξαρτημένες από τις εισαγωγές πρωτογενούς ενέργειας.

Eurostat, Energy production and imports, Μάρτιος και Μάιος 2014, διαθέσιμο στο

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Energy_production_and_imports, ημ.ανάκτησης 20/09/2015

κατάσταση σταθεροποιήθηκε στον απόηχο της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης.¹⁰³ Οι μεγαλύτεροι καθαροί εισαγωγείς πρωτογενούς ενέργειας είναι κυρίως τα πιο πυκνοκατοικημένα κράτη μέλη της ΕΕ, με εξαίρεση το Ηνωμένο Βασίλειο και την Πολωνία (λόγω των ενδογενών αποθεμάτων πετρελαίου, φυσικού αερίου και άνθρακα). Από το 2004, ο μόνος καθαρός εξαγωγέας πρωτογενούς ενέργειας μεταξύ των κρατών μελών είναι η Δανία.¹⁰⁴

Τα τελευταία χρόνια η Ρωσία έχει διατηρήσει τη θέση της ως ο κύριος προμηθευτής πετρελαίου, φυσικού αερίου αλλά και στερεών καυσίμων της Ένωσης των 28. Το 2013, το 33,5% των εισαγωγών *αργού πετρελαίου* της ΕΕ προερχόταν από τη Ρωσία, ελάχιστα μειωμένο σε σχέση με τις καταγραφές του 2010 (34,7%) και του 2011 (34,8%).¹⁰⁵

Παράλληλα, η Ρωσία έγινε ο κύριος παγκόσμιος προμηθευτής *στερεών καυσίμων* το 2006, ξεπερνώντας τη Νότια Αφρική, και έχοντας ξεπεράσει την Αυστραλία (ήδη από το 2004) και την Κολομβία (ήδη από το 2002). Το μερίδιο της Ρωσίας στις εισαγωγές στερεών καυσίμων της ΕΕ αυξήθηκε από 13.2% το 2003 στο 30,0% το 2009, ενώ στην συνέχεια έπεσε στο 25,9% το 2012 και αυξήθηκε εκ νέου στο 28.8% το 2013. Παρά τις αυξομειώσεις, η Ρωσία παραμένει η κύρια πηγή στερεών καυσίμων για την ΕΕ, αν και το μερίδιό της για το 2012, ήταν ελάχιστα μεγαλύτερο από της Κολομβίας (23,7%) και των ΗΠΑ (23,0%).¹⁰⁶

Το μερίδιο της Ρωσίας στις εισαγωγές *φυσικού αερίου* της ΕΕ μειώθηκε από 44.1 % στο 29.5 μεταξύ του 2003 και του 2010, αλλά η τάση αυτή αντιστράφηκε με την αύξηση στο 39.0 % το 2013.¹⁰⁷ Η Gazprom, είναι ο μεγαλύτερος προμηθευτής φυσικού αερίου προς τις ευρωπαϊκές χώρες. Το 2013, η εταιρία εξήγαγε ποσότητα ρεκόρ φυσικού αερίου προς την Ευρώπη, υπερβαίνοντας σημαντικά τις παραδόσεις του 2008-2012. Ωστόσο, το σύνολο της αύξησης του όγκου στις εισαγωγές από Ρωσία, αφορούσε κυρίως τη Δυτική Ευρώπη, ενώ οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, εισήγαγαν λιγότερο ρωσικό φυσικό αέριο το 2013 απ' ότι έκαναν, όχι μόνο 10 χρόνια νωρίτερα, αλλά και λιγότερο απ' ότι στις αρχές της δεκαετίας του 1990, κυρίως λόγω της

¹⁰³ Eurostat, Energy production and imports, Μάρτιος και Μάιος 2014, διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Energy_production_and_imports, ημ. ανάκτησης 20/09/2015

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Ibid.

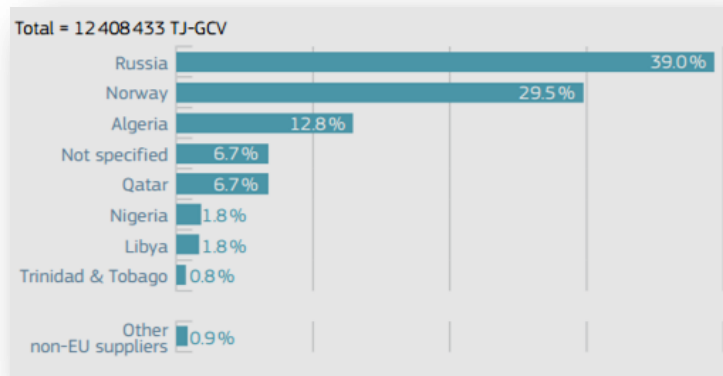
¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Η συντριπτική πλειοψηφία των ρωσικών εξαγωγών φυσικού αερίου προς την Ευρώπη πωλείται στη βάση μακροπρόθεσμων συμβάσεων (10-35 ετών). Οι συμβάσεις αυτές, οι οποίες είναι νομικά δεσμευτικές και υπόκεινται σε διεθνή διαιτησία, περιέχουν ρήτρες "take-or-pay" που απαιτούν οι αγοραστές να πληρώσουν για μια ελάχιστη ετήσια ποσότητα αερίου, ανεξάρτητα από το αν λαμβάνουν αυτή την ποσότητα. Στη μετά το 2008 περίοδο, η ρήτρα "take-or-pay" σε πολλές από αυτές τις συμβάσεις μειώθηκε κατά 85-70 %.

Dicke R., Hassanzadeh E., Henderson J., Honoré A., El-Katiri L., Pirani S., Rogers H., Stern J. & Yafimava K. (2014), "Reducing European Dependence on Russian Gas: distinguishing natural gas security from geopolitics", Oxford Institute for Energy Studies, διαθέσιμο στο <http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2014/10/NG-92.pdf>, σελ.4

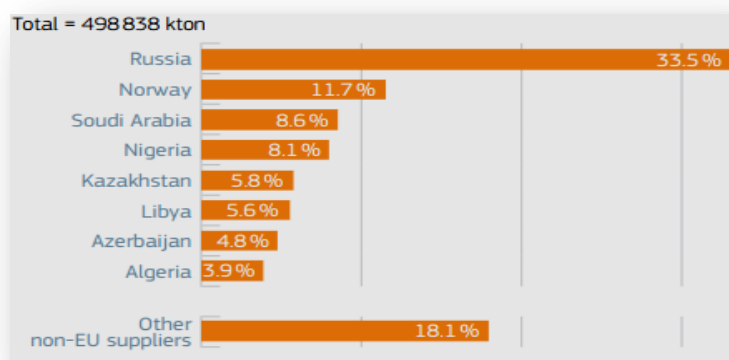
μειωμένης ζήτησης, της οικονομικής αναδιάρθρωσης και των πολύ υψηλότερων τιμών σε σχέση με τις τιμές που απολάμβαναν κατά τη διάρκεια της σοβιετικής εποχής.¹⁰⁸

EU-28 Imports of Natural Gas – 2013

Πηγή: European Commission, EU Energy in Figures- Statistical pocketbook, 2015, διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/PocketBook_ENERGY_2015%20PDF%20final.pdf, σελ. 26

EU-28 Imports of Crude Oil – 2013

Πηγή: European Commission, EU Energy in Figures- Statistical pocketbook, 2015, διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/PocketBook_ENERGY_2015%20PDF%20final.pdf, σελ. 26

Τα στοιχεία αυτά συνηγορούν υπέρ της υφιστάμενης ενεργειακής εξάρτησης της Ε.Ε από την Ρωσία, η οποία τείνει να αυξηθεί σε μακροπρόθεσμη βάση εφόσον το υφιστάμενο μείγμα ενεργειακών πολιτικών την Ε.Ε διατηρηθεί αμετάβλητο.

Εντούτοις, η ουκρανική κρίση έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τις σχέσεις της ΕΕ με τη Ρωσία. Υπό ο πρίσμα της ενεργειακής ασφάλειας, οι γεωπολιτικές προεκτάσεις της εν λόγω κρίσης είναι πολύ πιο σοβαρές από τις σύντομες διακοπές στη παροχή ρωσικού φυσικού αερίου προς την

¹⁰⁸ Ibid. σελ. 3-4

Ευρώπη το 2006 και το 2009. Τότε, η Ευρώπη ήταν ουσιαστικά μια «παράπλευρη απώλεια», στο πλαίσιο των διμερών διαφορών Ρωσίας και Ουκρανίας αναφορικά με τις συναλλαγές τους σε φυσικό αέριο. Τώρα η Ευρώπη είναι παράγοντας στις εξελίξεις και μετέχει στην διαχείριση της κρίσης με πολιτικές και οικονομικές αποφάσεις εις βάρος της Ρωσίας, την οποία θεωρεί υπόλογη για το παράνομο δημοψήφισμα και την παράνομη, στη συνέχεια, προσάρτηση της Κριμαίας.

Τα τελευταία χρόνια, από το 1994 και έπειτα, πυρήνας της πολιτικής της ΕΕ έναντι της Ρωσίας υπήρξε ο τακτικός διάλογος με τη Μόσχα αναφορικά με ζητήματα οικονομίας και ενέργειας.¹⁰⁹ Ο διάλογος αυτός είχε ως σκοπό να δημιουργήσει, μεταξύ άλλων, ένα ευρύ νομικό πλαίσιο για τη διαχείριση και την προστασία των ροών αερίου, πετρελαίου, άνθρακα και ουρανίου από τη Ρωσία προς την Ευρώπη, καθώς και των αμοιβαίων επενδύσεων των εταιρειών ενέργειας της ΕΕ στη Ρωσία, με την ελπίδα της επίτευξης μιας ευρείας συμφωνίας εταιρικής συνεργασίας¹¹⁰. Αυτή η ελπίδα δεν υλοποιήθηκε, όπως κατέδειξαν οι ρωσο-ουκρανικές κρίσεις του 2006 και 2009, ενώ η παρούσα κρίση καθιστά αδύνατη την οποιαδήποτε κίνηση προς αυτή την κατεύθυνση. Ως εκ τούτου, η ΕΕ προσανατολίζει την ενεργειακή της πολιτική στην κατάρτιση ενός ολοκληρωμένου σχεδίου, με στόχο τη μείωση της ενεργειακής εξάρτησης της Ένωσης από τη Ρωσία, μέσω της διαφοροποίησης του ενεργειακού εφοδιασμού της.

2.4. Κράτη– προμηθευτές ενεργειακών πόρων (εκτός Ρωσίας)

2.4.1. Νορβηγία

Η Νορβηγία είναι ο δεύτερος πιο σημαντικός εξαγωγέας πετρελαίου και φυσικού αερίου προς τις χώρες της Ένωσης. Αποτελεί σημαντικό προμηθευτή ενεργειακών πόρων όχι μόνο για την ΕΕ αλλά και παγκοσμίως, καθώς είναι ο έβδομος μεγαλύτερος εξαγωγέας φυσικού αερίου στον κόσμο, και ο δέκατος πέμπτος μεγαλύτερος στην παραγωγή πετρελαίου.¹¹¹

¹⁰⁹ Η θεσμοποίηση των ευρω-ρωσικών σχέσεων στο τομέα της ενέργειας στηρίζεται σε τρεις νομικές βάσεις: στη Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας (Partnership and Cooperation Agreement- PCA), στον Ευρω-ρωσικό Ενεργειακό Διάλογο (EU-Russia Energy Dialogue) και στον Οδικό Χάρτη του Κοινού Οικονομικού Χώρου (Road map of Common Economic Space).

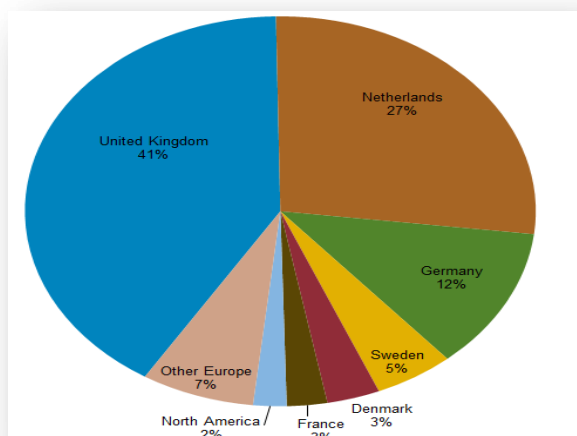
European Union-External Action, EU relations with Russia, διαθέσιμο στο http://eeas.europa.eu/russia/about/index_en.htm

¹¹⁰ Buchan D.(2014) , "Europe's energy security - caught between short-term needs and long-term goals", Oxford Institute for Energy Studies. Διαθέσιμο στο <http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2014/07/Europes-energy-security-caught-between-short-term-needs-and-long-term-goals.pdf>, σελ.2

¹¹¹ U.S. Energy Information Administration, Norway Overview, 2015,

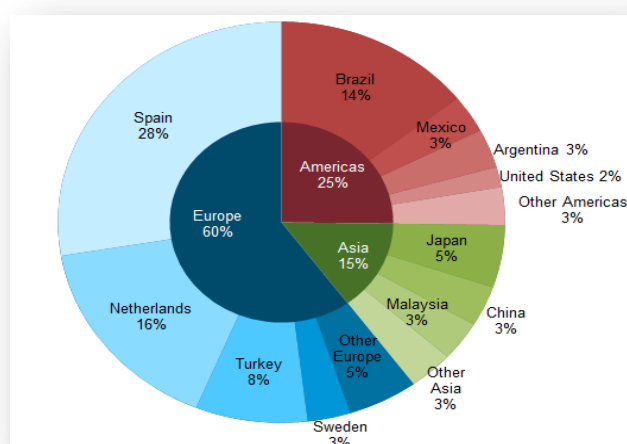
διαθέσιμο στο <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=NOR>, ημ. ανάκτησης 23/09/2015

Εξαγωγές πετρελαίου της Νορβηγίας ανά προορισμό, 2014

Πηγή: U.S. Energy Information Administration, Norway Overview, 2015,
διαθέσιμο στο <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=NOR>

Εξαγωγές LNG της Νορβηγίας ανά προορισμό, 2014

Πηγή: U.S. Energy Information Administration, Norway Overview, 2015,
διαθέσιμο στο <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=NOR> ,

Η Νορβηγία διαφέρει από τις υπόλοιπες χώρες που προμηθεύουν ενεργειακά την Ευρώπη διότι ανήκει στον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο. Συνεπώς, το νομοθετικό της πλαίσιο σχετικά με τον ανταγωνισμό, το περιβάλλον, τα δικαιώματα των καταναλωτών και τις νέες τεχνολογίες, είναι ευθυγραμμισμένο με το ενωσιακό κεκτημένο.¹¹² Το γεγονός αυτό έχει δώσει πλήρη ώθηση στο διμερές εμπόριο ενέργειας μεταξύ ΕΕ και Νορβηγίας. Σύμφωνα με τη νορβηγική στατιστική υπηρεσία, η Νορβηγία εξήγαγε το 2014 περίπου 1.28 εκατ. bbl/d αργού πετρελαίου, εκ των οποίων

¹¹² Tekin A. & Williams A.P.(2011), "Geo-politics of the Euro-Asia Energy Nexus: The European Union, Russia and Turkey, New Security Challenges Series", Great Britain: Palgrave Macmillan,σελ.48

το 98% είχε προορισμό χώρες της Ευρώπης.¹¹³ Παράλληλα, η χώρα παρήγαγε το 2014 πάνω από 3.8 tcf φυσικού αερίου, εκ των οποίων το 95% εξήγαγε. Το μεγαλύτερο ποσοστό των εξαγωγών (60%) στρέφονται προς χώρες της ΕΕ, μέσω του εκτεταμένου δικτύου αγωγών της, ενώ περίπου 0,1 tcf εξάγονται στην ΕΕ με την μορφή LNG.¹¹⁴

Ο μεγάλος όγκος των ενεργειακών συναλλαγών των δύο μερών πλαισιώνεται από τον Ενεργειακό Διάλογο που πραγματοποιείται, από το 2002 ετησίως, μεταξύ του Ευρωπαϊκού Επίτροπου αρμόδιο για την Ενέργεια και του Νορβηγού Υπουργού Πετρελαίου και Ενέργειας. Στα πλαίσια του εν λόγω διαλόγου, οι δύο πλευρές συζητούν θέματα σχετικά με το συντονισμό των ενεργειακών πολιτικών τους, την έρευνα και τη τεχνολογική ανάπτυξη, καθώς και τις σχέσεις με τρίτες χώρες-παραγωγούς ενέργειας.

2.4.2. Αφρική

Τα κράτη της Βόρειας Αφρικής, όπως η Αλγερία, η Λιβύη, αλλά και η Νιγηρία, αποτελούν σημαντικούς προμηθευτές της ΕΕ σε πετρέλαιο και αέριο. Η περιοχή αυτή αποτελεί μια υπολογίσιμη εναλλακτική πηγή τροφοδοσίας της ΕΕ, που θα μπορούσε να συμβάλει στην επίτευξη του βασικού στόχου της ενωσιακής ενεργειακής πολιτικής, την διαφοροποίηση των πηγών εφοδιασμού. Παρά τα εμπόδια που συναντά η ΕΕ στο τομέα των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ) στην εξόρυξη και μεταφορά των ενεργειακών πόρων, οι χώρες αυτές είναι αξιόλογοι εξαγωγείς ενέργειας προς την ευρωπαϊκή αγορά, μετά την Ρωσία και τη Νορβηγία, ιδιαίτερα στο τομέα του φυσικού αερίου.¹¹⁵ Έργα υποδομών, όπως η κατασκευή του αγωγού «Trans-Sahara Gas Pipeline», υποστηρίζονται από την Επιτροπή,¹¹⁶ διότι προσφέρουν ευκαιρίες για την εγκαθίδρυση νέων διαδρόμων ενέργειας, με αφετηρία την Αφρική. Όπως τονίζει και η Επιτροπή στο Second Strategic Energy Review του 2008: «the Africa-EU Energy Partnership with the African Union together with the African Regional Economic Communities will be instrumental in developing a deeper energy dialogue and concrete initiatives».¹¹⁷ Τα στατιστικά στοιχεία επιβεβαιώνουν την σημασία των κρατών της Βόρειας Αφρικής στις εισαγωγές ενέργειας της Ένωσης, τα οποία ωστόσο, ενώ δυνητικά θα μπορούσαν να προμηθεύσουν μεγαλύτερες ποσότητες, συμπεριλαμβανομένου και του σχιστολιθικού αερίου από

¹¹³ U.S. Energy Information Administration, Norway Overview, 2015, διαθέσιμο στο <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=NOR>, ημ.ανάκτησης 23/09/2015

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Tekin A. & Williams A.P. (2011), σελ.49

¹¹⁶ «The Trans-Sahara Gas Pipeline represents an important additional opportunity for the EU to diversify routes and energy sources. The EU stands ready to help in its realisation through its various instruments, notably bilateral cooperation, the European Neighbourhood and Partnership Instrument, the European Development Fund and the European Investment Bank»

European Commission, Second Strategic Energy Review [COM(2008) 781 final], διαθέσιμο στο <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0781:FIN:EN:PDF>, σελ. 9

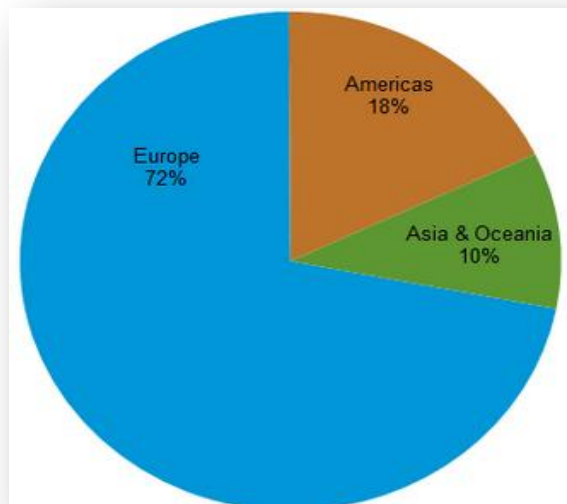
¹¹⁷ Ibid.

την Αλγερία, ακόμη και όταν το επιτρέπουν οι πολιτικοί παράγοντες, το δύσκολο επιχειρηματικό περιβάλλον αποτελεί τροχοπέδη στην ανάπτυξή τους.¹¹⁸

i. Αλγερία

Οι εξαγωγές αργού πετρελαίου της Αλγερίας για το 2013 ήταν περίπου 750.000 bbl/d. Το μεγαλύτερο μέρος από τις εξαγωγές της Αλγερίας έχει προορισμό την Ευρώπη (72%).¹¹⁹

**Εξαγωγές πετρελαίου της Αλγερίας ανά προορισμό,
2013**

Πηγή: U.S. Energy Information Administration, Algeria Overview, 2014,
διαθέσιμο στο <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=DZA>

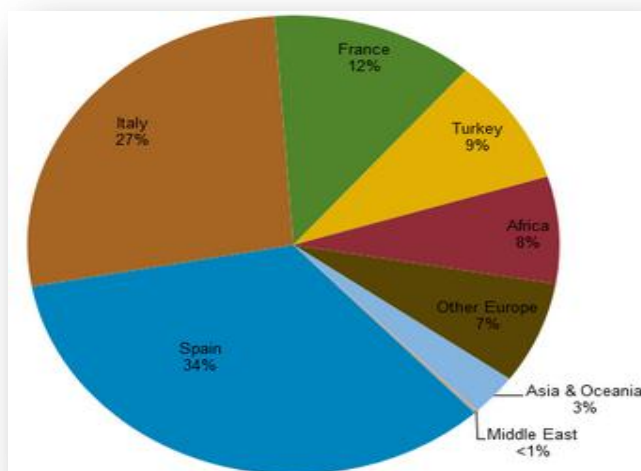
Αναφορικά με το φυσικό αέριο, η Αλγερία διαθέτει τρεις διηπειρωτικούς αγωγούς εξαγωγής φυσικού αερίου, οι δύο εκ των οποίων μεταφέρουν φυσικό αέριο στην Ισπανία και την Ιταλία. Παράλληλα, εξάγει στην Ευρώπη και με τη μορφή LNG. Η χώρα εξήγαγε περίπου 1.7 tcf φυσικού αερίου το 2012, το 90% του οποίου προωθήθηκε στην Ευρώπη.¹²⁰

¹¹⁸ Λοβέρδου- Τυπάλδου Ελισάβετ, "Διεθνή Ενεργειακή Δίκτυα και ΕΕ: Πρόσφατες εξελίξεις και ο ρόλος της Ελλάδος", στο Ν. Φαραντούρης (επιμ.), *ΕΝΕΡΓΕΙΑ - Δίκτυα & Υποδομές*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014, σελ.471

¹¹⁹ U.S. Energy Information Administration, Algeria Overview, 2014, διαθέσιμο στο <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=DZA>, ημ. ανάκτησης 23/09/2015

¹²⁰ Ibid.

Εξαγωγές φυσικού αερίου της Αλγερίας ανά προορισμό, 2013

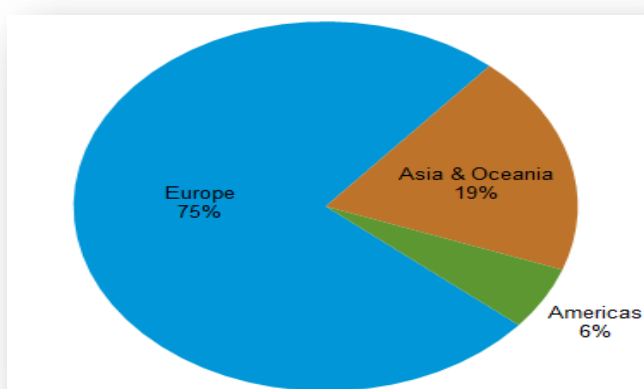

Πηγή: U.S. Energy Information Administration, Algeria Overview, 2014,
διαθέσιμο στο <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=DZA>

ii. Λιβύη

Η Λιβύη κατέχει τα μεγαλύτερα αποθέματα πετρελαίου στην Αφρική, που εκτιμώνται περίπου στα 48 δις bbl/d (Ιανουάριος, 2013).¹²¹ Το μεγαλύτερο μέρος των εξαγωγών της (70-80%) κατευθύνεται στην Ευρώπη, με τους μεγαλύτερους αποδέκτες να είναι η Ιταλία, η Γερμανία και η Γαλλία. Το 2013, οι εξαγωγές της Λιβύης περιορίστηκαν λόγω της διακοπής της παραγωγής πετρελαίου, η οποία συνεχίστηκε ως το 2014.¹²²

Εξαγωγές πετρελαίου της Λιβύης ανά προορισμό, 2013

Πηγή: U.S. Energy Information Administration, Libya Overview, 2014,
διαθέσιμο στο <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=LBY>

¹²¹ U.S. Energy Information Administration, Libya Overview, 2014,
διαθέσιμο στο <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=LBY>, ημ. ανάκτησης 23/09/2015

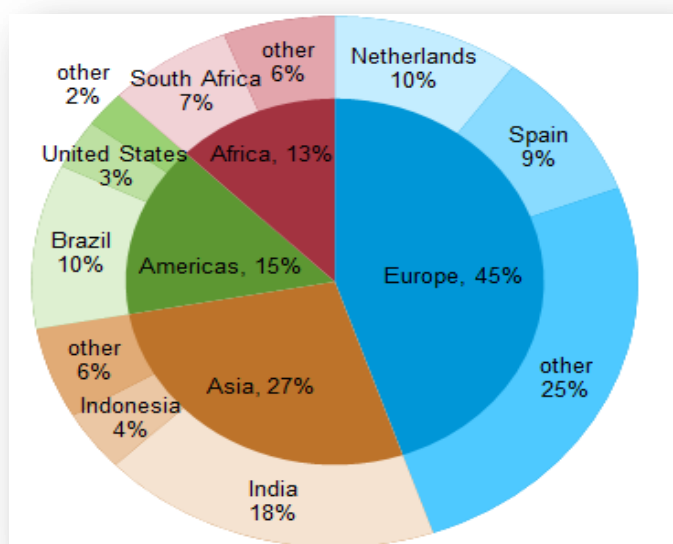
¹²² Ibid.

Το 2013, οι εξαγωγές φυσικού αερίου της Λιβύης ανήλθαν στα 200 bcf, τα οποία εστάλησαν μέσω του αγωγού Greenstream προς την Ιταλία.¹²³ Επίσης, πριν τον εμφύλιο, η Λιβύη εξήγαγε μικρές ποσότητες, με τη μορφή LNG, κυρίως στην Ισπανία. Ωστόσο, οι αντίστοιχες υποδομές καταστράφηκαν κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου το 2011, και έκτοτε η χώρα δεν έχει προχωρήσει στην εξαγωγή LNG.¹²⁴

iii. Νιγηρία

Η Νιγηρία είναι η μεγαλύτερη πετρελαιοπαραγωγός χώρα της Αφρικής και βρίσκεται ανάμεσα στις πέντε πρώτες χώρες-εξαγωγείς LNG. Παρά τις δυνατότητες που έχει, ο τομέας της ενέργειας ταλανίζεται από την εσωτερική αστάθεια, που οδηγεί σε συχνές διακοπές της παραγωγής. Στο τομέα του πετρελαίου, η Ευρώπη αποτελεί τον μεγαλύτερο εισαγωγέα της Νιγηρίας. Το 2014, εισήγαγε περίπου 900 bbl / d πετρελαίου, αντιπροσωπεύοντας το 45% των νιγηριανών εξαγωγών.¹²⁵

**Εξαγωγές πετρελαίου της Νιγηρίας ανά προορισμό,
2014**

Πηγή: U.S. Energy Information Administration, Nigeria Overview, 2015,
διαθέσιμο στο <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=NGA>

Στον τομέα του φυσικού αερίου, η Νιγηρία διαθέτει κατ' εκτίμηση 180 tcf αποδεδειγμένων αποθεμάτων φυσικού αερίου (Ιανουάριος, 2015), που την καθιστούν την ένατη μεγαλύτερη κάτοχο αποθεμάτων φυσικού αερίου στον κόσμο και τη μεγαλύτερη στην αφρικανική ήπειρο.¹²⁶ Το 2013

¹²³ Ibid.

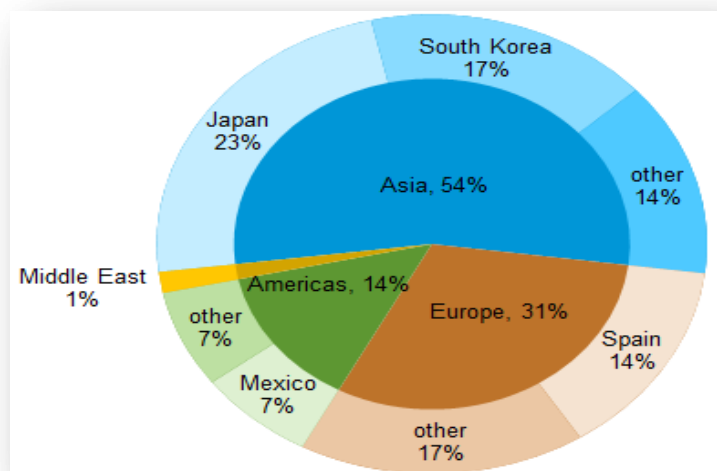
¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ U.S. Energy Information Administration, Nigeria Overview, 2015,
διαθέσιμο στο <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=NGA>, ημ.ανάκτησης 25/09/2015

¹²⁶ Ibid.

εξήγαγε 800 bcf φυσικού αερίου σε υγροποιημένη μορφή. Το 2010, η Ευρώπη εισήγαγε περίπου το 67% των συνολικών εξαγωγών LNG της Νιγηρίας, αλλά το 2013, το ποσοστό μειώθηκε στο 31%.¹²⁷

Εξαγωγές φυσικού αερίου της Νιγηρία ανά προορισμό, 2013¹²⁸

Πηγή: U.S. Energy Information Administration, Nigeria Overview, 2015,
διαθέσιμο στο <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=NGA>

2.4.3. Μέση Ανατολή

Η περιοχή της Μέσης Ανατολής αντιπροσωπεύει την πλουσιότερη περιοχή σε αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου. Ωστόσο, όπως δείχνουν τα στοιχεία των τελευταίων ετών, οι χώρες παραγωγής ενεργειακών πόρων της Μέσης Ανατολής δεν θεωρούνται προμηθευτές της ΕΕ και δεν μπορούν να συγκριθούν με την Ρωσία και την Νορβηγία.

Οι κύριες πρωτοβουλίες συνεργασίας της Ένωσης με τα κράτη της Μέσης Ανατολής κινούνται σε τρία διαφορετικά πλαίσια: την Euro-Mediterranean Partnership (EUROMED), το Gulf Cooperation Council και τους διμερείς διαλόγους και συνεργασίες. Αναφορικά με το τελευταίο πλαίσιο, παράδειγμα αποτελούν το "MoU on Strategic Partnership in Energy" (2010)¹²⁹ μεταξύ του Ιράκ και της ΕΕ αλλά και η Κοινή Δήλωση του Ιράκ και της ΕΕ για ενίσχυση της εταιρικής τους σχέσης στο τομέα της παράδοσης φυσικού αερίου (2011).¹³⁰

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ European Commission, Memorandum of Understanding between the EU and Iraq on Strategic Energy Partnership, 2010, διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2010_01_18_iraq_mou_en.pdf

¹³⁰ European Commission, Joint EU-Iraq declaration on an enhanced strategic energy partnership and gas delivery for Europe, 2011, διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/20110527_iraq_joint_declaration_0.pdf

2.4.4. Περιοχή της Κασπίας

Η περιοχή της Κασπίας έχει αναδειχθεί σε σημαντική πηγή φυσικού αερίου για τις παγκόσμιες αγορές. Τα αποδεδειγμένα αποθέματα φυσικού αερίου στις υπεράκτιες και χερσαίες περιοχές του Αζερμπαϊτζάν, Καζακστάν, Τουρκμενιστάν, και Ουζμπεκιστάν εκτιμώνται σε πάνω από 290 tcf και του πετρελαίου σε πάνω από 48 δις bbl.¹³¹

Η θεσμοποίηση των σχέσεων της ΕΕ με τα κράτη της περιοχής ξεκίνησε το 1995 στα πλαίσια του προγράμματος INOGATE. Το 2001, η INOGATE Umbrella Agreement τέθηκε σε εφαρμογή και είχε ως στόχο την συστηματοποίηση θεσμικών και νομικών προαπαιτούμενων για την ανάπτυξη των διακρατικών συστημάτων μεταφοράς πετρελαίου και φυσικού αερίου, καθώς και την προσέλκυση επενδύσεων, σχετιζόμενων με τις υποδομές.¹³² Το 2004, η Baku Initiative υιοθετήθηκε με σκοπό την ανάπτυξη των τοπικών ενεργειακών αγορών και δικτύων διασύνδεσης της περιοχής της Κασπίας και την Κεντρικής Ασίας.¹³³ Η πρωτοβουλία αυτή αποτέλεσε στην πραγματικότητα μια προσπάθεια της ΕΕ να εξασφαλίσει τον εφοδιασμό της από αυτήν την περιοχή, με αντάλλαγμα την χρηματοδότηση και τις επενδύσεις. Για τους ίδιους σκοπούς, το 2006 υιοθετήθηκε η Black Sea Initiative.¹³⁴ Με αυτές τις κινήσεις, η ΕΕ στόχευε να εγκαθιδρύσει μια περιοχή στη βάση των αρχών της εσωτερικής-κοινής αγοράς.

Η ΕΕ έχει επικεντρώσει τις προσπάθειές της τα τελευταία χρόνια στη διασφάλιση διαφοροποιημένων πηγών στην περιοχή της Κασπίας. Για αυτόν τον λόγο έχει συνάψει MoUs με το Αζερμπαϊτζάν, το Καζακστάν και το Ουζμπεκιστάν το 2011, ενώ με το Τουρκμενιστάν το 2008, οριοθετώντας συγκεκριμένα πλαίσια συνεργασίας στον τομέα της ενέργειας με τις χώρες αυτές.¹³⁵ Η συνεργασία της ΕΕ με τις χώρες της Κασπίας αναμένεται στο μέλλον να ενισχυθεί, κυρίως λόγω της υποστήριξης της ΕΕ στην ανάπτυξη νέων δικτύων για το φυσικό αέριο, που θα συνδέουν το Αζερμπαϊτζάν, που αποτελεί την μεγαλύτερη ελπίδα της ΕΕ, με την ευρωπαϊκή αγορά (π.χ. TAP). Μέχρι στιγμής, σύμφωνα με τα δεδομένα της Eurostat, οι εισαγωγές από αυτή τη περιοχή αφορούν το πετρέλαιο και αντιπροσωπεύουν για το Καζακστάν, το 5.8% των συνολικών εισαγωγών της Ένωσης και για το Αζερμπαϊτζάν το 4.8% (2013).¹³⁶

¹³¹ U.S. Energy Information Administration, Overview of oil and natural gas in the Caspian Sea region, 2013, διαθέσιμο στο http://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/regions_of_interest/Caspian_Sea/caspian_sea.pdf, σελ. 8

¹³² Tekin A. & Williams A.P. (2011), σελ. 52

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ European Commission, Supplier countries, διαθέσιμο στο <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/imports-and-secure-supplies/supplier-countries>

¹³⁶ Eurostat, Main origin of primary energy imports, EU-28, 2003–13 (% of extra EU-28 imports), διαθέσιμο στο [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Main_origin_of_primary_energy_imports,_EU-28,_2003%E2%80%9313_\(%25_of_extra_EU-28_imports\)_YB15.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Main_origin_of_primary_energy_imports,_EU-28,_2003%E2%80%9313_(%25_of_extra_EU-28_imports)_YB15.png), ημ. ανάκτησης 27/09/2015

Μέρος II

Πολιτική Διαφοροποίησης των Πηγών και των Οδεύσεων

Κεφάλαιο 3^ο: Η ετερογένεια της ΕΕ στον βαθμό ενεργειακής εξάρτησης των κρατών-μελών της

Οι σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας, σύμφωνα με τα στοιχεία που αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο 2.3, θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν συμπληρωματικές και αλληλοεξαρτώμενες, καθώς η ΕΕ αντιπροσωπεύει για την Ρωσία τη μεγαλύτερη αγορά ενεργειακών προϊόντων στο εξωτερικό. Σύμφωνα με την US Energy Information Administration, το 2014, το 72% των εξαγωγών πετρελαίου και το 90 % των εξαγωγών φυσικού αερίου της Ρωσίας είχαν κατεύθυνση την Ευρώπη.¹³⁷ Εντούτοις, η αλληλεξάρτηση αυτή δεν μπορεί να αξιολογηθεί αποκλειστικά στο πλαίσιο των εμπορικών τους σχέσεων καθώς επισκιάζεται από τις ανησυχίες της Ευρώπης αναφορικά με τους στόχους της ρωσικής ενεργειακής πολιτικής και ειδικότερα από την εντύπωση ότι για την Ρωσία η ενέργεια αποτελεί εργαλείο προώθησης γεωπολιτικών συμφερόντων και διεθνούς ισχύος.¹³⁸

Η διαταραχή στην τροφοδοσία φυσικού αερίου που προκλήθηκε από την διαμάχη της Ρωσίας με την Ουκρανία το 2005 και το 2009 οδήγησαν τα κράτη-μέλη της ΕΕ να υιοθετήσουν μια πιο συνεκτική πολιτική. Στα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, που συγκλήθηκε μόλις δύο μήνες μετά το τέλος της κρίσης, τα κράτη-μέλη τόνισαν την ανάγκη να μιλούν στο εξής «με μία φωνή» στις χώρες παραγωγής και διαμετακόμισης ενέργειας¹³⁹.

Ωστόσο, η επίτευξη ενός τέτοιου στόχου κατέστη στη πορεία δύσκολη και ίσως όχι άμεσα ορατή. Βασική αιτία είναι η αύξηση της ετερογένειας της Ένωσης, ως αποτέλεσμα της διεύρυνσης προς Ανατολάς. Η προσπάθεια προώθησης από την ΕΕ της πολιτικής διαφοροποίησης πηγών και οδεύσεων, προσκρούει στο εξής δεδομένο: *την διαφοροποίηση του βαθμού εξάρτησης των κρατών-μελών της ΕΕ από τις εισαγωγές ενέργειας και κυρίως από τις εισαγωγές που προέρχονται από τη Ρωσία.*

Η διαφοροποίηση του βαθμού εξάρτησης από τις εισαγωγές ενέργειας των κρατών-μελών καθορίζει συνολικά την πολιτική τους, όχι μόνο στον ενεργειακό τομέα, αλλά και στις εξωτερικές τους σχέσεις. Το διάγραμμα της Eurostat¹⁴⁰ παρουσιάζει το ποσοστό εξάρτησης του κάθε κράτους-μέλους της Ένωσης από τις εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων, το 2013.

¹³⁷ US Energy Information Administration, Russia Overview, 2015,

διαθέσιμο στο <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=RUS>, ημ. ανάκτησης 14/10/ 2015

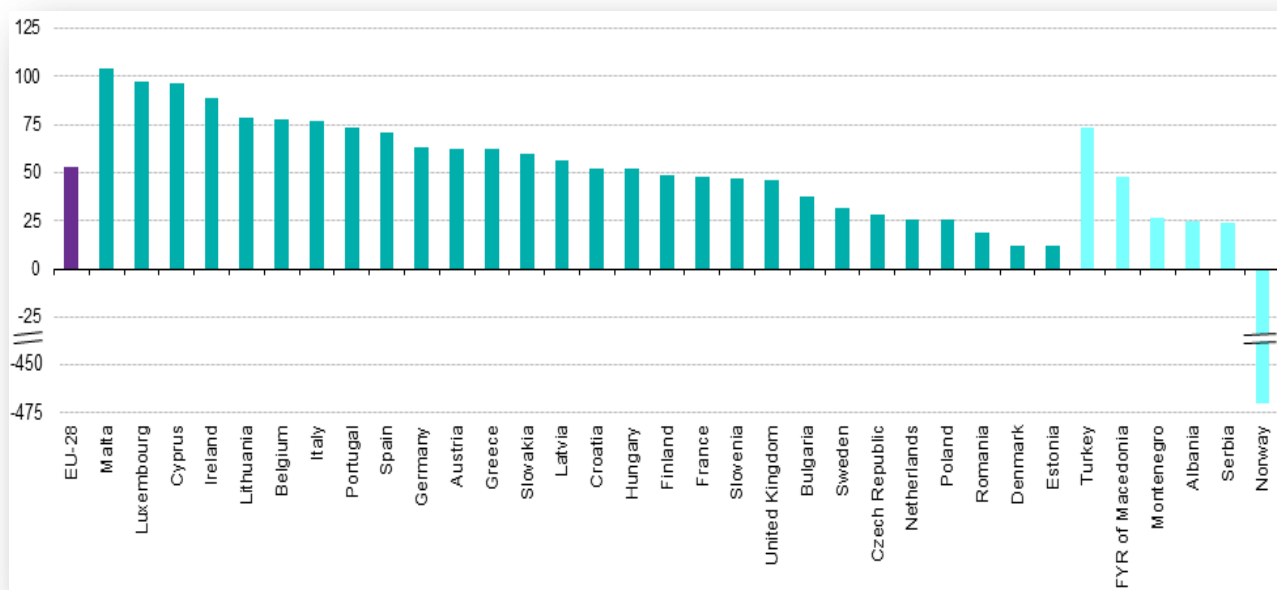
¹³⁸ Λοβέρδου-Τυπάλδου Ελισάβετ, (2012), σελ. 368

¹³⁹ Ibid, σελ.372

¹⁴⁰ Eurostat, Energy dependency rate — all products (% of net imports in gross inland consumption and bunkers, based on tonnes of oil equivalent), 2013, διαθέσιμο στο <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/>

Energy dependency rate — all products, 2013

(% of net imports in gross inland consumption and bunkers, based on tonnes of oil equivalent)

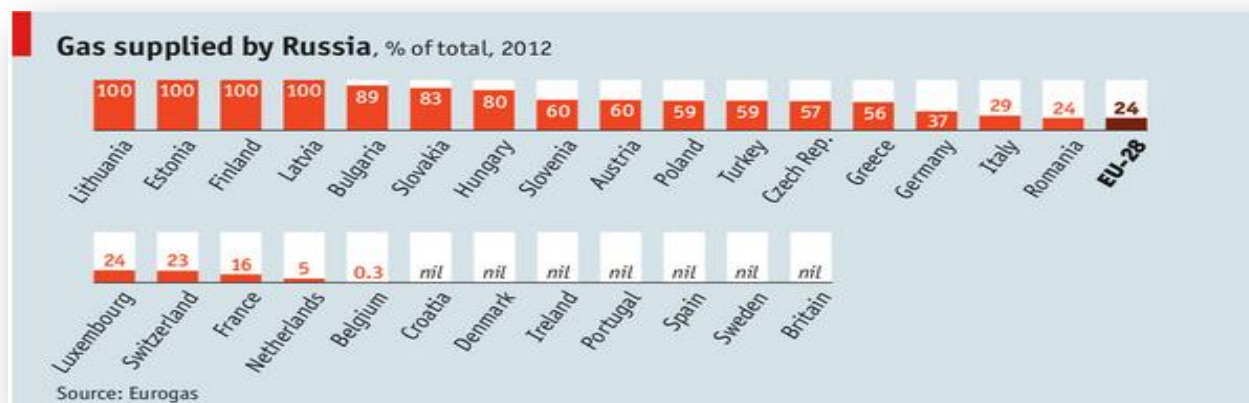

Πηγή: Eurostat

Τα χαμηλότερα ποσοστά ενεργειακής εξάρτησης καταγράφηκαν για την Εσθονία, τη Δανία, τη Ρουμανία, την Πολωνία, την Ολλανδία και την Τσεχία (τα μόνα κράτη-μέλη που σημειώνουν ποσοστά εξάρτησης κάτω από 30%). Η Μάλτα, το Λουξεμβούργο και η Κύπρος είναι κράτη (σχεδόν) εξ ολοκλήρου εξαρτημένα από τις εισαγωγές πρωτογενούς ενέργειας.

Ειδικότερα, αναφορικά με τον βαθμό ενεργειακής εξάρτησης από την Ρωσία στο φυσικό αέριο, τα κράτη-μέλη μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε τρεις ομάδες, βάσει του μεριδίου που καταλαμβάνει το ρωσικό αέριο στο ενεργειακό ισοζύγιο τους (βλ. διάγραμμα που ακολουθεί). Η πρώτη κατηγορία κρατών, αποτελούμενη κυρίως από βόρεια και ανατολικά κράτη-μέλη, εξαρτάται σχεδόν αποκλειστικά (κατά 80-100%) από το ρωσικό αέριο και τροφοδοτείται μέσω μίας γραμμής τροφοδοσίας (π.χ. οι χώρες της Βαλτικής και η Βουλγαρία). Τα κράτη αυτά είναι περισσότερο εκτεθειμένα στις διαταραχές του ενεργειακού εφοδιασμού.

Εξάρτηση κρατών της ΕΕ από τις ρωσικές εισαγωγές φυσικού αερίου¹⁴¹

Η δεύτερη ομάδα διαθέτει πιο διαφοροποιημένο χαρτοφυλάκιο προμηθευτών, το οποίο ωστόσο κυριαρχείται από τις εισαγωγές ρωσικού αερίου. Αυτό ισχύει π.χ. για την Γερμανία, η οποία εισάγει σχεδόν το 40% φυσικού αερίου της από την Ρωσία,¹⁴² την Ελλάδα και την Ιταλία. Η τρίτη ομάδα αποτελούμενη από χώρες της Δυτικής Ευρώπης, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ιρλανδία, η Ισπανία και η Πορτογαλία, δεν έχει καμία εξάρτηση από την Ρωσία. Η υφιστάμενη κατάσταση επιτρέπει στην Gazprom να ασκεί διαφοροποιημένη τιμολογιακή πολιτική, μεταβάλλοντας το επίπεδο των τιμών ανάλογα με το βαθμό εξάρτησης της εκάστοτε ομάδας κρατών. Όσο υψηλότερος είναι ο βαθμός διαφοροποίησης των προμηθευτών των κρατών, τόσο ευνοϊκότερες τιμές μπορούν τα κράτη αυτά να διαπραγματευτούν με την Gazprom.^{143,144}

¹⁴¹"Conscious uncoupling", Economist, 03/04/2014, διαθέσιμο στο

<http://www.economist.com/news/briefing/21600111-reducing-europes-dependence-russian-gas-possible-but-it-will-take-time-money-and-sustained>, ημ. ανάκτησης 14/10/ 2015

¹⁴² US Energy Information Administration, Germany Overview, 2015, διαθέσιμο στο

<http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=DEU>, ημ.ανάκτησης 14/10/2015

¹⁴³ Η στρατηγική της διαφοροποιημένης τιμολόγησης της Gazprom μπήκε στο στόχαστρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της ως θεματοφύλακας του ανταγωνισμού της Ενιαίας Αγοράς, η Επιτροπή ξεκίνησε το Σεπτέμβριο του 2012 επίσημη διαδικασία ελέγχου της Gazprom, με σκοπό να εξετάσει αν υφίσταται κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης της εταιρίας, η οποία παρακωλύει τον ανταγωνισμό στις αγορές φυσικού αερίου στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη». Έπειτα από έρευνες, το 2015 η Επιτροπή απήυθυne στη Gazprom κοινοποίηση των αιτιάσεων της αναφορικά με την κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης στις αγορές προμήθειας φυσικού αερίου της περιοχής αυτής. Όπως αναφέρει και η Ανακοίνωση του Απριλίου: «Gazprom is breaking EU antitrust rules by pursuing an overall strategy to partition Central and Eastern European gas markets, for example by reducing its customers' ability to resell the gas cross-border. This may have enabled Gazprom to charge unfair prices in certain Member States. Gazprom may also have abused its dominant market position by making the supply of gas dependent on obtaining unrelated commitments from wholesalers concerning gas transport infrastructure».

European Commission, "Antitrust: Commission sends Statement of Objections to Gazprom for alleged abuse of dominance on Central and Eastern European gas supply markets "(Press Release), Βρυξέλλες, 2/04/2015, διαθέσιμο στο http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4828_en.htm

¹⁴⁴ Ο στόχος της εξίσωσης των τιμών αποτελεί βασική προτεραιότητα της ΕΕ, την οποία επιδιώκει να πετύχει μέσω του ανοίγματος και της ολοκλήρωσης της αγοράς ηλεκτρισμού / ενέργειας, της διασυνοριακής ικανότητας μεταφοράς

Όπως καθίσταται σαφές, ο διαφορετικός βαθμός εξάρτησης των κρατών-μελών της ΕΕ από τη Ρωσία καθορίζει την ανομοιογενή στάση τους έναντι μιας κοινής ευρωπαϊκής στρατηγικής για την διαφοροποίηση πηγών ενέργειας και σε τελική ανάλυση τα αποτρέπει από το να ομιλούν με μία φωνή.¹⁴⁵ Η ανομοιογενής στάση τους αντανακλάται και στην διαφορετική εστίαση της κάθε χώρας· άλλες εστιάζουν στην διαφοροποίηση οδεύσεων με σκοπό την ασφαλέστερη μεταφορά φυσικού αερίου από τη Ρωσία, ενώ άλλες στην ανάγκη εύρεσης νέων προμηθευτών, πλην της Ρωσίας. Ως εκ τούτου, υπό τους όρους της ενεργειακής ασφάλειας ή ανασφάλειας, οι αθροιστικοί δείκτες της συνολικής ενεργειακής εξάρτησης της ΕΕ των 28, δεν παρέχουν σαφή εικόνα του ενεργειακού προφίλ των μελών της Ένωσης, δεδομένης της ύπαρξης πολλών διαφορετικών μειγμάτων πηγών ενέργειας, αλλά και λόγω των υποδομών και της γεωγραφίας σε κάθε κράτος-μέλος.¹⁴⁶

Σε αυτό το σημείο πρέπει να σημειώσουμε το εξής: ο μεγάλος βαθμός εξάρτησης δεν αποτελεί πρόβλημα, εφόσον οι εισαγωγές προέρχονται από ένα διαφοροποιημένο σύνολο προμηθευτών και παραδίδονται μέσω ενός ευέλικτου μέσου μεταφοράς, όπως είναι τα πλοία -σε αντιδιαστολή προς τους αγωγούς που εγκλωβίζουν τους πελάτες και τους προμηθευτές.¹⁴⁷ Αυτή η περίπτωση αφορά κυρίως το πετρέλαιο. Η Ρωσία είναι σημαντικός προμηθευτής πετρελαίου προς την ΕΕ, παρέχοντας περίπου το ένα τρίτο των εισαγωγών πετρελαίου της τελευταίας, μέσω του αγωγού Druzhba που εξυπηρετεί την Πολωνία, τη Γερμανία, τη Σλοβακία, την Τσεχική Δημοκρατία και την Ουγγαρία.¹⁴⁸ Ωστόσο, η Ρωσία εξάγει πετρέλαιο προς την Ευρώπη μέσω των λιμανιών της και σε μικρό ποσοστό μέσω σιδηροδρομικών δικτύων (με κατεύθυνση την Εσθονία και την Λετονία). Επομένως η ΕΕ έχει μια ευέλικτη πρόσβαση σε αργό πετρέλαιο και προϊόντα διύλισης, η μεταφορά των οποίων γίνεται μέσω πλοίων, οδικώς ή σιδηροδρομικώς και προέρχονται από πολλούς διαφορετικούς προμηθευτές.

Το ίδιο ισχύει και για τον άνθρακα. Η ΕΕ εισάγει περίπου το ένα τέταρτο των συνολικών εισαγωγών λιθάνθρακα της από τη Ρωσία, ωστόσο εισάγει άνθρακα από πολλούς άλλους προμηθευτές σε όλο τον κόσμο, κυρίως μέσω πλοίων αλλά και σιδηροδρομικώς.¹⁴⁹

ενέργειας με την ανάπτυξη διασυνδέσεων μεταξύ των κρατών-μελών και της ενίσχυσης του ανταγωνισμού. Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Μαρτίου 2014 επιβεβαιώθηκε ο στόχος της ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς ενέργειας μέχρι το 2014 και της ανάπτυξης των δασυνοριακών διασυνδέσεων (με τεχνολογία αντίστροφής ροής), προκειμένου να δοθεί τέλος στην απομόνωση των κρατών-μελών Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης από το ευρωπαϊκό δίκτυο φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας έως το 2015.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου 20/21 Μαρτίου 2014 [EUCO 7/1/14], Βρυξέλλες, 21/3/2014, διαθέσιμο στο <file:///C:/Users/maria/Downloads/141770.pdf>, σελ. 9

¹⁴⁵ Λοβέρδου-Τυπάλδου Ελισάβετ (2012), σελ. 375

¹⁴⁶ Buchan D. (2014), σελ.5

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Ibid.

Οι δυσκολίες εντοπίζονται στον τομέα του φυσικού αερίου, καθώς οι εξαγωγές εξαρτώνται από αλληλοσυνδεόμενες υποδομές ξηράς εντάσεως κεφαλαίου (αγωγοί) και από μακροχρόνιες διακρατικές συμφωνίες.¹⁵⁰ Συνεπώς, ο κλάδος του φυσικού αερίου αντιμετωπίζει ισχυρές γεωπολιτικές πιέσεις ως αποτέλεσμα των κρατικών ρυθμίσεων και έτσι επιδρά σημαντικά στην εξάρτηση κάθε κράτους από τις εισαγωγές.¹⁵¹ Η ΕΕ, όπως θα δούμε στη συνέχεια, στην προσπάθεια να απεγκλωβιστεί από τους συμβατικούς τρόπους μεταφοράς του φυσικού αερίου, προσβλέπει μελλοντικά στα σημαντικά πλεονεκτήματα της μεταφοράς του σε υγροποιημένη μορφή, διά θαλάσσης.

Στα κεφάλαια που ακολουθούν θα εξετασθούν τα περιθώρια και οι επιλογές που έχει η Ένωση, όχι μόνο στα πλαίσια της στρατηγικής για απεξάρτηση από τις ρωσικές εισαγωγές φυσικού αερίου, αλλά κυρίως στα πλαίσια της εξασφάλισης του ενεργειακού της εφοδιασμού. Οι επιλογές της ΕΕ μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής: α) διαφοροποίηση των οδεύσεων, β) διαφοροποίηση των πηγών και οδεύσεων, γ) βραχυπρόθεσμα μέτρα αντιμετώπισης κρίσεων εφοδιασμού και δ) εισαγωγή του σχιστολιθικού αερίου (shale gas) στο ενεργειακό μείγμα της ΕΕ.

Κεφάλαιο 4^ο : Διαφοροποίηση των οδεύσεων για την μεταφορά φυσικού αερίου από την Ρωσία

Η ΕΕ αντιμετωπίζει με ανησυχία την ενεργειακή της εξάρτηση από τους ρωσικούς πόρους. Άλλωστε, στο πρόσφατο παρελθόν -τον Ιανουάριο του 2009- η Ρωσία διέκοψε την παροχή φυσικού αερίου στους αγωγούς που διασχίζουν το ουκρανικό έδαφος, στο πλαίσιο των διαφορών της με την γειτονική Ουκρανία.¹⁵² Με αυτόν τον τρόπο απέδειξε ότι είναι διατεθειμένη να χρησιμοποιήσει τους ενεργειακούς της αγωγούς για πολιτικούς σκοπούς. Από το 2013, οι ρωσο-ουκρανικές σχέσεις εισήλθαν για ακόμη μία φορά σε περίοδο κρίσης, με τη Ρωσία να έχει διακόψει την ροή του φυσικού αερίου προς την Ουκρανία ήδη δύο φορές¹⁵³ - τον Ιούνιο του 2014 και τον Ιούλιο του 2015.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Νικητάκος Νικήτας, "Γεωπολιτική του φυσικού αερίου και ναυτιλία LNG", στο Ν.Ε. Φαραντούρης (επιμ.), *Ενέργεια: Ναυτιλία & θαλάσσιες μεταφορές*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2013,σελ.141

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Gazprom, "Gazprom has to stop deliveries to entry point of gas transmission system of Ukraine"- Press release, 7/01/2009, διαθέσιμο στο <http://www.gazprom.com/press/news/2009/january/article67853/>

¹⁵³ «Τον Σεπτέμβριο και τον Οκτώβριο 2014, οι ροές ρωσικού φυσικού αερίου προς την ΕΕ ήταν σε ορισμένες περιπτώσεις χαμηλότερες από τις αναμενόμενες, γεγονός το οποίο, κατά την άποψη της Επιτροπής, είναι ανησυχητικό. Ιδίως κατά τη διάρκεια του Σεπτεμβρίου αναφέρθηκε μείωση της παράδοσης από πλευράς Gazprom σε ορισμένες εταιρείες της ΕΕ, παρόλο που η εν λόγω μείωση δεν είχε αρνητικές επιπτώσεις στην ασφάλεια του εφοδιασμού της ΕΕ και των γειτονικών της χωρών»

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με τη βραχυπρόθεσμη αντοχή του ευρωπαϊκού συστήματος φυσικού αερίου Ετοιμότητα σε πιθανή διαταραχή του εφοδιασμού εξ Ανατολών το φθινόπωρο και τον χειμώνα 2014/2015 [COM(2014) 654 final/2], Βρυξέλλες, 2.3.2015

Ωστόσο, αυτή τη φορά η Ένωση είναι πολύ καλύτερα προετοιμασμένη. Καθώς όμως προσπαθεί να διαφοροποιήσει τον ενεργειακό της εφοδιασμό, για να μειώσει την ενεργειακή της εξάρτηση από την Ρωσία, η τελευταία, αντιλαμβανόμενη την προσπάθεια της ΕΕ να αποκτήσει πρόσβαση σε νέες ενεργειακές πηγές και διαδρομές, προβαίνει σε όλες τις αναγκαίες διμερείς συμφωνίες που θα εξασφαλίζουν την παράκαμψη των "προβληματικών" περιοχών και την ενίσχυση της δεσπόζουσας θέσης της στην ευρωπαϊκή αγορά.

Η Ουκρανία μεταφέρει το ρωσικό φυσικό αέριο σε 18 χώρες της Ευρώπης: Αυστρία, Βουλγαρία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Ελλάδα, Ιταλία, ΠΓΔΜ, Μολδαβία, Ρουμανία, Γερμανία, Πολωνία, Σερβία, Σλοβακία, Σλοβενία, Ουγγαρία, Γαλλία, Τουρκία, Κροατία και Τσεχία.¹⁵⁵ Για τη συνδεσιμότητα των ευρωπαϊκών δικτύων φυσικού αερίου, ο ρόλος της Ουκρανίας είναι κομβικός, καθώς αποτελεί τη συντομότερη και άρα πιο συμφέρουσα οδό διαμετακόμισης του ρωσικού πετρελαίου και αερίου. Επίσης, διαθέτει ένα ιδιαιτέρως αναπτυγμένο δίκτυο αγωγών για την τροφοδότηση των κρατών-μελών της Ένωσης¹⁵⁶, τα οποία είναι πτωχά ή καθόλου διασυνδεδεμένα μεταξύ τους, ενώ μπορεί να συνδράμει στην αποθήκευση ενέργειας για χρήση σε περιπτώσεις κρίσης, μέσω της αντίστροφης ροής, καθώς διαθέτει μεγάλους αποθηκευτικούς χώρους.¹⁵⁷

Γίνεται επομένως αντιληπτή η εξάρτηση των ευρωπαϊκών χωρών από τις σχέσεις Ρωσίας–Ουκρανίας στο ζήτημα παροχής φυσικού αερίου. Μία κρίση στις σχέσεις αυτές, που καταλήγει σε διακοπή της παροχής του φυσικού αερίου, οδηγεί τις ευρωπαϊκές χώρες, κυρίως τις Βαλκανικές και τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, τη μία μετά την άλλη σε κατάσταση «εκτάκτου ανάγκης» και σε εξεύρεση εναλλακτικών μορφών ενέργειας. Αν λοιπόν λάβουμε υπόψη ότι η κρίση ανάμεσα σε Ρωσία και Ουκρανία δεν έχει διευθετηθεί, παρουσιάζει ενδιαφέρον να εξετάσουμε τις εναλλακτικές διαδρομές τροφοδοσίας που έχει η Ευρώπη¹⁵⁸, σε περίπτωση που η διακοπή της ροής φυσικού αερίου προς την Ουκρανία και συνεπώς προς την Ευρώπη, δεν είναι παροδική, αλλά αντιθέτως διαρκής, και απειλήσει, υπό προϋποθέσεις, τον εφοδιασμό της Ένωσης.

¹⁵⁴ Russia halts gas supplies to Ukraine after talks breakdown, BBC, 1/07/2015, διαθέσιμο στο <http://www.bbc.com/news/world-europe-33341322>, ημ. ανάκτησης 15/10/2015

¹⁵⁵ Naftogaz, Natural Gas Transportation, διαθέσιμο στο <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweben.nsf/0/3375A8575C8884D0C22571010035B9D2?OpenDocument&Expand=2&>

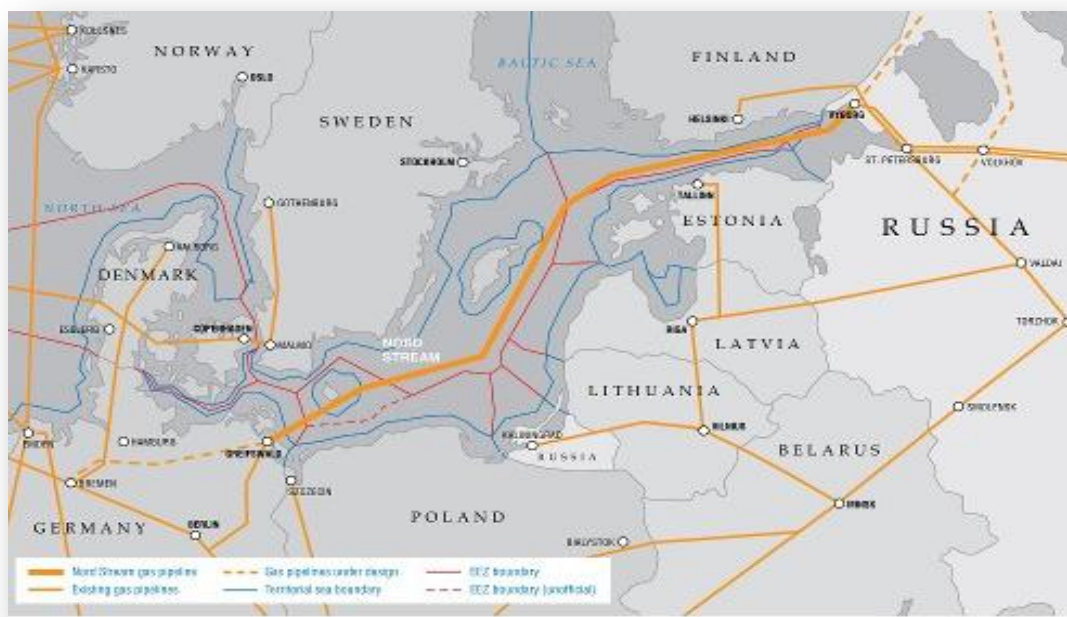
¹⁵⁶ Το 16% του ρωσικού φυσικού αερίου που καταναλώνει η Ευρώπη, διέρχεται μέσω της Ουκρανίας και συγκεκριμένα μέσα από δύο μεγάλους αγωγούς, τον Bratstvo (Brotherhood) και τον Soyuz (Union).

US Energy Information Administration, 16% of natural gas consumed in Europe flows through Ukraine, 14/04/2014, διαθέσιμο στο <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=15411>, ημ. ανάκτησης 17/10/2015

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Οι τρέχουσες συναλλαγές φυσικού αερίου της ΕΕ-Ρωσίας βασίζονται σε τρεις άξονες: στον αγωγό Nord Stream, στον αγωγό Yamal – Europe I και στο σύστημα αγωγών που διασχίζουν την Ουκρανία. Από αυτές τις τρεις διαδρομές, μόνο το ουκρανικό σύστημα μεταφοράς φυσικού αερίου δεν ελέγχεται από την Gazprom.

4.1. Ο αγωγός Nord Stream

Πηγή: Gazprom, Nord Stream,

διαθέσιμο στο <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/nord-stream>

Από το 2004 και έπειτα -δηλαδή μετά την ουκρανική Πορτοκαλί Επανάσταση- η ρωσική πολιτική των αγωγών είχε στόχο να παρακάμψει τόσο την Ουκρανία, όσο και την Πολωνία, με την κατασκευή του υποθαλάσσιου αγωγού φυσικού αερίου Nord Stream που θα συνέδεε τη Ρωσία απευθείας με τη Γερμανία.¹⁵⁹ Για τη Ρωσία, ο αγωγός αυτός μειώνει τους κινδύνους παρακώλυσης της ομαλής παροχής φυσικού αερίου, κυρίως στη Βόρεια Ευρώπη καθώς προσπερνά χώρες που παραδοσιακά αποτελούσαν "προβληματικούς" κόμβους διαμετακόμισης του ρωσικού φυσικού αερίου. Ο εν λόγω αγωγός άρχισε τη λειτουργία του το 2011 και μέχρι σήμερα αξιοποιείται κατά το ήμισυ, διότι η Gazprom διαθέτει περιορισμένη πρόσβαση στον αγωγό OPAL,¹⁶⁰ που αποτελεί την προέκταση του Nord Stream στο γερμανικό έδαφος.¹⁶¹ Μία ακόμη, συμπληρωματική, επιλογή είναι

¹⁵⁹ Ο αγωγός Nord Stream είναι ένα σύστημα δύο αγωγών που ξεκινούν από την πόλη Vyborg της Ρωσίας και καταλήγουν στην πόλη Lubmin της Γερμανίας, διασχίζοντας την Βαλτική Θάλασσα. Οι δύο αγωγοί έχουν μήκος 1,224 χλμ και αποτελούν την πιο άμεση διασύνδεση των ρωσικών αποθεμάτων φυσικού αερίου και της Ευρωπαϊκής ενεργειακής αγοράς. Ο Nord Stream έχει τη δυνατότητα να μεταφέρει ετησίως 55 δις κυβικά μέτρα και από τη Γερμανία διοχετεύεται προς το Βέλγιο, τη Δανία, τη Γαλλία, την Ολλανδία, το Ηνωμένο Βασίλειο και άλλες χώρες, μέσω των αγωγών OPAL και NEL.

Nord Stream, διαθέσιμο στο <https://www.nord-stream.com/the-project/pipeline/>

¹⁶⁰ Ostsee-Pipeline-Anbindungsleitung: αγωγός που συνδέει το δίκτυο του Nord Stream με την Κεντρική και Δυτική Ευρώπη.

OPAL Gastransport GmbH & Co. KG, διαθέσιμο στο <http://www.opal-gastransport.de/en/our-network/baltic-sea-pipeline-link/>

¹⁶¹ Οι δυνατότητες μεταφοράς του αγωγού δεν αξιοποιούνται πλήρως, λόγω διαφορών της Γερμανίας και της ΕΕ με την Ρωσία, ως προς το καθεστώς της πρόσβασης στον αγωγό OPAL. Η Gazprom επιθυμεί να κάνει πλήρη χρήση του

ο αγωγός Yamal –Europe I, που μεταφέρει το ρωσικό φυσικό αέριο στην Πολωνία και τη Γερμανία, μέσω της Λευκορωσίας.¹⁶²

Τα κράτη που επέλεξαν να συμμετάσχουν στον αγωγό Nord Stream βασικό μέλημα είχαν να ενισχύσουν την ασφάλεια των εισαγωγών τους, μέσω της διαφοροποίησης των οδούσεων και όχι μέσω της αναζήτησης νέων χωρών-προμηθευτών. Από την άλλη πλευρά, οι επικριτές του έργου, συμπεριλαμβανομένων των κρατών-μελών της Βαλτικής και της κεντροανατολικής Ευρώπης, ισχυρίζονται πως τα κίνητρα για την ανάπτυξή του ήταν κυρίως πολιτικά, και στοχεύουν στην υποβάθμιση του διαμετακομιστικού ρόλου της Ουκρανίας και της Πολωνίας.¹⁶³ Τα κράτη που παρακάμφθηκαν και αποτελούν σημαντικούς διαμετακομιστές του ρωσικού αερίου στην Ευρώπη, όπως ήταν αναμενόμενο, κάνουν λόγο για επίθεση εναντίον των εθνικών τους συμφερόντων, καθώς τα οφέλη από την διαμετακόμιση είναι πολλαπλά. Τα κυριότερα από αυτά μπορούν να συνοψιστούν στα κόμιστρα διαμετακόμισης, που αποτελούν σημαντικά έσοδα για το κράτος και την διαπραγματευτική ισχύ του διαμετακομιστή, η οποία αυξάνεται με την πάροδο του χρόνου και ανάλογα με το είδος του αγωγού.¹⁶⁴

Η ύπαρξη του αγωγού Nord Stream φαίνεται να έχει ενισχύσει την ασφάλεια εφοδιασμού της ΕΕ, καθώς μέσω της αναδρομολόγησης (re-route) του ρωσικού φυσικού αερίου, που στο παρελθόν διέσχιζε κυρίως το ουκρανικό έδαφος, μεγάλο μέρος των προμηθειών μπορεί να μεταφερθεί μέσω της βόρειας αυτής διασύνδεσης στην δυτική Ευρώπη.¹⁶⁵ Ωστόσο, η επιλογή αυτή επιβεβαιώνει την ισχυρή θέση της Ρωσίας στην ευρωπαϊκή αγορά ενέργειας. Ακόμη, η χρήση αυτής της οδού καταδεικνύει την αδυναμία της ΕΕ να αναπτύξει μια ενιαία γραμμή έναντι της Ρωσίας. Τα κράτη της

αγωγού, και ζητά εδώ και χρόνια από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να εξαιρέσει τον αγωγό από τους περιορισμούς του Τρίτου Ενεργειακού Πακέτου. Η Επιτροπή δεν έχει ακόμη δώσει άδεια στη Gazprom για πλήρη χρήση της δυναμικότητας του OPAL. Σημειώνεται ότι, το Τρίτο Ενεργειακό Πακέτο επιβάλλει οι παραγωγοί φυσικού αερίου να μην μπορούν να κατέχουν και κυριαρχικά μερίδια στους αγωγούς που μεταφέρουν το αέριο, προκειμένου να προστατευτεί ο ανταγωνισμός.

Energy Press, "Την απόφαση των γερμανικών αρχών αναμένει η Gazprom για το 100% του αγωγού OPAL", 06/10/2015, διαθέσιμο στο <http://energypress.gr/news/tin-apofasi-ton-germanikon-arhon-anamenei-i-gazprom-gia-100-toy-agogoy-opal>, ημ. ανάκτησης 17/10/2015

¹⁶² Ο Yamal-Europe I μεταφέρει το Ρωσικό φυσικό αέριο στην Πολωνία και τη Γερμανία μέσω της Λευκορωσίας με ετήσια δυνατότητα 32.9 δις κ.μ. Ο προτεινόμενος Yamal-Europe II είχε στόχο να επεκτείνει τις δυνατότητες του ήδη υπάρχοντος αγωγού κατά 15 δις κ.μ., ωστόσο διαφωνίες μεταξύ Πολωνίας και Ρωσίας για την υλοποίηση του αγωγού καθιστούν την υλοποίηση του έργου λιγότερο πιθανή στο άμεσο μέλλον.

Gazprom, Yamal I και Yamal II, διαθέσιμα στο <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/yamal-envropa/> και <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/yamal-envropa-2/> αντίστοιχα.

¹⁶³ Λοβέρδου-Τυπάλδου Ελισάβετ, (2012), σελ. 376

¹⁶⁴ "ΤΑΡ: Οικοδομώντας τον Νότιο Ευρωπαϊκό Ενεργειακό Διάδρομο. Γεωπολιτικές Παράμετροι και Δυνητικά Οφέλη για την Ελλάδα", Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων, Τομέας Ρωσίας, Ευρασίας και Νοτιοανατολικής Ευρώπης, Μάιος 2013, διαθέσιμο στο <http://www.idis.gr/wp-content/uploads/%CE%9C%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%84%CE%B7-%CE%99%CE%94%CE%99%CE%A3.pdf>, σελ.8-10

¹⁶⁵ Στο παρελθόν, το 80% των ρωσικών εξαγωγών φυσικού αερίου προς την Ευρώπη διέσχιζαν την Ουκρανία. Το ποσοστό αυτό έχει μειωθεί στο 50%-60%, λόγω της κατασκευής του αγωγού Nord Stream, το 2011.

US Energy Information Administration, "16% of natural gas consumed in Europe flows through Ukraine", 14/04/2014, διαθέσιμο στο <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=1541>, ημ.ανάκτησης 17/10/2015

βορειοδυτικής Ευρώπης βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση χάρη στους αγωγούς Nord Stream και Yamal-Europe I, σε αντίθεση με κράτη όπως η Σλοβακία, η Τσεχία, η Ουγγαρία ή η Βουλγαρία. Σήμερα μόνο το 50% ρωσικού αερίου διασχίζει το ουκρανικό έδαφος, το οποίο κυρίως κατευθύνεται προς χώρες της νοτιοανατολικής Ευρώπης, με αποτέλεσμα η συγκεκριμένη περιοχή να καθίσταται περισσότερο εκτεθειμένη σε πιθανή διακοπή ροής μέσω της Ουκρανίας.¹⁶⁶

Όπως αναφέρει η μελέτη του Institute of Energy Economics του Πανεπιστημίου της Κολωνίας, σε αντίθεση με την κρίση του 2009, ο αντίκτυπος μιας διακοπής στην παροχή του φυσικού αερίου, που διέρχεται από τους ουκρανικούς αγωγούς, είναι γεωγραφικά περιορισμένος σε μικρότερες αγορές.¹⁶⁷ Από τις έξι αγορές φυσικού αερίου της ΕΕ με εισαγωγές φυσικού αερίου άνω των 30 bcm/y (Γερμανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιταλία, Ολλανδία, Γαλλία και Ισπανία), μόνο η Ιταλία εισήγαγε μεγάλο ποσοστό μέσω της Ουκρανίας το 2014 (πάνω από το 15% της κατανάλωσής της).¹⁶⁸ Η Γερμανία στο παρελθόν, ήταν εκτεθειμένη σε μεγάλο βαθμό σε ανάλογες διακοπές εφοδιασμού, ωστόσο αυτό έχει αλλάξει με την έναρξη λειτουργίας του αγωγού Nord Stream. Το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ολλανδία, η Γαλλία και η Ισπανία καταναλώνουν λίγο ή καθόλου φυσικό αέριο, διερχόμενο μέσω του ουκρανικού δικτύου.¹⁶⁹

Οι χώρες που παρουσιάζουν υψηλή εξάρτηση από την τροφοδοσία μέσω Ουκρανίας, είναι μικρές αγορές, με ετήσια κατανάλωση μικρότερη των 10 bcm/y.¹⁷⁰ Η Βουλγαρία, η Ουγγαρία, η Αυστρία, η Σλοβακία και η Τσεχική Δημοκρατία εισάγουν ένα μεγάλο ποσοστό της κατανάλωσής τους μέσω αυτής της οδού. Από αυτές τις χώρες, μόνο η Βουλγαρία αδυνατεί να αντικαταστήσει τις συγκεκριμένες εισαγωγές.¹⁷¹ Ωστόσο, η Σλοβενία και η Ελλάδα, οι οποίες εμφανίζουν χαμηλότερο βαθμό εξάρτησης, αντιμετωπίζουν δυσκολίες όσον αφορά την υποκατάσταση των εισαγωγών που διέρχονται από την Ουκρανία.¹⁷²

4.1.1. Ο σχεδιαζόμενος Nord Stream II

Η απουσία της αντίληψης περί κοινών ενεργειακών συμφερόντων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, έγινε ιδιαίτερα αισθητή μετά την πρόσφατη ανακοίνωση της κατασκευής ενός νέου αγωγού, που θα

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Martinez M., Paletar M., Hecking H. (2015), The 2014 Ukrainian crisis: Europe's increased security position Natural gas network assessment and scenario simulations, Institute of Energy Economics at the University of Cologne (EWI), διαθέσιμο στο http://www.ewi.uni-koeln.de/fileadmin/user_upload/Publikationen/Studien/Politik_und_Gesellschaft/2015/Ukrainian_crisis_Europes_increased_security_position_final.pdf, σελ 1-3

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Ibid.

¹⁷² Ibid.

συνδέει τη Ρωσία με τη Γερμανία, μέσω της Βαλτικής Θάλασσας, του αγωγού Nord Stream II, διπλασιάζοντας τις εισαγωγές του ήδη υπάρχοντος Nord Stream. Η Gazprom, η EON, η BASF / Wintershall, η OMV, η ENGIE και η Royal Dutch Shell αποτέλεσαν τη νέα κοινοπραξία για το έργο.¹⁷³

Όπως ήταν αναμενόμενο, η ανακοίνωση προκάλεσε αντιδράσεις από την πλευρά της Επιτροπής¹⁷⁴ αλλά και από μεμονωμένα κράτη-μέλη, όπως η Σλοβακία¹⁷⁵ και η Πολωνία.¹⁷⁶ Οι αντιδράσεις είναι εύλογες, δεδομένου ότι ο νέος αγωγός, έρχεται σε αντίθεση με την ενεργειακή πολιτική που προωθεί η Ένωση περί διαφοροποίησης των προμηθευτών και την πολιτική γραμμή της για την διατήρηση του διαμετακομιστικού ρόλου της Ουκρανίας. Αξιοσημείωτο είναι δε, το γεγονός ότι το προηγούμενο διάστημα η ΕΕ έθεσε εμπόδια στην κατασκευή ρωσικού αγωγού South Stream, λόγω ασυμβατότητάς του με το ευρωπαϊκό δίκαιο ανταγωνισμού.

4.2. Ο αγωγός South Stream και η αντικατάστασή του από τον Turkish Stream

Πηγή: Securing the future of Turkish Stream, Interfax Europe, 10/02/2015, διαθέσιμο στο <http://interfaxenergy.com/gasdaily/article/15215/securing-the-future-of-turkish-stream>

¹⁷³ Gazprom, "Gazprom, BASF, E.ON, ENGIE, OMV and Shell sign Shareholders Agreement on Nord Stream II project"- Press Release, 4/09/2015, διαθέσιμο στο <http://www.gazprom.com/press/news/2015/september/article245837/>, ημ. ανάκτησης 19/10/2015

¹⁷⁴ Waldoch M., Krukowska E., "Russia Gas Link Plan Will Hurt East EU Security, Sefcovic Says", Bloomberg, 1/10/2015, διαθέσιμο στο <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-10-01/russia-gas-link-plan-will-hurt-east-eu-security-sefcovic-says>, ημ. ανάκτησης 19/10/2015

¹⁷⁵ "Ukraine gas bypass deal a "betrayal"-Slovak PM", Reuters, 10/09/2015, διαθέσιμο στο <http://www.reuters.com/article/2015/09/10/slovakia-ukraine-gas-idUSL5N11G2KT20150910>, ημ. ανάκτησης 19/10/2015

¹⁷⁶ "Polish President Claims Nord Stream-2 Construction Must Be Stopped", Sputnik, 07.10.2015, διαθέσιμο στο <http://sputniknews.com/europe/20151007/1028177303.html>, ημ. ανάκτησης 19/10/2015

Από το 2007 και έπειτα, η εντεινόμενη ρωσο-ουκρανική διαμάχη προκάλεσε έντονη ανασφάλεια στην Ευρώπη, καθώς άρχισε να αμφισβητεί τόσο την αξιοπιστία της Ρωσίας, ως προμηθευτή φυσικού αερίου, όσο και εκείνη της Ουκρανίας, ως αξιόπιστο κράτος- διαμετακομιστή. Η Ρωσία, φοβούμενη πως θα απολέσει τη δεσπίζουσα θέση της στην ευρωπαϊκή αγορά ενέργειας- καθώς και όλα τα συνακόλουθα οικονομικά και γεωπολιτικά οφέλη- σχεδίασε μια νέα διαδρομή για την προμήθεια φυσικού αερίου, η οποία θα αποτελούσε αξιόπιστη σύνδεση των ρωσικών αποθεμάτων φυσικού αερίου με τους ευρωπαίους καταναλωτές.¹⁷⁷ Ο αγωγός South Stream, προτάθηκε το 2007, ως ο νότιος αδελφός του αγωγού Nord Stream και ανταγωνιστής του αμερικανικής έμπνευσης αγωγού Nabucco¹⁷⁸.

Η διαδρομή του εν λόγω αγωγού είχε οριστεί ως εξής: το υποθαλάσσιο τμήμα θα διέσχιζε την Μαύρη Θάλασσα, από τη ρωσική ακτή ως τις βουλγαρικές ακτές και από εκεί θα διχοτομούταν σε δύο βραχίονες, έναν βόρειο με κατεύθυνση τη Σερβία, την Ουγγαρία, τη Τσεχική Δημοκρατία και την Αυστρία και ένα νότιο, που θα διερχόταν μέσω της Βουλγαρίας και θα κατέληγε στην Ιταλία.¹⁷⁹ Ο αγωγός θα ήταν αρχικά χωρητικότητας αντίστοιχής με εκείνης του προτεινόμενου Nabucco (31 bcm), ωστόσο στη συνέχεια υπήρξε πρόβλεψη για διπλασιασμό της χωρητικότητάς του (63 bcm).¹⁸⁰

Ο νέος αγωγός αναμενόταν να τεθεί σε λειτουργία το 2013. Το 2009 ωστόσο, η Ε.Ε υιοθέτησε το Τρίτο Ενεργειακό Πακέτο. Ως εκ τούτου, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, έθεσε προσκόμματα στην αδειοδοτική διαδικασία του South Stream, επικαλούμενη τις διατάξεις περί αυστηρού ιδιοκτησιακού διαχωρισμού προμήθειας και μεταφοράς αερίου, καθώς η Gazprom ήταν ταυτόχρονα ιδιοκτήτης του South Stream και παραγωγός του αερίου που θα διερχόταν μέσω αυτού. Ωστόσο υπήρχαν και καθαρά πολιτικοί λόγοι για τους οποίους η ΕΕ έθεσε εμπόδια στη κατασκευή του αγωγού. Τα σχέδια της Ρωσίας θεωρήθηκαν ως υπονόμευση των ευρωπαϊκών σχεδίων

¹⁷⁷ Banciu Roxanna Ioana (2015), "South Stream Project and the Ukrainian Factor", Romanian Journal for International Affairs, Vol. 15:1, διαθέσιμο στο http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2576144, σελ. 55-56

¹⁷⁸ Ο αγωγός Nabucco West σχεδιαζόταν να μεταφέρει μέσω της Τουρκίας, της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας, της Ουγγαρίας και της Αυστρίας μέχρι και 31 bcm φυσικού αερίου από την περιοχή της Κασπίας προς την ευρωπαϊκή ενεργειακή αγορά. Παρόλα αυτά, ο σχεδιασμός του αγωγού αντιμετώπισε αρκετά προβλήματα, με σημαντικότερο το ζήτημα της τροφοδοσίας. Το 2013, η κοινοπραξία Shah Deniz επέλεξε τον Διαδριατικό Αγωγό (Trans Adriatic Pipeline - TAP) έναντι του Nabucco για την μεταφορά φυσικού αερίου από την περιοχή τη Κασπίας στην Ευρώπη. Ο TAP θα διασυνδεθεί με τον αγωγό φυσικού αερίου Ανατολίας (TANAP) στα ελληνοτουρκικά σύνορα και θα διέρχεται από τη Βόρεια Ελλάδα, την Αλβανία και την Αδριατική Θάλασσα, προτού καταλήξει στη Νότια Ιταλία, όπου θα συνδεθεί με το ιταλικό δίκτυο. Η κατασκευή του έργου αναμένεται να ξεκινήσει το 2016, ώστε το 2020 να τεθεί σε εμπορική λειτουργία.

Για περισσότερες πληροφορίες βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του Trans Adriatic Pipeline: <http://www.tap-ag.com/>

¹⁷⁹ Tekin A. & Williams A.P.(2011), σελ.93-94

¹⁸⁰ Ibid.

διαφοροποίησης των ενεργειακών εισαγωγών στο νότο¹⁸¹, αλλά και ως απροκάλυπτη αμφισβήτηση της ευρωπαϊκής νομοθεσίας, διότι η Gazprom προχώρησε σε μια σειρά από επιμέρους διακυβερνητικές συμφωνίες με τις χώρες της νοτιοανατολικής Ευρώπης που θα παρείχαν πρόσβαση στον South Stream, παραβιάζοντας τους νέους κανόνες για την πρόσβαση τρίτων.¹⁸²

Καταλύτης των εξελίξεων υπήρξαν τα γεγονότα στην Ουκρανία και η κρίση στις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας, που είχαν ως αποτέλεσμα το επίσημο «πάγωμα» των έργων κατασκευής του South Stream από τη Βουλγαρία, όπου είχαν ξεκινήσει, κατόπιν συστάσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το καλοκαίρι του 2014.¹⁸³

Εξαιτίας των αντίξοων αυτών συνθηκών αλλά και λόγω του αυξανόμενου κόστους κατασκευής του South Stream και της παράλληλης μείωσης των τιμών του αργού πετρελαίου, η Gazprom αποφάσισε την παύση των εργασιών κατασκευής του South Stream και την αλλαγή πλεύσης στον τρόπο της απευθείας προμήθειας φυσικού αερίου στην Ευρώπη.¹⁸⁴ Την εγκατάλειψη του αρχικού σχεδίου ακολούθησε η απόφαση της Gazprom να προσανατολισθεί σ' ένα μικρότερου μήκους αγωγό, που θα διασχίζει και πάλι τη Μαύρη Θάλασσα, παρακάμπτοντας όμως τη Βουλγαρία, της οποίας η συμπεριφορά θεωρήθηκε ως ασυνέπεια προς τις δεσμεύσεις της έναντι της ρωσικής εταιρείας.

Ο νέος προτεινόμενος υποθαλάσσιος αγωγός, ονόματι Turkish Stream, θα καταλήγει απευθείας στην Τουρκία και θα προμηθεύει την Ευρώπη με φυσικό αέριο μέσω του ενεργειακού κόμβου διαμετακόμισης που θα δημιουργηθεί στα τουρκο-ελληνικά σύνορα.¹⁸⁵ Με αυτόν τον τρόπο

¹⁸¹ Η ΕΕ στο πλαίσιο της αναζήτησης εναλλακτικών διαδρομών μεταφοράς φυσικού αερίου από προμηθευτές εκτός Ρωσίας, έχει εδώ και χρόνια εντάξει τον λεγόμενο «Νότιο Διάδρομο φυσικού αερίου» (Southern Gas Corridor). Ο όρος αυτός, όπως αναφέρεται στη δεύτερη επισκόπηση για την ενεργειακή στρατηγική της Επιτροπής, περιγράφει όλα τα σχεδιαζόμενα έργα υποδομών που θα μεταφέρουν αέριο στην Ευρώπη από πηγές της Κασπίας και της Μέσης Ανατολής. Σχέδια του Νότιου Διαδρόμου είναι οι αγωγοί ITGI (Διασύνδεση Τουρκίας-Ελλάδας-Ιταλίας), τη θέση του οποίου πήρε ο TAP (Trans Adriatic Pipeline) και ο SEEP (South East Europe Pipeline/ «μικρός Nabucco»-Διασύνδεση Αζερμπαϊτζάν- Baumgarten της Αυστρίας, μέσω Τουρκίας, Βουλγαρίας, Ρουμανίας και Ουγγαρίας)

Οι νέοι αυτοί αγωγοί θα διαμορφώσουν έναν εναλλακτικό διάδρομο, που θα προστεθεί στους ήδη υφιστάμενους που ξεκινούν από τη Ρωσία, την Αφρική και τη Βόρεια Θάλασσα.

European Commission, Second Strategic Energy Review-An EU energy security and solidarity action plan [COM/2008/781], Βρυξέλλες, 13/11/2008 διαθέσιμο στο <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0781:FIN:EN:PDF>

¹⁸² Henderson J. (2015), "Russia's Changing Gas Relationship with Europe", Russian Analytical Digest, No.163, διαθέσιμο στο <http://e-collection.library.ethz.ch/eserv/eth:47386/eth-47386-01.pdf>, σελ. 3

¹⁸³ Lewis Barbara "EU asks Bulgaria to stop work on Gazprom's South Stream pipeline", Reuters, 3/6/2014, διαθέσιμο στο <http://uk.reuters.com/article/2014/06/03/uk-eu-southstream-bulgaria-idUKKBN0EE0SU20140603>, ημ. πρόσβασης 21/10/2015

¹⁸⁴ Korsunskaya, Darya "Putin drops South Stream gas pipeline to EU, courts Turkey", Reuters, 1/12/2014, διαθέσιμο στο <http://www.reuters.com/article/2014/12/02/us-russia-gas-gazprom-pipeline-idUSKCN0JF30A20141202>, ημ. πρόσβασης 21/10/2015

¹⁸⁵ Stern J., Pirani S., Yafimava K. (2015), "Does the cancellation of South Stream signal a fundamental reorientation of Russian gas export policy?", Oxford Institute for Energy Studies, διαθέσιμο στο <http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2015/01/Does-cancellation-of-South-Stream-signal-a-fundamental-reorientation-of-Russian-gas-export-policy-GPC-5.pdf>, σελ.6

η Ρωσία επιδιώκει να προμηθεύει 16bcm φυσικού αερίου απευθείας στην Τουρκία και να προμηθεύει άλλα 47 bcm όταν η ευρωπαϊκή ζήτηση σε φυσικό αέριο αυξηθεί τα επόμενα χρόνια, με το πέρας της οικονομικής κρίσης, διαμέσου της Νοτιοανατολικής Ευρώπης (Ελλάδας, Ουγγαρίας, Σερβίας, ΠΓΔΜ), αντιστρέφοντας την ενεργειακή ροή διαμέσου των Βαλκανίων, με φιλόδοξο στόχο τα 63 δις κυβικά μέτρα.¹⁸⁶ Επιπρόσθετα, η νέα χάραξη του αγωγού εκτιμάται ότι θα επιφέρει τη γεωπολιτική αναβάθμιση της Ελλάδας, αφού μέσω αυτής πλέον θα πρέπει να κατασκευαστεί ένας νέος αγωγός που θα προμηθεύσει με ρωσικό αέριο τις ευρωπαϊκές χώρες που δεν εξυπηρετούνται από τον Nord Stream. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του γενικού διευθυντή της Gazprom, Alexei Miller, ο οποίος κάλεσε τους ευρωπαίους εταίρους του να προχωρήσουν άμεσα στη δημιουργία νέων κατάλληλων υποδομών για την παραλαβή του φυσικού αερίου και μάλιστα εντός των επόμενων ετών¹⁸⁷.

Η κίνηση της Ρωσίας να προχωρήσει σε αναβάθμιση της Τουρκίας σε κατεξοχήν ρωσικό ενεργειακό αποδέκτη για τον εφοδιασμό της Ευρώπης, μετά τον απευθείας εφοδιασμό των βόρειων χωρών μέσω του Nord Stream, έχει ως στόχο να παρακαμφθούν τα νομικά προσκόμματα που η ΕΕ θέτει στην κατασκευή των ρωσικών αγωγών. Το γεγονός ότι η Τουρκία δεν αποτελεί μέλος της Ε.Ε συνεπάγεται ότι δεν είναι υποχρεωμένη να συμβαδίσει με την πρόσφατη ευρωπαϊκή νομοθεσία για την απελευθέρωση της αγοράς της ενέργειας. Ως εκ τούτου, ανατίθεται εξ ολοκλήρου στην Ε.Ε να προβεί στις κατάλληλες ενέργειες, κατ' εφαρμογή του Τρίτου Ενεργειακού Πακέτου, για να προμηθευτεί το ρωσικό φυσικό αέριο από τον ελληνο-τουρκικό κόμβο, εφόσον επιθυμεί.

Σε γενικές γραμμές παρατηρείται ότι οι απόψεις στην ΕΕ για την σκοπιμότητα των έργων αυτών διίστανται. Άλλωστε είναι σαφές ότι για ορισμένες χώρες, όπως η Αυστρία, η Ουγγαρία και τη Βουλγαρία, οι οποίες επέλεξαν αρχικά να συμμετέχουν παράλληλα και στο Nabucco και στο South Stream, στόχος ήταν η εξασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού τους με την δημιουργία εναλλακτικών λύσεων¹⁸⁸.

Κεφάλαιο 5^ο : Διαφοροποίηση πηγών και οδεύσεων

Σε αντίθεση με τη στρατηγική για τη δημιουργία νέων οδεύσεων για τη μεταφορά αερίου αποκλειστικά από τη Ρωσία, στην Ευρώπη σημειώνεται ισχυρή συναίνεση αναφορικά με την στρατηγική μεταφοράς αερίου από εναλλακτικούς προμηθευτές. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή

¹⁸⁶ Gazprom, TurkStream, διαθέσιμο στο <http://www.gazpromexport.ru/en/projects/6/>

¹⁸⁷ "Gazprom warns EU to link to Turkey pipeline or lose Russian gas", Hurriyet, 15/1/2015, διαθέσιμο στο <http://www.hurriyetdailynews.com/gazprom-warns-eu-to-link-to-turkey-pipeline-or-lose-russian-gas.aspx?pageID=238&nID=76998&NewsCatID=348>, ημ.ανάκτησης 20/10/2015

¹⁸⁸ Λοβέρδου-Τυπάλδου Ελισάβετ, (2012),σελ. 376

Στρατηγική για την Ενεργειακή Ασφάλεια (2014): «accessing more diversified natural gas resources is a priority whilst maintaining significant import volumes from reliable suppliers».¹⁸⁹ Συνεπώς, πέραν της ενίσχυσης της σχέσης της Ένωσης με τους σημερινούς της προμηθευτές, όπως η Νορβηγία, σκοπός της πολιτικής της θα πρέπει επίσης να είναι η διάνοιξη οδεύσεων προς και από νέες πηγές εφοδιασμού, όπως π.χ. η περιοχή της Κασπίας θάλασσας. Με αυτόν τον τρόπο μπορεί να επιτευχθεί η αύξηση της διαπραγματευτικής ισχύος της Ένωσης απέναντι στους προμηθευτές αερίου και η αποφυγή ολιγοπωλίων εντός της αγοράς ενέργειας.

Πρέπει να σημειωθεί, ότι οι επιλογές που εξετάζονται στο παρόν κεφάλαιο, αφορούν κυρίως την περίπτωση μεταφοράς φυσικού αερίου μέσω δικτύου αγωγών. Το φυσικό αέριο σε υγροποιημένη μορφή (LNG) υστερεί σε σύγκριση με το φυσικό αέριο των αγωγών, διότι πρώτον, στερείται της απαιτούμενης ευελιξίας σε περιπτώσεις έκτακτης αύξησης της ζήτησης και δεύτερον, οι παρατιθέμενες ποσότητες έχουν προσυμφωνηθεί μεταξύ του παραγωγού και αγοραστή.

Στις επιλογές της ΕΕ περιλαμβάνονται:

5.1. Η Νορβηγία

Όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο 2.4.1., η Νορβηγία αποτελεί τον δεύτερο μεγαλύτερο πάροχο φυσικού αερίου στην Ε.Ε μετά τη Ρωσία.¹⁹⁰ Οι μεγαλύτερες αγορές του εξαγόμενου νορβηγικού φυσικού αερίου είναι η Γερμανία, Ην. Βασίλειο, Γαλλία, Ολλανδία και Βέλγιο.¹⁹¹ Η Νορβηγία αποτελεί τον πιο αξιόπιστο ενεργειακό προμηθευτή λόγω του δημοκρατικού πολιτικού καθεστώτος και της εγγύτητάς της. Ωστόσο, το βασικό μειονέκτημά της είναι η έλλειψη ευελιξίας των εξαγωγών. Το νορβηγικό φυσικό αέριο κατευθύνεται μέσω ενός δικτύου αγωγών στις χώρες της Δυτικής και Βόρειας Ευρώπης. Η δυνατότητα αύξησης των εξαγωγών θα περιοριζόταν αναγκαστικά στην αγορά του Ηνωμένου Βασιλείου, καθώς μόνο ο αγωγός Tampen and Gjøa συνδέεται με άλλον ευρωπαϊκό αγωγό, τον αγωγό FLAGS στην Σκωτία.¹⁹² Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την έλλειψη της ικανότητας αντίστροφής ροής των αγωγών, καθιστά αδύνατη την ανακατεύθυνση των ροών του νορβηγικού αερίου προς τις χώρες της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης. Σε βάθος χρόνου, η Νορβηγία έχει αρκετά σχέδια που αποσκοπούν στην αύξηση της εξόρυξης/παραγωγής και

¹⁸⁹ European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: European Energy Security Strategy [COM/2014/330final], 28/5/2014,

διαθέσιμη στο <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0330&from=EN>

¹⁹⁰ Eurostat, Energy production and imports, Μάιος 2015, διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Energy_production_and_imports, ημ.ανάκτησης 23/09/2015

¹⁹¹ U.S. Energy Information Administration, Overview of Norway, 2015, διαθέσιμο στο <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=NOR>, ημ.ανάκτησης 23/09/2015

¹⁹² Ibid.

στην ενίσχυση της δυνατότητας εξαγωγής του LNG μέσω πιθανής επέκτασης του σταθμού LNG Melkoya¹⁹³.

5.2. Η Βόρεια Αφρική

Εκτός από την Ρωσία και την Νορβηγία, η Βόρεια Αφρική αποτελεί το πλησιέστερο κέντρο εξαγωγής φυσικού αερίου. Οι σημαντικότεροι εξαγωγείς, η Αλγερία και η Λιβύη, συνδέονται μέσω αγωγών με την ηπειρωτική Ευρώπη. Ειδικότερα:

Η Αλγερία είναι ο τρίτος μεγαλύτερος προμηθευτής φυσικού αερίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μετά τη Ρωσία και τη Νορβηγία.¹⁹⁴ Οι κύριοι εισαγωγείς του αλγερινού φυσικού αερίου είναι η Ισπανία, η Ιταλία και η Γαλλία.¹⁹⁵ Διαθέτει τρεις διηπειρωτικούς αγωγούς εξαγωγής φυσικού αερίου. Οι δύο μεταφέρουν φυσικό αέριο στην Ισπανία και ένας στην Ιταλία., ενώ παράλληλα, το 90% των εξαγωγών της σε LNG, κατευθύνεται στην Ευρώπη. Ωστόσο, μόνο ο αγωγός Transmed¹⁹⁶ διαθέτει αξιόλογη χωρητικότητα, ενώ οι άλλοι δύο, που συνδέουν την Αλγερία με την Ισπανία, αφενός είναι μικρότεροι, αφετέρου η διασύνδεση Ισπανίας-Γαλλίας δεν είναι επαρκής, ώστε να προωθηθεί το φυσικό αέριο περαιτέρω.¹⁹⁷ Επιπλέον, το αλγερινό φυσικό αέριο δύσκολα θα έφτανε στις άμεσα εξαρτημένες από την Ρωσία χώρες της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης ελλείψει αγωγών αντίστροφης ροής. Σε αυτά έρχονται να προστεθούν προβλήματα όπως η μείωση της δυνατότητας εξόρυξης ορισμένων πεδίων της (π.χ. του πεδίου Hassi R'Mel) και η δυσκολία προσέλκυσης επενδύσεων για νέες εξερευνήσεις.¹⁹⁸ Ως εκ τούτου, στο άμεσο μέλλον, η Αλγερία δεν θα μπορούσε να ανταποκριθεί στις ανάγκες της ΕΕ.¹⁹⁹

Η Λιβύη συνδέεται με την Ιταλία μέσω του υποθαλάσσιου αγωγού Greenstream. Η διαδρομή αυτή δεν θεωρείται αξιόπιστη πλέον, δεδομένης της πολιτικής αναταραχής στη χώρα. Οι εξαγωγές φυσικού αερίου μέσω του αγωγού Greenstream είχαν ανασταλεί για σχεδόν οκτώ μήνες από τον Μάρτιο του 2011 έως τα μέσα Οκτωβρίου 2011, λόγω του εμφυλίου πολέμου.²⁰⁰ Εν ολίγοις, η

¹⁹³ Ibid.

¹⁹⁴ European Commission, EU and Algeria to cooperate on energy, Μάιος 2015, διαθέσιμο στο <https://ec.europa.eu/energy/en/news/eu-and-algeria-cooperate-energy>, ημ.ανάκτησης 25/10/2015

¹⁹⁵ U.S. Energy Information Administration, Algeria Overview, 2014, διαθέσιμο στο <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=DZA>, ημ.ανάκτησης 23/09/2015

¹⁹⁶ Ο αγωγός Transmed (γνωστός και ως Enrico Mattei) είναι ένας αγωγός που διοχετεύει το αλγερινό φυσικό αέριο στη Σικελία, μέσω της Τυνησίας, και από εκεί στην ηπειρωτική Ιταλία. Στο Βόρειο τμήμα της Ιταλίας υπάρχει μια επέκταση του αγωγού που φτάνει ως τη Σλοβενία.

Transmed S.p.A, διαθέσιμο στο <http://www.transmed-spa.it/?lingua=2>

¹⁹⁷ Martinez M., Paletar M., Hecking H.(2015), σελ 30

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Ibid.

²⁰⁰ U.S. Energy Information Administration, Libya Overview, 2014, διαθέσιμο στο <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=LBY>, ημ.ανάκτησης 23/09/2015

παρατεταμένη αστάθεια της περιοχής και το υψηλό ρίσκο ασφάλειας μειώνουν την μακροπρόθεσμη αξιοπιστία της Λιβύης ως εναλλακτικού προμηθευτή της ΕΕ.

Τέλος, η Αίγυπτος, αν και δεν είναι συνδεδεμένη μέσω αγωγού με την Ευρώπη, διαθέτει εγκαταστάσεις υδροποιημένου φυσικού αερίου, που στο παρελθόν έχουν εξυπηρετήσει τον εφοδιασμό της Ευρώπης σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης. Ένα παράδειγμα είναι η ενεργειακή κρίση του 2009, όταν η Αίγυπτος έστειλε φορτία LNG στην Ελλάδα.²⁰¹ Ωστόσο, η Αίγυπτος βρίσκεται σήμερα σε πολιτική αναταραχή και διανύει μια δύσκολη μακροοικονομική κατάσταση. Ως αποτέλεσμα της αύξησης της εγχώριας ζήτησης, οι ποσότητες του φυσικού αερίου διοχετεύονται στην εγχώρια αγορά της.²⁰²

5.3. Η Μέση Ανατολή

Το Ιράν διαθέτει τα ενεργειακά αποθέματα και τη γεωπολιτική θέση για να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια της Ευρώπης για ενεργειακή απεμπλοκή από τη Ρωσία. Προς το παρόν, λόγω των κυρώσεων που παραμένουν σε ισχύ αλλά και εξαιτίας της έλλειψης σε βασικές υποδομές (αγωγούς), η ενεργειακή συνεργασία μεταξύ των δύο μερών συναντά δυσκολίες, ωστόσο η ΕΕ δείχνει έτοιμη να προχωρήσει σε μια πολιτική συμφωνία με την ιρανική κυβέρνηση που θα αφορά στον ενεργειακό τομέα.²⁰³ Η πιο εφικτή δίοδος για τη μεταφορά ιρανικού αερίου προς την Ευρώπη θα ήταν μέσω της Τουρκίας. Ήδη το Ιράν συνδέεται μέσω του αγωγού Tabriz–Ankara με την Τουρκία, ωστόσο ο υφιστάμενος αγωγός δεν επαρκεί για να εξυπηρετήσει μεγάλες εξαγωγές. Επιπλέον τα μεγάλα αποθέματα φυσικού αερίου του Ιράν εντοπίζονται στο νότιο τμήμα του, γεγονός που καθιστά απαραίτητες της ξένες επενδύσεις για τη μεταφορά φυσικού αερίου στο βορειοδυτικό τμήμα, όπου μπορεί να μεταφερθεί μέσω του Νοτίου Διαδρόμου φυσικού αερίου στην Ευρώπη.²⁰⁴ Παράλληλα, η Τεχεράνη εξετάζει εναλλακτικούς τρόπους συνεισφοράς στην ενεργειακή τροφοδοσία της ΕΕ, οι οποίοι περιλαμβάνουν την ανάπτυξη αγοράς υδροποιημένου φυσικού αερίου (LNG). Η συμφωνία μεταξύ Ε3/EU+3 και Τεχεράνης, που επετεύχθη τον Ιούλιο του 2015,²⁰⁵ ενδεχομένως θα επαναφέρει το Ιράν στην ενεργειακή σκακιέρα, ευνοώντας τις ενεργειακές πολιτικές της ΕΕ.

²⁰¹ Martinez M., Paletar M., Hecking H.(2015), σελ 30

²⁰² U.S. Energy Information Administration, Egypt Overview, 2015, διαθέσιμο στο <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=EGY>, ημ.ανάκτησης 25/10/2015

²⁰³ Krukowska Ewa, "EU Said to Work on Political Deal With Iran for Energy Contracts", Bloomberg, 27/08/ 2015, διαθέσιμο στο <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-08-27/eu-said-to-work-on-political-deal-with-iran-for-energy-contracts>, ημ.ανάκτησης 25/10/2015

²⁰⁴ Chyong Chi-Kong, Slavkova L. , Tcherneva V. „Europe’s alternatives to Russian gas, European Council on Foreign Relations (ECFR), 9/04/2015, διαθέσιμο στο http://www.ecfr.eu/article/commentary_europes_alternatives_to_russian_gas311666, ημ.ανάκτησης 25/10/2015

²⁰⁵ Joint Comprehensive Plan of Action, Vienna, 14 July 2015, διαθέσιμο στο http://www.eeas.europa.eu/statements-eeas/docs/iran_agreement/iran_joint-comprehensive-plan-of-action_en.pdf

5.4. Η Περιοχή της Κασπίας Θάλασσας

Οι εκτιμήσεις για τα συνολικά αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου στην περιοχή της Κασπίας ποικίλουν αφού, όπως εικάζεται, μόνο ένα ποσοστό των αποθεμάτων υδρογονανθράκων έχει μέχρι στιγμής εντοπιστεί.²⁰⁶ Σε κάθε περίπτωση, η περιοχή της Κασπίας θάλασσας αποτελεί μια σημαντική προσθήκη στις παγκόσμιες αγορές ενέργειας. Ως εκ τούτου, αλλά και λόγω γεωγραφικής εγγύτητας, η ΕΕ έχει στρέψει τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον της σε αυτή τη περιοχή.

Δεδομένου ότι τα ισχυρά κράτη και οι εταιρίες ενέργειας είναι πάντα σε επιφυλακή για νέα κοιτάσματα υδρογονανθράκων προς εκμετάλλευση, η περιοχή της Κασπίας συνιστά αναπόφευκτα πεδίο διεθνούς οικονομικού και γεωπολιτικού ανταγωνισμού για τρεις κυρίως λόγους.²⁰⁷ Πρώτον, τα μετα-σοβιετικά κράτη της περιοχής, σταδιακά συνειδητοποιούν την δύναμη που τους προσδίδουν οι ενεργειακοί τους πόροι και επιδιώκουν να εκμεταλλευτούν αυτήν την δύναμη για την εξυπηρέτηση των εθνικών τους συμφερόντων. Η δραστηριοποίηση αυτών των κρατών ανησυχεί τη Ρωσία, η οποία επιδιώκει να παγιώσει τις πολιτικές και εταιρικές της σχέσεις ή να συνάψει νέες, έχοντας στόχο την παραμονή των εν λόγω κρατών στην σφαίρα επιρροής της. Και δεδομένου ότι τα προσφάτως ανεξαρτητοποιημένα από την ΕΣΣΔ κράτη είναι ακόμη ευάλωτα σε εξωτερικές πιέσεις, η Ρωσία αλλά και οι εν δυνάμει ανταγωνιστές της (ΕΕ, ΗΠΑ, Κίνα) επιχειρούν να τα χειραγωγήσουν.²⁰⁸ Δεύτερον, την εποχή της διάλυσης της ΕΣΣΔ, η διαμετακόμιση των ενεργειακών πόρων (πετρελαίου και φυσικού αερίου) γινόταν μέσω αγωγών, οι οποίοι όλοι ανεξαιρέτως κατευθύνονταν προς την Ρωσία. Η κατασκευή νέου δικτύου αγωγών αποτελεί μεν προτεραιότητα για αυτά τα κράτη, ωστόσο απαιτεί κεφάλαια και πολιτική σταθερότητα.²⁰⁹ Τέλος, η εκμετάλλευση των εκτιμώμενων αποθεμάτων προσκρούει στην απουσία ρύθμισης του νομικού καθεστώτος της Κασπίας (αν χαρακτηρίζεται θάλασσα ή λίμνη) και στις αλληλοαμφισβητήσεις των διεκδικούντων παράκτιων κρατών.²¹⁰

²⁰⁶ Το ΕΙΑ εκτιμά ότι υπάρχουν 48 δις βαρέλια πετρελαίου και 292 tfc φυσικού αερίου (αποδεδειγμένα αποθέματα) εντός της λεκάνης της Κασπίας Θάλασσας και των γύρω περιοχών (μετρήσεις του 2012). Παράλληλα, η US Geological Survey (USGS) υπολογίζει άλλα 20 δις βαρέλια πετρελαίου και 243 tfc φυσικού αερίου, ως τεχνικώς ανακτήσιμους πόρους (εκτιμώμενα αποθέματα). Μεγάλο ποσοστό από αυτούς εντοπίζεται στο νότιο τμήμα της Κασπίας Θάλασσας, όπου οι διακρατικές διαφορές αναφορικά με την οριοθέτηση των υπεράκτιων υδάτων εμποδίζουν την εξερεύνηση.

U.S. Energy Information Administration, "Oil and natural gas production is growing in Caspian Sea region", 11/09/2013, διαθέσιμο στο <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=12911>, ημ.ανάκτησης 26/10/2015

²⁰⁷ Kubicek Paul (2013), "Energy politics and geopolitical competition in the Caspian Basin", *Journal of Eurasian Studies*, 4:2, διαθέσιμο στο http://ac.els-cdn.com/S1879366513000171/1-s2.0-S1879366513000171-main.pdf?_tid=5b7cb300-7cc5-11e5-a8a5-00000aacb361&acdnat=1445962459_2a3f7c72a832796fab42b39c3c0d0155, σελ.172

²⁰⁸ Ibid.

²⁰⁹ Υπάρχουν περιοχές που ταλανίζονται από εμφύλιες συγκρούσεις και έντονη βία τα τελευταία χρόνια, όπως η Αρμενία, η Τσετσενία, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ κ.ά. Ibid.

²¹⁰ Από το 2010, η Ρωσία, το Καζακστάν και το Αζερμπαϊτζάν έχουν υπογράψει συμφωνίες αναφορικά με τα βόρεια και τη δυτικά τμήματα της θάλασσας της Κασπίας, όπου θα επιτρέπεται η αναζήτηση και έρευνα υδρογονανθράκων. Το Ιράν και το Τουρκμενιστάν, ωστόσο, δεν έχουν υπογράψει ανάλογες συμφωνίες με τα άλλα παράκτια κράτη. Ibid.

Παρά το αβέβαιο νομικό καθεστώς της Κασπίας, που δημιουργεί την αίσθηση οικονομικού και πολιτικού ρίσκου στον επενδυτικό κόσμο, η παρουσία πολλαπλών ενεργειακών υποδομών στις οποίες συμμετέχουν και ξένοι επενδυτές, αποτελεί απόδειξη ότι η περιοχή διαθέτει σημαντικά αποθέματα, για την εκμετάλλευση των οποίων οι εταιρίες είναι διατεθειμένες να ασκήσουν πιέσεις στις τοπικές κυβερνήσεις, έχοντας την υποστήριξη μεγάλων δυνάμεων.²¹¹

Σε αυτό το πεδίο ανταγωνισμού δραστηριοποιείται τα τελευταία χρόνια και η Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και μεμονωμένα ευρωπαϊκά κράτη και επιχειρήσεις. Επί παραδείγματι, η British Petroleum αποτελεί τον μεγαλύτερο επενδυτή σε σημαντικά έργα στο Αζερμπαϊτζάν (μεταξύ των οποίων βρίσκονται τα κοιτάσματα του Chirag-Guneshli και του Shah Deniz), ενώ άλλες εταιρίες όπως η Royal Dutch Shell, η British Gas, η Total (Γαλλία) και οι Eni και Agip (Ιταλία), έχουν επενδύσει σε Αζερμπαϊτζάν και Καζακστάν.²¹²

Στο πλαίσιο της προσπάθειας της ΕΕ για εντοπισμό εναλλακτικών πηγών ενέργειας, το 2008, προτάθηκε μέσα από την Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τίτλο "Second Strategic Energy Review—An EU Energy Security and Solidarity Action Plan", ένα σχεδιαζόμενο σύστημα αγωγών με την ονομασία *Νότιος Διάδρομος Φυσικού Αερίου* (Southern Corridor). Το έγγραφο χαρακτηρίζει τον Νότιο Διάδρομο ως μία από τις σημαντικότερες προτεραιότητες της ΕΕ για την ενεργειακή της ασφάλεια και τονίζει την ανάγκη συνεργασίας ανάμεσα στην Επιτροπή, τα κράτη-μέλη της ΕΕ και τις ενδιαφερόμενες χώρες (Αζερμπαϊτζάν, Τουρκμενιστάν, Ιράκ και χώρες του Μασρέκ), με στόχο την ταχεία ανάληψη σταθερών δεσμεύσεων για την προμήθεια φυσικού αερίου.²¹³

Ο Νότιος Διάδρομος Φυσικού Αερίου είναι ένα από τα πιο σύνθετα συστήματα αγωγών φυσικού αερίου που σχεδιάστηκαν ποτέ. Το μήκος του υπερβαίνει τα 3.500 χλμ., θα διέρχεται από επτά χώρες και στην κατασκευή του θα συμμετάσχουν περισσότερες από δώδεκα εταιρίες ενέργειας, ενώ αναμένεται να είναι έτοιμος το 2020.²¹⁴ Πέρα από την υλοποίηση έργων περεταίρω ανάπτυξης του κοιτάσματος Shah Deniz, γεωτρήσεων και υπεράκτιων εγκαταστάσεων άντλησης αερίου στην Κασπία Θάλασσα, στον σχεδιασμό περιλαμβάνονται νέοι αγωγοί²¹⁵. Ανάμεσα τους ένας

²¹¹ Bourtman Ilya (2006), "No Borders, No Problem: Why the Lack of a Legal Framework in the Caspian Sea Is Not Affecting Energy Exploration", *SAIS Review of International Affairs*, 26:1, διαθέσιμο στο https://muse.jhu.edu/login?auth=0&type=summary&url=/journals/sais_review/v026/26.1bourtman.pdf, σελ. 109-110

²¹² Αλιγιζάκη Ασπασία, (2014), σελ. 536

²¹³ European Commission, Second Strategic Energy Review – An EU Energy Security and Solidarity Action Plan, [COM(2008) 781 final], 13/11/2008, διαθέσιμο στο <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0781:FIN:EN:PDF>, σελ. 4

²¹⁴ TransAdriatic Pipeline official page, <http://www.tap-ag.com/>

²¹⁵ Σχέδια του Νότιου Διαδρόμου είναι και οι αγωγοί ITGI (Διασύνδεση Τουρκίας-Ελλάδας-Ιταλίας), τη θέση του οποίου πήρε ο TAP (Trans Adriatic Pipeline) και ο SEEP (South East Europe Pipeline/ «μικρός Nabucco»-Διασύνδεση Αζερμπαϊτζάν- Baumgarten της Αυστρίας, μέσω Τουρκίας, Βουλγαρίας, Ρουμανίας και Ουγγαρίας)

αγωγός-επέκταση²¹⁶ του υπάρχοντος αγωγού Νότιου Καυκάσου (SCP), που συνδέει το Αζερμπαϊτζάν με τη Γεωργία, ο αγωγός φυσικού αερίου Trans Anatolian Pipeline (TANAP), που θα συνδέει το κοιτάσματα του Shah Deniz με την Ευρώπη, μέσω Γεωργίας και Τουρκίας, και ο Αδριατικός Αγωγός (TAP) που θα διασχίζει την Ελλάδα, την Αλβανία, και την Ιταλία. Ο TAP θα συνδεθεί με το ιταλικό δίκτυο διανομής φυσικού αερίου και από εκεί, το φυσικό αέριο μπορεί να φτάσει μέχρι τον κόμβο της Κεντρικής Ευρώπης, ο οποίος βρίσκεται στο Baumgarten της Αυστρίας, μέσω του αγωγού Trans Austria Gas (TAG).²¹⁷ Μεταξύ άλλων, δίνεται η δυνατότητα αντιστροφής ροής μέσω διασυνδεδετήριου αγωγού με τη γραμμή Kula-Σιδηρόκαστρο, και/ή δυνατότητα σύνδεσης με τον προτεινόμενο διασυνδεδετήριο αγωγό Ελλάδας -Βουλγαρίας (Interconnector Greece Bulgaria – IG).²¹⁸

Η σημασία που αποδίδει η ΕΕ στην διοχέτευση φυσικού αερίου από την περιοχή της Κασπίας δεν συνδέεται μόνο με την πολιτική διαφοροποίησης των ενεργειακών εισαγωγών της. Εξίσου σημαντικό για την Ένωση είναι το γεγονός ότι το φυσικό αέριο της Κασπίας θα διοχετεύεται στην Ευρώπη ανεξάρτητα από Gazprom. Μάλιστα, μέσω των συμφωνητικών πώλησης που συνάφθηκαν μεταξύ της κοινοπραξίας Shah Deniz II²¹⁹, οι αντίστοιχες τιμές φυσικού αερίου θα καθορίζονται περισσότερο από τις αρχές της προσφοράς και της ζήτησης.²²⁰ Αυτό συμβαδίζει με τον στόχο της Ένωσης να περιορίσει τον επικρατούντα τρόπο τιμολόγησης της Gazprom, ο οποίος συνδέει την τιμή του φυσικού αερίου με εκείνη του πετρελαίου.^{221,222}

Όπως αναφέρει η Λοβέρδου-Τυπάλδου, στο πλαίσιο αυτό ικανοποιείται ο στόχος της ΕΕ, που αποβλέπει στην επέκταση του νομικού και ρυθμιστικού της καθεστώτος πέραν των συνόρων της: οι ποσότητες που θα διέρχονται από τους νέους αγωγούς TAP και TANAP, θα ρυθμίζονται από

²¹⁶ SOUTH CAUCASUS PIPELINE EXPANSION (SCPX)

²¹⁷ TransAdriatic Pipeline official page, <http://www.tap-ag.com/>

²¹⁸ Ibid.

²¹⁹ Η κοινοπραξία του Shah Deniz περιλαμβάνει την εθνική πετρελαϊκή εταιρεία του Αζερμπαϊτζάν Socar, τη βρετανική BP, τη ρωσική Lukoil, την ιρανική NIOC, τη τουρκική TPAO και τη μαλαισιανή PETRONAS.

Gwladys Fouche, Terje Solsvik, "Statoil exits Shah Deniz gas project with stake sale to Petronas", 13/10/2014, διαθέσιμο στο <http://www.reuters.com/article/2014/10/13/us-statoil-petronas-shahdeniz-idUSKCN0I209020141013>, ημ.ανάκτησης 27/10/2015

²²⁰ Λοβέρδου-Τυπάλδου Ελισάβετ, (2014) σελ.464

²²¹ Ibid.

²²² Ένα ακόμη αρνητικό στην πολιτική της Gazprom είναι το γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία των ρωσικών εξαγωγών φυσικού αερίου προς την Ευρώπη πωλείται στη βάση μακροπρόθεσμων συμβάσεων (10-35 ετών). Οι συμβάσεις αυτές, οι οποίες είναι νομικά δεσμευτικές και υπόκεινται σε διεθνή διαιτησία, περιέχουν ρήτρες take-or-pay που απαιτούν οι αγοραστές να πληρώσουν για μια ελάχιστη ετήσια ποσότητα αερίου, ανεξάρτητα από το αν λαμβάνουν αυτή την ποσότητα. Στη μετά το 2008 περίοδο, η ρήτρα take-or-pay σε πολλές από αυτές τις συμβάσεις μειώθηκε κατά 85-70 %.

Dicke R., Hassanzadeh E., Henderson J., Honoré A., El-Katiri L., Pirani S., Rogers H., Stern J. & Yafimava K. (2014), σελ.4

συμφωνίες που θα συμβαδίζουν με τους ευρωπαϊκούς κανόνες για τη κατασκευή, τη λειτουργία και την κυριότητα, οι οποίοι θα κατευθύνουν τον ανταγωνισμό και τη διανομή.²²³

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, η Ένωση έχει ήδη συνάψει MoUs με το Αζερμπαϊτζάν, το Καζακστάν και το Ουζμπεκιστάν το 2011, ενώ με το Τουρκμενιστάν το 2008, οριοθετώντας συγκεκριμένα πλαίσια συνεργασίας στον τομέα της ενέργειας με τα παραπάνω κράτη.²²⁴ Πρόσφατα, έλαβε χώρα η πρώτη ιδρυτική συνάντηση του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου για τον Νότιο Διάδρομο (Advisory Council on the Southern Gas Corridor), τον Φεβρουαρίου του 2015 στο Μπακού.²²⁵ Η δημιουργία ενός Γνωμοδοτικού Συμβουλίου είναι μια κοινή πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Αζερμπαϊτζάν, που είχε δρομολογηθεί από το 2014. Ο στόχος του Συμβουλίου είναι να κατευθύνει την κατασκευή του έργου σε πολιτικό επίπεδο, ώστε να επιτευχθεί η υλοποίησή του το 2020.

5.5. Δυνατότητες εισαγωγών LNG

Το υγροποιημένο φυσικό αέριο/liquefied natural gas (στο εξής ΥΦΑ ή LNG) αναδεικνύεται σε επιλογή που δύναται να συμβάλει ουσιαστικά στην ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού της ΕΕ, εμπλουτίζοντας το ενεργειακό της μείγμα και διαφοροποιώντας τις πηγές και τους διαδρόμους εφοδιασμού της. Όπως αναφέρει η Επιτροπή στην ανακοίνωσή της αναφορικά με την "Ευρωπαϊκή στρατηγική για την ενεργειακή ασφάλεια" : «τα προσεχή έτη, το ΥΦΑ θα συνεχίσει να αποτελεί με αυξανόμενο ρυθμό τη σημαντικότερη εν δυνάμει πηγή διαφοροποίησης. Οι νέες προμήθειες ΥΦΑ από τη Βόρεια Αμερική, την Αυστραλία, το Κατάρ και οι ανακαλύψεις νέων κοιτασμάτων στην Ανατολική Αφρική είναι πιθανόν να αυξήσουν το μέγεθος και τη ρευστότητα των παγκόσμιων αγορών ΥΦΑ».²²⁶

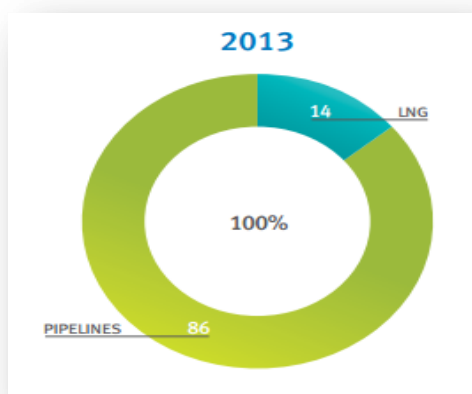
²²³ Λοβέρδου-Τυπάλδου Ελίσάβετ (2014),σελ.465

²²⁴ European Commission, Supplier countries, διαθέσιμο στο <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/imports-and-secure-supplies/supplier-countries>

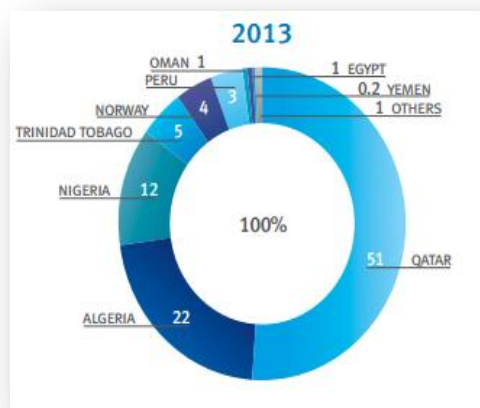
²²⁵ Joint Statement of the Southern Gas Corridor advisory Council, 12/02/2015, διαθέσιμο στο <https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/Southern%20Gas%20Corridor%20Advisory%20Council.pdf>

²²⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο-"Ευρωπαϊκή στρατηγική για την ενεργειακή ασφάλεια" [COM(2014) 330 final], Βρυξέλλες, 28/5/2014, διαθέσιμο στο [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com\(2014\)0330_/com_com\(2014\)0330_el.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com(2014)0330_/com_com(2014)0330_el.pdf), σελ.19

Net imports to EU from non-EU countries by type of transport, 2013

Breakdown of EU-28 LNG supplies, 2013

Πηγή: Eurogas, Statistical Report 2014

Το 2013, το μερίδιο των εισαγωγών LNG στην Ένωση αντιστοιχούσε σε 14%, έναντι του υπόλοιπου 86%, που εισήχθε μέσω αγωγών.²²⁷ Το Κατάρ αποτελεί τον κορυφαίο πάροχο LNG, σε ποσοστό 51%, της ΕΕ. Οι σημαντικότεροι πελάτες του είναι η Ισπανία και το Βέλγιο.²²⁸ Η ΕΕ θα μπορούσε να στραφεί προς το Κατάρ για επιπλέον αύξηση των εισαγωγών, ωστόσο, το LNG υστερεί σε σύγκριση με το φυσικό αέριο που διέρχεται από αγωγούς, καθώς, πρώτον, στερείται της απαιτούμενης ευελιξίας σε περιπτώσεις έκτακτης αύξησης της ζήτησης και δεύτερον, οι παραδιδόμενες ποσότητες έχουν προσυμφωνηθεί μεταξύ του παραγωγού και αγοραστή. Ως εκ τούτου, δεν μπορεί να αναμένεται σημαντική αύξηση των εξαγωγών του καταριανού LNG σε βραχυπρόθεσμα.²²⁹ Μακροπρόθεσμα, η ενεργειακή στρατηγική του Κατάρ αποσκοπεί στην μεγιστοποίηση της παραγωγικής ικανότητας, προκειμένου να επωφεληθεί από τις υψηλές τιμές του LNG, θέτοντας άμεσο στόχο να αυξήσει τις εξαγωγές της προς την Ε.Ε στα επόμενα πέντε χρόνια.²³⁰ Σε γενικές γραμμές, το Κατάρ διαθέτει ορισμένα πλεονεκτήματα που θα μπορούσαν να το καταστήσουν αξιόπιστο εναλλακτικό προμηθευτή φυσικού αερίου της Ε.Ε. Πρώτον, η χαμηλή εγχώρια ζήτηση επιτρέπει στην χώρα να εξάγει σημαντικό μέρος της παραγωγής της· δεύτερον, οι αναπτυγμένες υποδομές εξαγωγής του LNG δεν απαιτούν κοστοβόρες επενδύσεις· και, τρίτον, η

²²⁷ Eurogas, Statistical Report 2014, διαθέσιμο στο http://www.eurogas.org/uploads/media/Eurogas_Statistical_Report_2014.pdf, σελ 7

²²⁸ Ibid.

²²⁹ Pasquale De Micco, "The EU's energy security made urgent by the Crimean crisis", European Parliament, Directorate-General for External Policies, Policy Department, April 2014, διαθέσιμο στο [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2014/522338/EXPO-AFET_SP\(2014\)522338_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2014/522338/EXPO-AFET_SP(2014)522338_EN.pdf), σελ.27

²³⁰ Ibid.

σταδιακή μετάβαση από μακροπρόθεσμες συμβάσεις αγοραπωλησίας LNG σε βραχυπρόθεσμες συμβάσεις αγορών όψης (spot market), αυξάνει την ευελιξία δίνοντας προβάδισμα στο Κατάρ.²³¹

Στις μακροκρόθεσμες επιλογές της ΕΕ, συχνά αναφέρεται η εισαγωγή LNG από τις ΗΠΑ. Επί του παρόντος, οι ΗΠΑ αποτελούν κυρίως εισαγωγέα ενέργειας, ωστόσο, η δυναμική είσοδος του σχιστολιθικού αερίου, δύναται να επηρεάσει δραστικά την ισορροπία προσφοράς-ζήτησης, μεταβάλλοντας το ενεργειακό προφίλ της χώρας από το 2020 και έπειτα, και επιφέροντας δομικές αλλαγές στην παγκόσμια αγορά LNG.²³² Τα μεγάλα αποδεδειγμένα αποθέματα σχιστολιθικού αερίου των ΗΠΑ (159,115 bcf)²³³ σε συνδυασμό με την τεχνογνωσία των αμερικανικών εταιρειών δημιουργούν προϋποθέσεις για εξαγωγή μεγάλων ποσοτήτων LNG προς τις διεθνείς αγορές, συμπεριλαμβανομένης και της ΕΕ. Η πρώτη μονάδα υγροποίησης στις ΗΠΑ, στην Ανατολική Ακτή, αναμένεται να τεθεί σε λειτουργία μέχρι το 2015-2017, με δυναμικότητα περίπου 24 bcm/έτος.²³⁴ Αν και το μεγαλύτερο μέρος αυτών των ποσοτήτων ΥΦΑ θα κατευθύνεται στις ασιατικές αγορές, ορισμένες ευρωπαϊκές εταιρείες ήδη διαπραγματεύονται συμβάσεις προμήθειας ΥΦΑ με παραγωγούς των ΗΠΑ.²³⁵

Εντούτοις, σε βραχυπρόθεσμη βάση, το αμερικανικό σχιστολιθικό αέριο, δεν μπορεί να αποτελέσει εναλλακτική λύση στο ρωσικό αέριο. Το βασικό εμπόδιο συνίσταται στην έλλειψη υποδομών εξαγωγής του σχιστολιθικού αερίου σε μορφή LNG, καθώς η μέχρι σήμερα ενεργειακή στρατηγική των ΗΠΑ δίνει έμφαση στην αξιοποίηση των αποθεμάτων σχιστολιθικού αερίου για την βιομηχανική χρήση και όχι στην ανάπτυξη των υποδομών εξαγωγής του LNG.²³⁶ Ένα ακόμη εμπόδιο αφορά το νομοθετικό πλαίσιο για την εξαγωγή LNG από τις ΗΠΑ. Το εμπόδιο αυτό αναμένεται να άρει η υπογραφή της Διατλαντικής Εταιρικής Σχέσης Εμπορίου και Επενδύσεων (Transatlantic Trade and Investment partnership/TTIP) μεταξύ ΕΕ και ΗΠΑ, η οποία μέχρι στιγμής βρίσκεται υπό διαπραγμάτευση.²³⁷ Σε όλα τα ανωτέρω πρέπει να προστεθεί και το γεγονός ότι οι χώρες της δυτικής Ευρώπης (Ισπανία, Μ. Βρετανία Γαλλία) διαθέτουν κατάλληλες υποδομές και τερματικούς σταθμούς LNG και μπορούν να δέχονται το αμερικανικό αέριο, εν αντιθέσει με τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης, που στερούνται των αναγκαίων υποδομών. Η ΕΕ προσπαθεί να εξαλείψει το πρόβλημα μέσα από σχέδια κατασκευής ενός πανευρωπαϊκού δικτύου αντίστροφης

²³¹ Ibid.

²³² Χαροκόπος Μ., Ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού της ΕΕ: η Μεσόγειος ως εναλλακτική πηγή εφοδιασμού με ΥΦΑ, στο Ν.Ε. Φαραντούρης (επιμ.), ΕΝΕΡΓΕΙΑ- ΝΑΥΤΙΛΙΑ & ΘΑΛΑΣΣΙΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2013, σελ 160

²³³ U.S. Energy Information Administration, Shale Gas (Billion Cubic Feet), 12/04/2014, διαθέσιμο στο http://www.eia.gov/dnav/ng/ng_enr_shalegas_dcu_NUS_a.htm, ημ.ανάκτησης 30/10/2015

²³⁴ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο-"Ευρωπαϊκή στρατηγική για την ενεργειακή ασφάλεια" [COM(2014) 330 final], Βρυξέλλες, 28/5/2014, σελ.19

²³⁵ Ibid.

²³⁶ Pasquale De Micco (2014), σελ.23

²³⁷ Ibid.

ροής ούτως ώστε να καταστεί δυνατή η ανακατεύθυνση της ροής του αερίου από την Δυτική προς την Ανατολική Ευρώπη.

Η περιοχή της ανατολικής Μεσογείου έχει εισέλθει με δυναμικό τρόπο στη συζήτηση σχετικά με τον εφοδιασμό της ΕΕ με φυσικό αέριο. Από το 2009, η ανακάλυψη των σημαντικών κοιτασμάτων φυσικού αερίου στις υπεράκτιες περιοχές του Ισραήλ και της Κύπρου, έχει μεταβάλει σημαντικά τις ενεργειακές προοπτικές της περιοχής, η οποία μελλοντικά δύναται να αποτελέσει μια εναλλακτική επιλογή προμήθειας για την Ευρώπη. Τα περισσότερα ενεργειακά ευρήματα βρίσκονται στα χωρικά ύδατα του Ισραήλ, αν και υπάρχουν σημαντικές ανακαλύψεις και στην Κύπρο και τα Παλαιστινιακά Εδάφη. Η ανακαλύψεις του 1999 (Noa) του 2000 (Mari-B) του 2009 (Dalit και Tamar), του 2010 (Leviathan), καθώς και του 2011 (Aphrodite και Tanin) από την αμερικανική εταιρεία Noble Energy επιβεβαίωσαν την παρουσία σημαντικών ποσοτήτων φυσικού αερίου στη Λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου.²³⁸ Η μεγαλύτερη υπεράκτια ανακάλυψη μέχρι σήμερα είναι το κοίτασμα Leviathan²³⁹, που βρίσκεται περίπου 80 μίλια ανοικτά των ακτών του Ισραήλ και κατέχει 18 tcf εκτιμώμενους ανακτήσιμους πόρους. Συνολικά η υπεράκτια περιοχή μεταξύ Ισραήλ και Κύπρου, υπολογίζεται να διαθέτει περί τα 40 tcf αξιοποιήσιμου φυσικού αερίου.

Recent natural gas discoveries in the Levant Basin

Country	Discovery date	Field name	Estimated recoverable reserves (Tcf)	Year of first production
Cyprus	2011	Aphrodite	7	2017
Israel	1999	Noa	0.04	2012
	2000	Mari-B	1.5	2004
	2009	Dalit	0.5	2013
	2009	Tamar	10	2013
	2010	Leviathan	18	2016
	2011	Dolphin	0.08	unknown
	2012	Shimshon	0.3	unknown
	2012	Tanin	1.2	unknown
	2013	Karish	1.8	unknown
Palestinian Territories	2000	Gaza Marine	1	unknown

U.S. Energy Information Administration,
Overview of oil and natural gas in the Eastern Mediterranean region

²³⁸ U.S. Energy Information Administration, Overview of oil and natural gas in the Eastern Mediterranean region, 15/8/2013, διαθέσιμο στο http://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/regions_of_interest/Eastern_Mediterranean/eastern-mediterranean.pdf, ημ.ανάκτησης 30/10/2015

²³⁹ Υπάρχουν σχέδια για την έναρξη ερευνητικών γεωτρήσεων πετρελαίου κάτω από το υπεράκτιο κοίτασμα φυσικού αερίου Leviathan καθώς ορισμένες εκτιμήσεις δείχνουν ότι θα μπορούσαν να υπάρξουν μέχρι και 600 εκ. βαρέλια πετρελαίου. Ibid.

Στον χώρο της ανατολικής Μεσογείου, η ενεργειακή ασφάλεια έχει δύο όψεις. Πρώτον, εκείνη της διασφάλισης των απαραίτητων ενεργειακών πόρων από πλευράς των κρατών της περιοχής και δεύτερον, εκείνη της Μεσογείου ως κρίσιμου διαδρόμου για την ενεργειακή τροφοδότηση της Ευρώπης²⁴⁰. Τόσο η Κύπρος, όσο και το Ισραήλ είναι ενεργειακά εξαρτημένα κράτη. Στις προτεραιότητες τους, επομένως, είναι η εξασφάλιση της κάλυψης των ενεργειακών τους αναγκών για κάποιο χρονικό διάστημα (τουλάχιστον 10-15 ετών), γεγονός που θα διαμορφώσει το ποσοστό που θα κατευθυνθεί στις εξαγωγές και το ποσοστό που θα εφοδιάζει την εσωτερική τους αγορά.²⁴¹ Εντούτοις, υπάρχουν γεωπολιτικά προβλήματα που περιπλέκουν τις δυνατότητες ανάπτυξης των εν λόγω πόρων. Συγκεκριμένα, οι διαφορές μεταξύ των κρατών της περιοχής αναφορικά με τα χωρικά ύδατα δυσχεραίνουν την εκμετάλλευσή των ανακαλυφθέντων υδρογονανθράκων, ιδιαιτέρως όταν υπάρχουν παγιωμένες περιφερειακές διενέξεις. Στις διενέξεις συγκαταλέγονται η εμπόλεμη κατάσταση μεταξύ του Λιβάνου και του Ισραήλ, η ισραηλινο-παλαιστινιακή σύγκρουση, το κυπριακό και οι τεταμένες σχέσεις της Τουρκίας με το Ισραήλ.²⁴²

Υπεράκτια κοιτάσματα φυσικού αερίου στην ανατολική Μεσόγειο

International Institute for Strategic Studies (IISS), Gas finds complicate eastern Mediterranean security, 2013, διαθέσιμο στο <http://www.iiss.org/en/publications/strategic%20comments/sections/2013-a8b5/gas-finds-complicate-eastern-mediterranean-security-72d6>

²⁴⁰ Φίλης Κωνσταντίνος, Κωνσταντακόπουλος Γιάννης, Μαλανδράκη Ελένη (2012) ,Ο Ρόλος της Ανατολικής Μεσογείου στην Ενεργειακή Ασφάλεια της Ευρώπης, Τομέας Ρωσίας-Ευρασίας & ΝΑ Ευρώπης, ΙΔΙΣ, διαθέσιμο στο <http://www.idis.gr/?p=59>, σελ. 100

²⁴¹ Ibid, σελ. 58-60

²⁴² Βλ. σχετ. την ανάλυση από Vogler S. και Thompson V.E. (2015), Gas Discoveries in the Eastern Mediterranean: Implications for Regional Maritime Security, German Marshall Fund of the United States, διαθέσιμο στο file:///C:/Users/maria/Downloads/VoglerThompson_ImplicationsMaritimeSecurity_Mar15.pdf.

Εντούτοις, οι -μέχρι στιγμής- ενδείξεις για τα κοιτάσματα στην περιοχή δεν αφήνουν περιθώριο για συζήτηση περί πλήρους κάλυψης της ετήσιας ευρωπαϊκής ζήτησης. Οι χώρες της ανατολικής Μεσογείου, όσον αφορά στα μεγέθη των ανακαλυφθέντων κοιτασμάτων, προορίζονται ως μικροί παραγωγοί ενέργειας που θα μπορούν να καλύπτουν ένα μέρος της ευρωπαϊκής ζήτησης.²⁴³ Δεν δύνανται δηλαδή να καλύψουν, ούτε ολόκληρη την ετήσια κατανάλωση, ούτε ποσοστό ανταγωνιστικό εκείνου που παρέχει η Ρωσία ή η Νορβηγία.²⁴⁴

Το ποσοστό ενέργειας που θα είναι σε θέση να εισάγει η Ε.Ε στο μέλλον από την ανατολική Μεσόγειο, ενδεχομένως μπορεί να αποτελέσει μια δικλείδα ασφαλείας σε τυχόν καθολική διακοπή της παροχής ενέργειας από τη Ρωσία.²⁴⁵ Οι επιλογές της ΕΕ προς την κατεύθυνση της εκμετάλλευσης των πλεονεκτημάτων της περιοχής είναι είτε να κατασκευάσει τις απαραίτητες εγκαταστάσεις για την εισαγωγή LNG είτε να επιδιώξει μεγαλύτερη διασύνδεση με την ανατολική Μεσόγειο μέσω υποθαλάσσιων αγωγών ως αντίβαρο στην ρωσική επικυριαρχία στις επίγειες μεταφορές. Ειδικότερα, η εξαγωγή του πλεονάζοντος φυσικού αερίου στην εν λόγω περιοχή είναι δυνατόν βραχυπρόθεσμα να πραγματοποιηθεί μέσω πλοίων ειδικού τύπου, που θα μεταφέρουν συμπιεσμένο φυσικό αέριο (CNG) από τις θαλάσσιες πλωτές εγκαταστάσεις παραγωγής των κοιτασμάτων προς την ελληνική και την ευρύτερη ευρωπαϊκή αγορά.²⁴⁶ Μεσοπρόθεσμα, μια κατασκευή χερσαίου σταθμού υγροποίησης φυσικού αερίου π.χ. στην Κύπρο, θα μπορούσε να επιτρέψει την μεταφορά LNG με πλοία προς την Ευρώπη.²⁴⁷ Τέλος, μακροπρόθεσμα και υπό την προϋπόθεση της ανακάλυψης πολύ περισσότερων αποθεμάτων στην ευρύτερη περιοχή -συμπεριλαμβανομένων και ανακαλυφθέντων κοιτασμάτων φυσικού αερίου στη λεκάνη Shegla του Ισραήλ το 2011- η δυνατότητα κατασκευής αγωγών για την μεταφορά του φυσικού αερίου από την Heifa του Ισραήλ, μέσω Κύπρου, Κρήτης και δυτικής Ελλάδας προς το Bari της Ιταλίας αποτελεί ένα εφικτό σενάριο.²⁴⁸

²⁴³ Φίλης Κωνσταντίνος, Κωνσταντακόπουλος Γιάννης, Μαλανδράκη Ελένη (2012), σελ. 105,

²⁴⁴ Ibid.

²⁴⁵ Ibid.

²⁴⁶ Bruneton A, Κονοφάνος Η., Φώσκολος Α., Οικονομική και γεωπολιτική σημασία των κοιτασμάτων φυσικού αερίου της ανατολικής Μεσογείου για την Ελλάδα και την ΕΕ. Έμφαση στα αναμενόμενα κοιτάσματα του Λιβυκού πελάγους που βρίσκονται εντός της ελληνικής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης, στο Τσάλτας Ι.Γ. και Αναγνώστου Λ.Χ.(επιμ.), *ΑΙΓΑΙΟ ΚΑΙ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ-Σύγχρονες προκλήσεις & προοπτικές εκμετάλλευσης υποθαλάσσιων ενεργειακών φυσικών πόρων*, Αθήνα, Σιδέρης, 2014, σελ.140

²⁴⁷ Ibid.

²⁴⁸ Ibid.

Κεφάλαιο 6^ο : Μέτρα αντιμετώπισης κρίσεων εφοδιασμού

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι δέσμια των διακυμάνσεων της παγκόσμιας ενεργειακής ζήτησης, της γεωπολιτικής κατάστασης, της γεωγραφικής θέσης και της σταθερότητας των χωρών διαμετακόμισης, ιδιαίτερα στην περίπτωση του φυσικού αερίου.²⁴⁹ Συνεπώς η διασύνδεση της εσωτερικής με την εξωτερική διάσταση της ενεργειακής πολιτικής δεν μπορεί πλέον να αγνοείται ή να υποτιμάται. Το σχέδιο δράσης για την οικοδόμηση της εξωτερικής διάστασης της εσωτερικής αγοράς ενέργειας, όπως αποτυπώνεται στην ανακοίνωση της Επιτροπής το 2011, θα μπορούσε ενδεχομένως να αποτελέσει έναν «οδικό χάρτη» για την ενεργειακή πολιτική της ΕΕ.²⁵⁰ Σημαντική εξέλιξη προς την κατεύθυνση της αναγνώρισης από τα κράτη-μέλη της ανάγκης για συντονισμένη δράση, αποτελεί η απόφαση για τη θέσπιση μηχανισμού ανταλλαγής πληροφοριών όσον αφορά στις διακυβερνητικές συμφωνίες μεταξύ κρατών μελών και τρίτων χωρών στον τομέα της ενέργειας,²⁵¹ δεδομένου ότι για πρώτη φορά αναλαμβάνονται συγκεκριμένα μέτρα με απώτερο στόχο την μετάβαση του έλεγχου της εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής σε υπερεθνικό επίπεδο.²⁵² Αυτή η απόφαση μέχρι σήμερα αποτελεί το δεσμευτικότερο θεσμικό μέτρο για την εξωτερική ενεργειακή πολιτική, το οποίο στοχεύει στον συντονισμό εντός ΕΕ.²⁵³ Βεβαίως τα κράτη-μέλη δεδεδεσμένονται ως προς την υιοθέτηση και άσκηση κοινής εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής, ωστόσο υποχρεούνται να υποβάλουν στην Επιτροπή «όλες τις υφιστάμενες διακυβερνητικές συμφωνίες, συμπεριλαμβανομένων των παραρτημάτων και όλων των τροποποιήσεών τους», που συνάπτουν με τρίτες χώρες, γεγονός που συνιστά ένα είδος έμμεσου ελέγχου.

Η πλέον αξιοσημείωτη δράση της Επιτροπής την τελευταία διετία είναι η ανακοίνωση για την "Ευρωπαϊκή στρατηγική για την ενεργειακή ασφάλεια» του 2014. Σε αυτήν στηρίζεται και η μετέπειτα ανακοίνωση για τη «Στρατηγική πλαίσιο για μια ανθεκτική Ενεργειακή Ένωση με μακρόπνοη πολιτική για την κλιματική αλλαγή» του 2015,²⁵⁴ η οποία εκδόθηκε στο πλαίσιο στρατηγικής της Επιτροπής για την ενεργειακή ένωση και εισάγει τα 15 σημεία δράσης που θα οδηγήσουν στη δημιουργία της ενεργειακής ένωσης.

²⁴⁹ Χαροκόπος Μ.(2013), σελ 171

²⁵⁰ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on security of energy supply and international cooperation - "The EU Energy Policy: Engaging with Partners beyond Our Borders"[COM(2011)539 final], Brussels, 7/9/2011, σελ 4-11.

²⁵¹ Απόφαση αριθ. 994/2012/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη θέσπιση μηχανισμού ανταλλαγής πληροφοριών όσον αφορά στις διακυβερνητικές συμφωνίες μεταξύ κρατών μελών και τρίτων χωρών στον τομέα της ενέργειας [L 299/13], 27/10/2012

²⁵² Χαροκόπος Μ.(2013), σελ 177

²⁵³ Ibid, σελ 178

²⁵⁴ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions and the European Investment Bank-A Framework Strategy for a Resilient Energy Union with a Forward-Looking Climate Change Policy [COM(2015) 80 final], Brussels, 25/02/2015

Η Ανακοίνωση του 2014²⁵⁵ παρέχει ένα ολοκληρωμένο σχέδιο ενίσχυσης της ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού. Λαμβάνοντας υπόψη την κατάσταση στην Ουκρανία και τον δυνητικό κίνδυνο διακοπής της παροχής φυσικού αερίου στην ΕΕ, η στρατηγική υπογραμμίζει την ανάγκη της ΕΕ «για μια ρεαλιστική στρατηγική για την ενεργειακή ασφάλεια, η οποία, βραχυπρόθεσμα, θα προωθεί την ανθεκτικότητα στις διαταραχές του ενεργειακού εφοδιασμού και, μακροπρόθεσμα, θα μειώνει την εξάρτηση από συγκεκριμένα καύσιμα, προμηθευτές και οδεύσεις εφοδιασμού με ενέργεια.» Η στρατηγική διαρθρώνεται σε οκτώ πυλώνες, οι οποίοι από κοινού προωθούν τη στενότερη συνεργασία και στηρίζονται στην αρχή της αλληλεγγύης. Ειδικότερα:

I. Στους βραχυπρόθεσμους στόχους ανήκουν²⁵⁶:

1. «Άμεσα μέτρα με στόχο την ενίσχυση της ικανότητας της ΕΕ να αντεπεξέλθει σε σοβαρή διαταραχή του ενεργειακού εφοδιασμού κατά τη διάρκεια του χειμώνα 2014-2015». Η βραχυπρόθεσμη δράση επικεντρώνεται στις χώρες που εξαρτώνται από έναν και μόνο προμηθευτή φυσικού αερίου. Η Επιτροπή δηλώνει πως θα συνεργαστεί με τα κράτη μέλη, τους ρυθμιστικούς φορείς, τους διαχειριστές συστημάτων μεταφοράς και τις επιχειρήσεις, «με σκοπό να βελτιώσει την άμεση ετοιμότητα της Ένωσης για την αντιμετώπιση πιθανής διαταραχής του ενεργειακού εφοδιασμού». Στο επίκεντρο του σχεδίου δράσης τίθενται οι ευάλωτες περιοχές, η αύξηση της χωρητικότητας αποθήκευσης²⁵⁷ (π.χ. πλήρης αξιοποίηση της λετονικής χωρητικότητας αποθήκευσης στην περιοχή της Βαλτικής), η ανάπτυξη της αντίστροφης ροής (κατά το παράδειγμα του μνημονίου συμφωνίας Σλοβακίας/Ουκρανίας), η κατάρτιση σχεδίων ασφάλειας του εφοδιασμού σε περιφερειακό επίπεδο και η ενίσχυση της αξιοποίησης των δυνατοτήτων του LNG.

2. «Ενίσχυση των μηχανισμών έκτακτης ανάγκης/αλληλεγγύης, συμπεριλαμβανομένων του συντονισμού των εκτιμήσεων επικινδυνότητας και των σχεδίων έκτακτης ανάγκης και προστασίας των στρατηγικών υποδομών». Παράδειγμα τέτοιου μηχανισμού είναι, αναφορικά με το πετρέλαιο, η υποχρέωση των κρατών μελών να διατηρούν ελάχιστα αποθέματα αργού πετρελαίου και προϊόντων πετρελαίου,²⁵⁸ ενώ αντίστοιχα για το φυσικό αέριο, προτείνεται η λειτουργία της "αντίστροφης ροής" σε όλες τις διασυνοριακές διασυνδέσεις μεταξύ κρατών μελών. Βασική δράση που προτείνει η Επιτροπή είναι η δημιουργία νέων μηχανισμών συντονισμού και σχεδίων έκτακτης ανάγκης για την

²⁵⁵ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο-"Ευρωπαϊκή στρατηγική για την ενεργειακή ασφάλεια" [COM(2014) 330 final], Βρυξέλλες, 28/5/2014

²⁵⁶ Ibid.

²⁵⁷ Οι εγκαταστάσεις αποθήκευσης φυσικού αερίου της ΕΕ έχουν χωρητικότητα έως 95 bcm. Αν προσθέσουμε την ικανότητα αποθήκευσης της Τουρκίας και της Ουκρανίας, το συνολικό δυναμικό αποθήκευσης ανέρχεται σε 127 bcm. Martinez M., Paletar M., Hecking H.(2015), σελ 31.

²⁵⁸ Οδηγία 2009/119/ΕΚ του Συμβουλίου, της 14ης Σεπτεμβρίου 2009, σχετικά με την υποχρέωση διατήρησης ενός ελάχιστου επιπέδου αποθεμάτων αργού πετρελαίου ή/και προϊόντων πετρελαίου από τα κράτη μέλη.

παράδοση ενέργειας σε χώρες που βρίσκονται σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης- με προτεραιότητα όλα τα κράτη-μέλη στα ανατολικά σύνορα της ΕΕ. Ο σχεδιασμός της δράσης αυτής θα βασίζεται σε εκτιμήσεις επικινδυνότητας (προσομοιώσεις ακραίων καταστάσεων).

II. Στους μακροπρόθεσμους στόχους ανήκουν²⁵⁹:

3. «Ο μετριασμός της ζήτησης ενέργειας» (π.χ. στόχοι ενεργειακής απόδοσης ύψους 20%, για το 2020, με εστίαση στη θέρμανση και τη μόνωση ιδίως στα κτήρια και τη βιομηχανία)

4. «Η δημιουργία εύρυθμα λειτουργούσης και πλήρως ενοποιημένης εσωτερικής αγοράς». Για μια πραγματικά ενοποιημένη και ανταγωνιστική εσωτερική αγορά ενέργειας απαιτείται όχι μόνον κοινό κανονιστικό πλαίσιο αλλά και σημαντική ανάπτυξη των υποδομών μεταφοράς ενέργειας,²⁶⁰ ιδίως των διασυνοριακών διασυνδέσεων μεταξύ των κρατών μελών.²⁶¹

5. «Η αύξηση της παραγωγής ενέργειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση». Η αναφορά γίνεται στην περαιτέρω αύξηση της χρήσης ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, πυρηνική ενέργεια, καθώς και με την αειφόρο παραγωγή ανταγωνιστικών ορυκτών καυσίμων.

6. «Η περαιτέρω ανάπτυξη των ενεργειακών τεχνολογιών». Για να επιτευχθεί αυτό απαιτούνται από την ΕΕ και τα κράτη μέλη σημαντικές επενδύσεις στην έρευνα και την καινοτομία στον ενεργειακό τομέα. Όπως τονίζει η Επιτροπή, «η ανάπτυξη ποικίλων νέων ενεργειακών τεχνολογιών θα είναι καίριας σημασίας, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι επαρκής αριθμός αυτών θα φθάσουν πράγματι στην αγορά, ώστε τα κράτη-μέλη να υλοποιήσουν τις οικείες διαφορετικές επιλογές ενεργειακού μείγματος». Οι επενδύσεις αυτές πρέπει να καλύπτουν ολόκληρη την αλυσίδα προσφοράς τεχνολογίας, από τα υλικά (συμπεριλαμβανομένων των κρίσιμων πρώτων υλών) έως την

²⁵⁹ European Commission, *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: European Energy Security Strategy*, 28/5/2014, COM/2014/330final, διαθέσιμη στο <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0330&from=EN>

²⁶⁰ Η έμφαση στις νέες υποδομές και τις διασυνδέσεις δεν αποτελεί νέα στρατηγική. Η επένδυση σε συνδεδεμένες αγορές, με στόχο την ενίσχυση της συνδεσιμότητας με κατεύθυνση Βορρά-Νότο, Νότο-Βορρά, και Δύση-Ανατολή, ώστε να μεγιστοποιηθεί το δυναμικό υφιστάμενων ή προγραμματισμένων μικρότερων αγωγών, θεωρείται πλέον ως λύση ανάγκης για την ενίσχυση της ασφάλειας και της ρευστότητας των αγορών. Επί του παρόντος προάγεται μια εκτενής σειρά έργων, κατόπιν χαρακτηρισμού τους ως Έργα Κοινού Ενδιαφέροντος (ΕΚΕ). Τα ΕΚΕ θα επωφεληθούν από ταχείες και απλοποιημένες διαδικασίες χορήγησης αδειών, καλύτερη κανονιστική ρύθμιση και —κατά περίπτωση— χρηματοδοτική στήριξη στο πλαίσιο της Διευκόλυνσης «Συνδέοντας την Ευρώπη».

Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1391/2013 της Επιτροπής για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 347/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις κατευθυντήριες γραμμές για τις διευρωπαϊκές ενεργειακές υποδομές, όσον αφορά τον ενωσιακό κατάλογο έργων κοινού ενδιαφέροντος, Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ αριθ. L 349/28, 21/12/2013

²⁶¹ Όπως αναφέρει η Ανακοίνωση, 27 έργα φυσικού αερίου και 6 έργα ηλεκτρικής ενέργειας έχουν χαρακτηριστεί ως ζωτικής σημασίας για την ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ, βραχυπρόθεσμα. Τα έργα αυτά αναμένεται να αυξήσουν τις δυνατότητες διαφοροποίησης του ενεργειακού εφοδιασμού και την αλληλεγγύη με τις πιο ευάλωτες περιοχές της Ευρώπης. Περίπου το ήμισυ των έργων αυτών προβλέπεται να ολοκληρωθεί έως το 2017, ενώ τα υπόλοιπα έχουν χρονικό ορίζοντα το 2020. Η πλειονότητα των εν λόγω έργων βρίσκονται στην ανατολική και στη νοτιοδυτική Ευρώπη. Βλ. Παράρτημα 2 της Ανακοίνωσης της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο-"Ευρωπαϊκή στρατηγική για την ενεργειακή ασφάλεια" [COM(2014) 330 final], Βρυξέλλες, 28/5/2014

παραγωγή, ώστε να επιτευχθεί μεταξύ των άλλων στόχων, η απεξάρτηση της ΕΕ από τεχνολογίες εκτός της ενωσιακής αγοράς.

7. «Η διαφοροποίηση των εξωτερικών πηγών εφοδιασμού και της συναφούς υποδομής». Πέραν της ενίσχυσης της σχέσης με τους σημερινούς αξιόπιστους προμηθευτές, σκοπός της πολιτικής της ΕΕ θα πρέπει επίσης να είναι η διάνοιξη οδύσεων προς και από νέες πηγές εφοδιασμού. Παράλληλα το ΥΦΑ φαίνεται να αποτελεί τη σημαντικότερη εν δυνάμει πηγή διαφοροποίησης, σε βραχυπρόθεσμη βάση.

8. «Η βελτίωση του συντονισμού των εθνικών ενεργειακών πολιτικών και η ομοφωνία των κρατών μελών σε θέματα εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής». Η Επιτροπή αναγνωρίζει ότι οι αποφάσεις σχετικά με το ενεργειακό μείγμα είναι προνόμιο των εθνικών κυβερνήσεων, ωστόσο η προοδευτική ενοποίηση των ενεργειακών υποδομών και αγορών, το κοινό στοιχείο της εξάρτησης από εξωτερικούς προμηθευτές και η ανάγκη για διασφάλιση της αλληλεγγύης σε περιόδους κρίσης, είναι παράγοντες που εντείνουν την ανάγκη λήψης συλλογικών αποφάσεων εντός της ΕΕ, οι οποίες θα πρέπει να συζητούνται με τις γειτονικές χώρες.

Ως μέρος των εν λόγω άμεσων μέτρων, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε στις 27 Ιουνίου 2014 την πρόταση της Επιτροπής να θέσει σε εφαρμογή την αποκαλούμενη προσομοίωση ακραίων καταστάσεων (stress tests), θέτοντας ως στόχο την εκτίμηση της αντοχής του Ευρωπαϊκού συστήματος παροχής φυσικού αερίου να αντιμετωπίσει σοβαρή διαταραχή του εφοδιασμού της ΕΕ τον χειμώνα του 2014-2015.²⁶² Η Επιτροπή, απευθυνόμενη στα κράτη-μέλη, ζήτησε να μοντελοποιήσουν τις επιπτώσεις των πιθανών σεναρίων διακοπής των παραδόσεων φυσικού αερίου στις χώρες τους τον ερχόμενο χειμώνα, καθώς επίσης να αναφέρουν τα μέτρα που έχουν λάβει για την αντιμετώπιση ελλείψεων εφοδιασμού.²⁶³ Επιπλέον, η Επιτροπή ζήτησε από τη Νορβηγία να προχωρήσει σε ενημέρωση σχετικά με την ικανότητα αύξησης της παροχής φυσικού αερίου στα ευρωπαϊκά κράτη με τα οποία διασυνδέεται. Η Επιτροπή πρότεινε τρεις «ομάδες εστίασης», που θεωρητικά είναι πιο ευάλωτες στις διαταραχές εφοδιασμού. Πρόκειται α) για τη νοτιοανατολική περιοχή της ΕΕ (Βουλγαρία, Κροατία, Ελλάδα, Ουγγαρία και Ρουμανία), β) τα κράτη της Βαλτικής και τη Φινλανδία και γ) τα συμβαλλόμενα μέρη της Ενεργειακής Κοινότητας.²⁶⁴ Η εν λόγω προσομοίωση αποτελεί σημαντικό βήμα στην δραστηριοποίηση της ΕΕ στον ενεργειακό τομέα, καθώς για πρώτη φορά διαμορφώνεται μια πλήρης εικόνα των ενδεχόμενων επιπτώσεων στην

²⁶² Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου [EUCO 79/14], 27/06/2014.

²⁶³ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με τη βραχυπρόθεσμη αντοχή του ευρωπαϊκού συστήματος φυσικού αερίου-Ετοιμότητα σε πιθανή διαταραχή του εφοδιασμού εξ Ανατολών το φθινόπωρο και τον χειμώνα 2014/2015 [COM(2014) 654 final/2], Βρυξέλλες, 02/03/2015

²⁶⁴ Ibid.

ετοιμότητα της Ευρώπης όσον αφορά ενδεχόμενη παρατεταμένη διακοπή του εφοδιασμού φυσικού αερίου από την Ρωσία.²⁶⁵

Κεφάλαιο 7^ο : Το σχιστολιθικό αέριο (shale gas) ως μακροπρόθεσμη επιλογή

Η λεγόμενη «σχιστολιθική επανάσταση» στον ενεργειακό τομέα των ΗΠΑ, έχει δημιουργήσει υψηλές προσδοκίες για πιθανά αποθέματα φυσικού αερίου από σχιστολιθικούς σχηματισμούς και σε ορισμένες περιοχές της ΕΕ.²⁶⁶ Σε ευρωπαϊκό επίπεδο έχουν ξεκινήσει οι συζητήσεις για την παραγωγή σχιστολιθικού αερίου παρά τις αντιδράσεις για τους κινδύνους που συνδέονται με την τεχνική της υδραυλικής ρωγμάτωσης μεγάλου όγκου, διαδικασία η οποία απαιτείται για την εξόρυξη του. Πολλοί από αυτούς τους κινδύνους παρουσιάζουν διασυνοριακά χαρακτηριστικά και εγείρουν ανησυχίες σχετικά με τις επιπτώσεις στη δημόσια υγεία και το περιβάλλον.²⁶⁷ Η αντιμετώπιση των εν λόγω κινδύνων αποτελούν ζητήματα ύψιστης σημασίας προκειμένου να καταστεί δυνατή η πλήρης αξιοποίηση των δυνητικών οφελών. Στο πλαίσιο αυτό, έχουν διατυπωθεί αιτήματα για την ανάληψη δράσης από την ΕΕ για τη διασφάλιση της ασφαλούς εξόρυξης των μη συμβατικών καυσίμων, καθώς ορισμένες περιβαλλοντικές πτυχές δεν αντιμετωπίζονται πλήρως από την τρέχουσα νομοθεσία της ΕΕ.

Ως εκ τούτου, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε τον Φεβρουάριο του 2014, σύσταση με σκοπό τη διασφάλιση της προστασίας του περιβάλλοντος από τις διαδικασίες εξόρυξης του σχιστολιθικού αερίου. Όπως αναφέρει και το άρθρο 1§1: «...η σύσταση καθορίζει τις ελάχιστες αρχές που απαιτούνται για την υποστήριξη των κρατών μελών που επιθυμούν να προβούν σε έρευνα και παραγωγή υδρογονανθράκων με χρήση υδραυλικής ρωγμάτωσης μεγάλου όγκου διασφαλίζοντας παράλληλα τη διαφύλαξη της δημόσιας υγείας, του κλίματος και του

²⁶⁵ Ibid.

²⁶⁶ Το σχιστολιθικό αέριο, σε αντίθεση με το συμβατικό φυσικό αέριο που είναι παγιδευμένο σε υπόγειους ταμειευτήρες, βρίσκεται παγιδευμένο στο εσωτερικό πετρωμάτων που πρέπει να διανοιχθούν, με την τεχνική της υδραυλικής ρωγμάτωσης μεγάλου όγκου (αλλιώς «υδρορωγμάτωσης»), για να απελευθερώσουν το αέριο.

²⁶⁷ Η Επιτροπή αναφέρει ότι, σύμφωνα με τους εμπειρογνώμονες, «η εξόρυξη σχιστολιθικού φυσικού αερίου οδηγεί γενικά σε μεγαλύτερο περιβαλλοντικό αποτύπωμα σε σύγκριση με την εκμετάλλευση του συμβατικού φυσικού αερίου. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι απαιτεί εντατικότερη διέγερση των φρεάτων, διενεργείται ως επί το πλείστον στην ξηρά και καλύπτει πολύ ευρύτερες περιοχές». Οι κυριότερες επιπτώσεις που έχουν εντοπιστεί αφορούν τη μόλυνση των υπόγειων και των επιφανειακών υδάτων, την περίπτωση εμφάνισης λειψυδρίας με επακόλουθη επίδραση στη βιοποικιλότητα των τοπικών οικοσυστημάτων, την βλάβη της ποιότητας του εδάφους από τη διαρροή και διαφυγή υγρών ρωγμάτωσης και λυμάτων, τις εκπομπές μεθανίου οι οποίες δύνανται να έχουν αρνητικές συνέπειες στην ποιότητα της ατμόσφαιρας και του κλίματος σε τοπικό επίπεδο κ.ά.

Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με την εξερεύνηση και παραγωγή υδρογονανθράκων (όπως το σχιστολιθικό φυσικό αέριο) με τη χρήση υδραυλικής ρωγμάτωσης μεγάλου όγκου στην ΕΕ [COM(2014) 23 final], Βρυξέλλες, 22/1/2014, σελ. 6-8

περιβάλλοντος, την αποδοτική χρήση των πόρων και την ενημέρωση του κοινού».²⁶⁸ Η σύσταση συνοδεύεται από ανακοίνωση στην οποία εξετάζονται οι δυνατότητες και οι προκλήσεις που απορρέουν από τη χρήση της υδραυλικής ρωγμάτωσης μεγάλου όγκου για την εξόρυξη υδρογονανθράκων.²⁶⁹ Αμφότερα τα έγγραφα εντάσσονται στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας της Επιτροπής για τη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου πλαισίου κλιματικής και ενεργειακής πολιτικής για την περίοδο έως το 2030.

Παρά το μεγάλο οικονομικό ενδιαφέρον γύρω από αυτήν τη μη συμβατική πηγή ενέργειας, οι χώρες της ΕΕ διατηρούν επιφυλάξεις ως προς την εκμετάλλευσή της. Οι παράγοντες που καθορίζουν αυτήν τη διστακτικότητα σχετίζονται, πέρα από τις περιβαλλοντικές ανησυχίες, με το γεγονός ότι οι ευρωπαϊκές χώρες είναι αρκετά πυκνοκατοικημένες (σε αντίθεση με χώρες που διαθέτουν αποθέματα shale gas, όπως η Κίνα, η Αργεντινή, οι ΗΠΑ, και η Αλγερία) και έχουν περίπλοκο ιδιοκτησιακό καθεστώς σε ό,τι αφορά την γη.²⁷⁰

Σε γενικές γραμμές, η δυνατότητα παραγωγής σχιστολιθικού αερίου στην Ευρώπη φαίνεται πως είναι μεγαλύτερη σε σύγκριση με άλλα μη συμβατικά ορυκτά καύσιμα, ωστόσο υπάρχει αβεβαιότητα ως προς το ποσοστό των εν λόγω αποθεμάτων των οποίων η ανάκτηση είναι οικονομικώς συμφέρουσα. Μέχρι στιγμής δεν έχει υπάρξει ακόμη εμπορική παραγωγή σχιστολιθικού αερίου, αν και έχουν διεξαχθεί μερικές πιλοτικές δοκιμές παραγωγής.²⁷¹ Οι χώρες της ΕΕ που διαθέτουν αξιόλογα, μη αποδεδειγμένα τεχνικώς ανακτήσιμα, αποθέματα είναι η Πολωνία, και η Γαλλία, ενώ εκτός ΕΕ αλλά στο εγγύς περιβάλλον, είναι η Ουκρανία, η Ρωσία και η Αλγερία.²⁷² Η Γαλλία και η Ολλανδία έχουν απαγορεύσει τη χρήση υδραυλικής ρωγμάτωσης, ενώ η Γερμανία, έχει διαμορφώσει νομικό πλαίσιο για τον αυστηρότατο έλεγχο του, χωρίς ωστόσο να το έχει εγκρίνει, δεδομένου ότι αντιμετωπίζει ιδιαίτερη πίεση από περιβαλλοντικές οργανώσεις και από

²⁶⁸ Σύσταση της Επιτροπής της 22ας Ιανουαρίου 2014 για τις ελάχιστες αρχές για την έρευνα και την παραγωγή υδρογονανθράκων (όπως το σχιστολιθικό αέριο) με τη χρήση υδραυλικής ρωγμάτωσης μεγάλου όγκου [2014/70/ΕΕ], Επίσημη Εφημερίδα αριθμ. L 39/72, 8/2/2014

²⁶⁹ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με την εξερεύνηση και παραγωγή υδρογονανθράκων (όπως το σχιστολιθικό φυσικό αέριο) με τη χρήση υδραυλικής ρωγμάτωσης μεγάλου όγκου στην ΕΕ [COM(2014) 23 final], Βρυξέλλες, 22/1/2014

²⁷⁰ Μελέτης Ν., "Σχιστολιθικό αέριο και πετρέλαιο: Η νέα στρατηγική πηγή ενέργειας που ανατρέπει τα δεδομένα", mignatiou.com, 11/07/2013, διαθέσιμο στο <http://mignatiou.com/2013/07/%CF%83%CF%87%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%B8%CE%B9%CE%BA%CE%BF-%CE%B1%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BF-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%80%CE%B5%CF%84%CF%81%CE%B5%CE%BB%CE%B1%CE%B9%CE%BF-%CE%B7-%CE%BD%CE%B5/>, ημ. ανάκτησης 30/10/2015

²⁷¹ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με την εξερεύνηση και παραγωγή υδρογονανθράκων (όπως το σχιστολιθικό φυσικό αέριο) με τη χρήση υδραυλικής ρωγμάτωσης μεγάλου όγκου στην ΕΕ [COM(2014) 23 final], Βρυξέλλες, 22/1/2014, σελ.4

²⁷² U.S. Energy Information Administration, World Shale Resource Assessment, 24/09/2015, διαθέσιμο στο <http://www.eia.gov/analysis/studies/worldshalegas>, ημ.ανάκτησης 30/10/2015

την επίσης ισχυρή βιομηχανία μπύρας, η οποία υποστηρίζει ότι θα πληγεί από την μόλυνση του πόσιμου ύδατος.²⁷³

Αντιθέτως, η Δανία είχε παραχωρήσει άδεια στην TOTAL για εξερεύνηση κοιτασμάτων shale gas, ωστόσο πρόσφατα η γαλλική εταιρία αποχώρησε λόγω έλλειψης αξιόλογων ευρημάτων.²⁷⁴ Σε ανάλογη κίνηση είχε προχωρήσει η Λιθουανία, η οποία είχε δηλώσει ότι θα επιτρέψει τις έρευνες στην Βαλτική. Η Chevron κέρδισε τον διαγωνισμό ανάθεσης της εξερεύνησης σχιστολιθικού φυσικού αερίου στην περιοχή το 2013, αλλά στην συνέχεια αποσύρθηκε επικαλούμενη το αβέβαιο νομικό πλαίσιο.²⁷⁵ Τέλος, στην Πολωνία οι τεχνικές δυσκολίες στην διάνοιξη των γεωτρήσεων αλλά και η δυσaráσκεια για την νομοθεσία και την φορολογία, οδήγησαν στην αποχώρηση μεγάλων εταιριών όπως η Exxon Mobil, η Talisman και η Marathon Oil.²⁷⁶

Οι χώρες της ΕΕ, παρά το γεγονός ότι όλες βρίσκονται αντιμέτωπες με τις ίδιες ενεργειακές προκλήσεις, φαίνεται να είναι ακόμη από διστακτικές έως διχασμένες, απέναντι στη νέα αυτή τεχνολογική πρόοδο, που κατέστησε δυνατή την πρόσβαση σε μη συμβατικά ορυκτά καύσιμα. Σε κάθε περίπτωση, αυτό που έχει σημασία είναι ότι το σχιστολιθικό αέριο δε δύναται να αποτελέσει εξ ολοκλήρου λύση στο ενεργειακό πρόβλημα της ΕΕ, κυρίως σε βραχυπρόθεσμο και μεσοπρόθεσμο ορίζοντα. Όπως σημειώνει και η Επιτροπή, «η παραγωγή φυσικού αερίου από σχιστολιθικούς σχηματισμούς θα μπορούσε, εν μέρει, να αντισταθμίσει τη μείωση της παραγωγής συμβατικού φυσικού αερίου στην ΕΕ και να αποτρέψει την αύξηση της εξάρτησης της ΕΕ από τις εισαγωγές φυσικού αερίου. Στην καλύτερη περίπτωση, θα ήταν όντως δυνατό να διασφαλίσει σχεδόν το ήμισυ της συνολικής παραγωγής φυσικού αερίου στην ΕΕ και να καλύψει περίπου το 10% της ζήτησης για φυσικό αέριο στην ΕΕ έως το 2035».²⁷⁷

²⁷³ Μελέτης Ν., "Σχιστολιθικό αέριο και πετρέλαιο: Η νέα στρατηγική πηγή ενέργειας που ανατρέπει τα δεδομένα", mignatiou.com, 11/07/2013, διαθέσιμο στο <http://mignatiou.com/2013/07/%CF%83%CF%87%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%B8%CE%B9%CE%BA%CE%BF-%CE%B1%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BF-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%80%CE%B5%CF%84%CF%81%CE%B5%CE%BB%CE%B1%CE%B9%CE%BF-%CE%B7-%CE%BD%CE%B5/>, ημ. ανάκτησης 30/10/2015

²⁷⁴ "Total abandons shale gas exploration at well in Denmark", Reuters, 18/08/2015, διαθέσιμο στο <http://uk.reuters.com/article/2015/08/18/uk-total-shalegas-denmark-idUKKCNOQN0K220150818>, ημ. ανάκτησης 30/10/2015

²⁷⁵ "Chevron leaves Lithuania as shale gas prospects remain uncertain", Reuters, 8/07/2014, διαθέσιμο στο <http://www.reuters.com/article/2014/07/08/us-chevron-lithuania-idUSKBN0FD1GH20140708>, ημ. ανάκτησης 30/10/2015

²⁷⁶ Neslen Arthur, "Poland's shale gas revolution evaporates in face of environmental protests", The guardian, διαθέσιμο στο <http://www.theguardian.com/environment/2015/jan/12/polands-shale-gas-revolution-evaporates-in-face-of-environmental-protests>, ημ. ανάκτησης 30/10/2015

²⁷⁷ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με την εξερεύνηση και παραγωγή υδρογονάνθρακων (όπως το σχιστολιθικό φυσικό αέριο) με τη χρήση υδραυλικής ρωγμάτωσης μεγάλου όγκου στην ΕΕ [COM(2014) 23 final], Βρυξέλλες, 22/1/2014, σελ 4

Συμπεράσματα και Προοπτικές

Ο τομέας της ενέργειας αποτελεί κρίσιμο παράγοντα της οικονομίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς η προσιτή, σταθερή και αποδοτική ροή των ενεργειακών πόρων στα κράτη είναι αναπόδραστα αναγκαία, όχι μόνο για την ευδοκίμησή τους, αλλά και για την εσωτερική και πολιτική τους σταθερότητα. Ως εκ τούτου, από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, όταν άρχισε να γίνεται αντιληπτό ότι η ενέργεια αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα μιας ολοκληρωμένης Ένωσης, έχουν δρομολογηθεί οι ανάλογες ενδοκοινοτικές διαδικασίες προκειμένου να διαμορφωθεί για πρώτη φορά μια κοινή ενεργειακή πολιτική των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Κατά την τελευταία δεκαετία, η οικοδόμηση της ενεργειακής πολιτικής επιδιώχθηκε κυρίως στο πλαίσιο της ανησυχίας των κρατών-μελών για την συνεχώς αυξανόμενη εξάρτηση της ΕΕ από τις εισαγωγές ενέργειας, την αύξηση των τιμών του πετρελαίου μεταξύ των ετών 2002-2010 αλλά και την διεύρυνση της Ένωσης με κράτη-μέλη που προέρχονται από την πρώην ΕΣΣΔ και είναι, κατά το μάλλον ή ήττον, ενεργειακά εξαρτημένα από τη Ρωσία.²⁷⁸ Ταυτόχρονα, μείζονος σημασίας παράμετροι που ώθησαν την ΕΕ σε ανάληψη πρωτοβουλιών ενίσχυσης του υπερεθνικού χαρακτήρα της ενεργειακής πολιτικής, υπήρξαν οι διαταραχές του εφοδιασμού με φυσικό αέριο, κατά τις ρωσο-ουκρανικές κρίσεις του 2006 και 2009. Οι εν λόγω κρίσεις κατέδειξαν την ανεπάρκεια των μηχανισμών αντιμετώπισης κρίσεων ενεργειακού εφοδιασμού και οδήγησαν στην επανεξέταση των κύριων αξόνων της ενωσιακής ενεργειακής στρατηγικής, δίνοντας παράλληλα μια ευκαιρία στην Ένωση να δομήσει μια νέα κοινή ενεργειακή πολιτική.

Σε επίπεδο πρωτογενούς δικαίου της ΕΕ, ρητή αναφορά στην ενεργειακή πολιτική γίνεται για πρώτη φορά στη Συνθήκη της Λισαβόνας (συγκεκριμένα στη Συνθήκη για την Λειτουργία της ΕΕ), όπου πλέον η ενέργεια εντάσσεται στον τομέα των συντρεχουσών αρμοδιοτήτων,²⁷⁹ γεγονός που δηλοί τη διάθεση των κρατών-μελών να ενισχύσουν, μέσω της ενωσιακής δράσης, την ενεργειακή τους ασφάλεια. Το άρθρο 194 έχει ιδιαίτερη σημασία καθώς αποτελεί ειδική νομική βάση για την ενεργειακή πολιτική, η οποία δεν στηρίζεται πλέον σε αόριστες εξουσιοδοτικές διατάξεις συνθηκών αλλά στη ρητή αρμοδιότητα της Ένωσης, επιτρέποντας την περαιτέρω επεξήγηση και αποσαφήνιση της δράσης της ΕΕ στον τομέα της ενέργειας. Ειδικότερα, οι στόχοι που τίθενται από το άρθρο 194§1 περιλαμβάνουν: α) τη διασφάλιση της λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς, β) τη διασφάλιση

²⁷⁸ Αλιγιζάκη Ασπασία, Η Εσωτερική Αγορά Ενέργειας «αντίδοτο» στην ενεργειακή ανασφάλεια της Ευρώπης, *Ενεργειακά Τετράδια*, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Μάιος 2015, διαθέσιμο στο http://energypress.gr/sites/default/files/media/energy_papers_may_2015.pdf

²⁷⁹ Η πρόβλεψη της συμπερίληψης του τομέα της ενέργειας στις συντρεχουσες αρμοδιότητες της Ένωσης ήταν αναγκαία, καθώς η μη σαφής διάκριση των αρμοδιοτήτων της ΕΕ και η συνεπαγόμενη μη οριοθέτηση αυτών σε κοινοτικό και εθνικό επίπεδο, είχε δημιουργήσει προβλήματα στο παρελθόν λόγω της έλλειψης συντονισμού ή της αδράνειας.

του ενεργειακού εφοδιασμού, γ) την ενεργειακή αποδοτικότητα και την εξοικονόμηση ενέργειας και δ) τη διασύνδεση των ενεργειακών δικτύων.

Εντούτοις, η ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ακόμη «κοινή», αφενός γιατί η ίδια η Συνθήκη δεν την κατατάσσει στις αποκλειστικές αρμοδιότητες (άρθρο 4§2, στοιχείο θ, ΣΛΕΕ), αφετέρου γιατί τα όποια μέτρα λαμβάνονται στα πλαίσια του άρθρου 194, δεν μπορούν να επηρεάσουν, σύμφωνα με την Συνθήκη, «το δικαίωμα ενός κράτους να καθορίζει τους όρους εκμετάλλευσης των ενεργειακών πόρων του και τα περιθώρια επιλογής μεταξύ διαφόρων ενεργειακών πηγών και τη γενική διάρθρωση του ενεργειακού του εφοδιασμού» (άρθρ.194§2 ΣΛΕΕ). Εξάλλου, στο επίπεδο της λήψης αποφάσεων η Συνθήκη επαναλαμβάνει τους ισχύοντες κανόνες, υποδεικνύοντας την διακυβερνητική συνεργασία. Από την άλλη μεριά, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια ολόένα και αυξανόμενη ενίσχυση του ρόλου της Επιτροπής, ενός υπερεθνικού οργάνου της Ένωσης, στον τομέα της ενεργειακής αγοράς, γεγονός που πιστοποιεί τη βαθμιαία διάθεση για μια υπερεθνική μεταβίβαση εξουσίας. Οι περιορισμοί ωστόσο που υπάρχουν, αντανakλούν την επιφυλακτικότητα των κρατών-μελών να εκχωρήσουν αρμοδιότητα σε κρίσιμα ζητήματα εθνικής, οικονομικής και ειδικότερα, ενεργειακής ασφάλειας.

Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του τομέα της ενέργειας σχετίζεται με το γεγονός ότι συνδυάζει το δίπολο «υψηλής» πολιτικής (ασφάλεια) και «χαμηλής» πολιτικής (οικονομία), όπου στην μεν πρώτη, είναι σαφές, σύμφωνα με τα κοινοτικά κείμενα, ότι τα κράτη-μέλη διατηρούν την εθνική τους κυριαρχία, στην δε δεύτερη όμως, οι δράσεις συνεχώς εντείνονται.²⁸⁰ Όπως προκύπτει από την εξέταση του πρωτογενούς και παράγωγου ενωσιακού δικαίου, αλλά και μέσα από τις πρόσφατες δράσεις της ΕΕ για την οικοδόμηση μιας εσωτερικής αγοράς ενέργειας, έχει διαμορφωθεί ένα γόνιμο έδαφος για την ανάπτυξη του υγιούς ανταγωνισμού και την είσοδο στην αγορά ενέργειας διαφοροποιημένων προμηθευτών, ώστε να ενισχυθεί η ενεργειακή ασφάλεια της Ένωσης.

Ακολούθως, η ενεργειακή συνεργασία με τις χώρες εισαγωγής, εξαγωγής ή διέλευσης, είναι επιθυμητή από τα κράτη-μέλη, ωστόσο η συνεργασία αυτή συχνά δυσχεραίνεται λόγω των αποκλινόντων από το ενωσιακό κεκτημένο εθνικών ενεργειακών κανονιστικών πλαισίων. Ως εκ τούτου, η ΕΕ, και ειδικότερα η Επιτροπή, μέσα από την εξωτερική της δράση, προωθεί ένα σύνολο ιδεών και νορμών, το οποίο διέπει την εσωτερική της αγορά ενέργειας. Μέσα από την «μετάγγιση» του κοινοτικού ενεργειακού κεκτημένου, επιδιώκεται η άσκηση επιρροής σε υλικές και κανονιστικές δομές σε τρίτες χώρες, προκειμένου να διαμορφωθεί το κατάλληλο περιβάλλον για την γεωγραφική επέκταση των ενεργειακών δικτύων της ΕΕ. Ωστόσο, η ανάπτυξη θεσμικών δομών συνεργασίας με τις γειτονικές χώρες δεν ικανοποίησε σε όλες τις περιπτώσεις τις προσδοκίες της Ένωσης. Όπως

²⁸⁰ Αλιγιζάκη Ασπασία,(2014), σελ.548

αναφέρθηκε και στο οικείο κεφάλαιο, στα Δυτικά Βαλκάνια, για παράδειγμα, παρά τη μεταφορά σε μεγάλο βαθμό του κοινοτικού κεκτημένου στις εθνικές νομοθεσίες των κρατών-εταίρων, εντοπίζεται μεγάλο χάσμα μεταξύ της υιοθέτησης των κανόνων και της εφαρμογής τους.

Η εξασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού της Ένωσης, το μείζον ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας, προϋποθέτει την υλοποίηση μιας κοινής εσωτερικής αγοράς ενέργειας. Με αυτόν τον τρόπο, η ΕΕ επιχειρεί, πέραν της ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας της αγοράς της, να επεκτείνει τους ενωσιακούς ενεργειακούς θεσμούς εκτός των συνόρων της, διαμορφώνοντας κατά κάποιο τρόπο νέες περιφερειακές αγορές, οι οποίες θα λειτουργούν με το ίδιο θεσμικό πλαίσιο. Τελικός στόχος για την ΕΕ είναι να αποκτήσει όσο το δυνατόν περισσότερες εναλλακτικές επιλογές σε πόρους και διαδρομές ενεργειακού εφοδιασμού και να ενισχύσει κατ' επέκταση την ενεργειακή της ασφάλεια.

Οι δύο βασικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Ένωση αφορούν στην υψηλή εξάρτηση από τις εισαγωγές ενέργειας και την ισχυρή εξάρτηση από έναν εξωτερικό προμηθευτή. Ειδικότερα, ο βαθμός εξάρτησης από τις εισαγωγές ενεργειακών πόρων έχει αυξηθεί την τελευταία δεκαετία, καθώς η ΕΕ εισάγει πλέον το 53,2% της ενέργειας που καταναλώνει.²⁸¹ Το πιο πιεστικό ζήτημα ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού είναι η ισχυρή εξάρτηση από έναν μόνο προμηθευτή. Τα τελευταία χρόνια η Ρωσία έχει διατηρήσει τη θέση της ως ο κύριος προμηθευτής πετρελαίου, φυσικού αερίου αλλά και στερεών καυσίμων ης Ένωσης. Το 2013, το 33,5% των εισαγωγών αργού πετρελαίου της ΕΕ προερχόταν από τη Ρωσία, ελάχιστα μειωμένο σε σχέση με τις καταγραφές του 2010 (34,7%) και του 2011 (34,8%).²⁸² Η θέση ισχύος που κατέχει η Ρωσία, ιδιαίτερα εις βάρος κρατών τα οποία εξαρτώνται σχεδόν αποκλειστικά από το ρωσικό αέριο και συνεπώς είναι περισσότερο εκτεθειμένα στις διαταραχές του ενεργειακού εφοδιασμού, της επιτρέπει να χρησιμοποιεί την ενέργεια ως μοχλό πολιτικής πίεσης. Οι ρωσο-ουκρανικές κρίσεις του φυσικού αερίου το 2006 και το 2009, αλλά και οι πρόσφατες διακοπές στην τροφοδοσία, αποδεικνύουν ότι η πολιτικοποίηση του ενεργειακού εφοδιασμού μπορεί να οδηγήσει στην αναστολή της ομαλής ροής ενεργειακών πόρων. Στις προσπάθειες της ΕΕ για μείωση της εξάρτησης από την Ρωσία, η τελευταία, αντιδρά συνάπτοντας τις αναγκαίες διμερείς συμφωνίες που θα εξασφαλίζουν την παράκαμψη των "προβληματικών" περιοχών -μέσω νέων αγωγών- και την ενίσχυση της δεσπόζουσας θέσης της στην ευρωπαϊκή αγορά.

²⁸¹ European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: European Energy Security Strategy, 28/5/2014, COM/2014/0330final

²⁸² Eurostat, Energy production and imports, Μάρτιος και Μάιος 2014, διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Energy_production_and_imports, ημ.ανάκτησης 20/09/2015

Σημαντικός προμηθευτής ενεργειακών πόρων είναι βεβαίως και η Νορβηγία. Στα υπέρ της συγκαταλέγεται η συμμετοχή της στον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο και η εγγύτητά της. Ωστόσο, το βασικό μειονέκτημά της είναι η έλλειψη ευελιξίας των εξαγωγών. Άλλες πηγές τροφοδοσίας είναι τα κράτη της Βόρειας Αφρικής, όπως η Αλγερία, η Λιβύη και η Αίγυπτος, τα οποία αποτελούν σημαντικούς προμηθευτές της ΕΕ σε πετρέλαιο και αέριο. Η περιοχή αυτή αποτελεί μεν μια υπολογίσιμη εναλλακτική πηγή τροφοδοσίας της ΕΕ ωστόσο, η πολιτική αστάθεια των κρατών αυτών και οι συνακόλουθες δυσκολίες στον τομέα των επενδύσεων στην εξόρυξη και μεταφορά των ενεργειακών πόρων, θέτουν εν αμφιβόλω την αξιοπιστία των αφρικανικών κρατών ως προμηθευτών. Η ΕΕ έχει επικεντρώσει τις προσπάθειές της τα τελευταία χρόνια στην περιοχή της Κασπίας, μια περιοχή που έχει αναδειχθεί σε σημαντική πηγή φυσικού αερίου για τις παγκόσμιες αγορές. Βασική προτεραιότητα της ΕΕ, είναι η οικοδόμηση του Νότιου Διαδρόμου Φυσικού Αερίου (Southern Corridor), ενός σχεδίου που προϋποθέτει την συνεργασία ανάμεσα στην Επιτροπή, τα κράτη-μέλη της ΕΕ και τις ενδιαφερόμενες χώρες (Αζερμπαϊτζάν, Τουρκμενιστάν, Ιράκ και χώρες του Μασρέκ). Τέλος, η ΕΕ διερευνά τις δυνατότητες εισαγωγής υδροποιημένου φυσικού αερίου από υφιστάμενους (Αλγερία) ή μελλοντικούς προμηθευτές (ΗΠΑ, Αν. Μεσόγειος) όχι μόνο για την ενίσχυση των εισαγωγών της, αλλά και ως εφεδρική επιλογή σε καταστάσεις κρίσης, όταν δεν επαρκούν οι ποσότητες φυσικού αερίου που φτάνουν στην Ευρώπη μέσω του υφιστάμενου συστήματος αγωγών.

Η προοπτική του εφοδιασμού της ευρωπαϊκής αγοράς από νέες πηγές, δύναται να συμβάλει με οικονομικά αποδοτικό τρόπο στην ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού της ΕΕ. Εντούτοις, αναγκαίο στοιχείο είναι η δυνατότητα της ΕΕ να εκφραστεί με μία φωνή στη διεθνή ενεργειακή σκηνή και να ανταγωνιστεί ισχυρούς δρώντες στην παγκόσμια αγορά. Συνεπώς, η αδυναμία της ΕΕ να οικοδομήσει μια συνεκτική ενεργειακή πολιτική, περιορίζει τις δυνατότητες αξιοποίησης των ευκαιριών σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο.

Η πρωτοβουλία της Επιτροπής Juncker για την προώθηση μιας σειράς μέτρων που στόχο έχουν την θέσπιση της *Ενεργειακής Ένωσης*, αποτελεί ένα βήμα προς την σωστή κατεύθυνση. Σήμερα η ΕΕ διαθέτει ένα αξιόλογο θεσμικό πλαίσιο για την ενέργεια, ωστόσο στην πράξη εφαρμόζονται 28 εθνικά ρυθμιστικά πλαίσια. Μια ολοκληρωμένη αγορά ενέργειας κρίνεται αναγκαία, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις που προαναφέρθηκαν. Η νέα ενεργειακή στρατηγική της Ένωσης, δεν περιορίζεται μόνο στην ενοποίηση της αγοράς ενέργειας, αλλά έχει ακόμη τέσσερις «αμοιβαίως ενισχυόμενες και στενά αλληλένδετες διαστάσεις»: α) την ενεργειακή ασφάλεια, αλληλεγγύη και εμπιστοσύνη, β) την ενεργειακή απόδοση που συμβάλλει στον μετριασμό

της ζήτησης, γ) την απαλλαγή της οικονομίας από τις ανθρακούχες εκπομπές, και δ) την έρευνα, την καινοτομία και την ανταγωνιστικότητα.²⁸³

Η Επιτροπή, στο πλαίσιο της στρατηγικής αυτής, περιγράφει λεπτομερώς 15 σημεία δράσης που θα οδηγήσουν στη δημιουργία της Ενεργειακής Ένωσης.²⁸⁴ Ουσιαστικά πρόκειται για έναν χάρτη πορείας, όπου παρατίθενται οι πρωτοβουλίες που πρόκειται να αναληφθούν, με σαφές χρονοδιάγραμμα και αναφορά των αντίστοιχων αρμοδιοτήτων. Ως βασική προτεραιότητα τίθεται η πλήρης εφαρμογή της ισχύουσας νομοθεσίας για την ενέργεια την οποία καλείται να επιβάλλει η Επιτροπή. Ακολούθως, η Επιτροπή θα προχωρήσει σε αναθεώρηση του ισχύοντος κανονισμού για την ασφάλεια του εφοδιασμού με φυσικό αέριο, θα εκπονήσει συνολική στρατηγική για το υγροποιημένο φυσικό αέριο (ΥΦΑ) και την αποθήκευσή του και θα συνεργαστεί με τα κράτη-μέλη για να αναπτυχθεί η πρόσβαση σε εναλλακτικούς προμηθευτές. Όπως αναφέρει το σχετικό κείμενο, προϋπόθεση για την ολοκλήρωση της ενεργειακής αγοράς αποτελεί η ύπαρξη σωστών υποδομών, γι' αυτό και η Επιτροπή δηλώνει την υποστήριξη της στην υλοποίηση μεγάλων έργων υποδομών, και ιδίως των έργων κοινού ενδιαφέροντος, με χρήση των διαθέσιμων χρηματοδοτικών μέσων. Επιπλέον, η διαφάνεια όσον αφορά στο κόστος και τις τιμές της ενέργειας καθώς και στο επίπεδο της δημόσιας στήριξης είναι απαραίτητο στοιχείο μιας ολοκληρωμένης αγοράς και η Επιτροπή, ως θεματοφύλακας της ευρωπαϊκής νομοθεσίας, οφείλει να εντοπίσει τις δράσεις που στρεβλώνουν την εσωτερική αγορά. Τέλος, γίνεται αναφορά σε δράσεις που αφορούν την ενεργειακή απόδοση, την εξοικονόμηση ενέργειας, την απαλλαγή του τομέα των μεταφορών από τις ανθρακούχες εκπομπές, τη σταδιακή μετάβαση σε εναλλακτικά καύσιμα, την ενοποίηση των ενεργειακών και μεταφορικών συστημάτων, καθώς και τη χρήση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

Η προοπτική ανάπτυξης ενός τέτοιου πλαισίου πολιτικής έχει εξαιρετικό ενδιαφέρον. Εντούτοις, η Επιτροπή ενδεχομένως θα βρεθεί αντιμέτωπη με παραμέτρους, οι οποίες δύνανται να αποτελέσουν εμπόδιο στην υλοποίηση της κοινής αγοράς ενέργειας. Για παράδειγμα, ο προστατευτισμός των εθνικών βιομηχανιών, η κυριάρχηση εγχώριων αγορών από εθνικές δεσπόζουσες επιχειρήσεις που επιδιώκουν την περαιτέρω συγκέντρωση της αγοράς και όχι την απελευθέρωσή της, τα ετερόκλητα ενεργειακά μείγματα των κρατών-μελών και, κατά συνέπεια, οι διαφορετικές πηγές εφοδιασμού, η απουσία ανεξάρτητων εγχώριων ρυθμιστικών αρχών στα κράτη-μέλη, η πρακτική των διακρίσεων εις βάρος τρίτων ως προς την πρόσβαση στις υποδομές και η άνιση μεταφορά των Οδηγιών, παρακωλύουν την οικοδόμηση μιας ενιαίας πανευρωπαϊκής

²⁸³ Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, Στρατηγική πλαίσιο για μια ανθεκτική Ενεργειακή Ένωση με μακρόπνοη πολιτική για την κλιματική αλλαγή [COM(2015) 80 final], Βρυξέλλες, 25/02/2015, διαθέσιμο στο http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:1bd46c90-bdd4-11e4-bbe1-01aa75ed71a1.0017.03/DOC_1&format=PDF

²⁸⁴ Ibid, σελ 22-26

ενεργειακή αγοράς.²⁸⁵ Ωστόσο, το μεγαλύτερο εμπόδιο στην εφαρμογή μια πλήρως συνεκτικής πολιτικής οφείλεται στην ετερογένεια των κρατών μελών σε θέματα εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής, παρά στην επίτευξη της εσωτερικής αγοράς.

Ας σημειωθεί ακόμη ότι, η δημιουργία μιας ανταγωνιστικής πανευρωπαϊκής αγοράς ενέργειας μπορεί να μειώσει τους πολιτικούς και εμπορικούς κινδύνους για τον ενεργειακό εφοδιασμό εντός των συνόρων της ΕΕ, ωστόσο δεν δύναται να εξαλείψει εκείνους πέραν της δικαιοδοσίας της.²⁸⁶ Συνεπώς, άμεσος στόχος είναι η ενσωμάτωση των κρατών-μη μελών της ΕΕ στην διευρυμένη αγορά της. Η σκέψη αυτή διαφαίνεται και σε παλαιότερα ευρωπαϊκά κείμενα, όπου η Ένωση προτείνει τη δημιουργία μιας «ενεργειακής αλληλεξάρτησης», η οποία θα κατοχυρώνεται μέσα από νομικά δεσμευτικές συμφωνίες με τις εκτός Ευρώπης χώρες παραγωγής και διαμετακόμισης.²⁸⁷ Με τον τρόπο αυτό, η ΕΕ θα ενσωματώσει τους γείτονες της σε ένα «κοινό ρυθμιστικό χώρο», που συνεπάγεται τη σταδιακή ανάπτυξη κοινών κανόνων για το εμπόριο, τη διαμετακόμιση και το περιβάλλον.²⁸⁸ Την προσπάθεια αυτή η ΕΕ ονομάζει «εξωτερική διάσταση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας», η οποία αντικατοπτρίζεται μέσα σε πολυμερείς ή διμερείς θεσμούς.

Η εν εξελίξει κρίση στην Ουκρανία και ο αναβρασμός που επικρατεί στη Μέση Ανατολή, υπενθυμίζουν όλους τους επερχόμενους κινδύνους ως προς την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού της Ευρώπης, υπογραμμίζοντας ακόμη περισσότερο τα οφέλη που μπορεί να αποφέρει μια πλήρως ενοποιημένη και συνδεδεμένη αγορά ενέργειας, που τροφοδοτείται από διαφοροποιημένες πηγές και στηρίζεται στην αλληλεγγύη μεταξύ των εταίρων.

Έχει καταστεί σαφές ότι η χάραξη μιας κοινής εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής για την ενέργεια, προϋποθέτει σε μεγάλο βαθμό κοινή ανάλυση των προκλήσεων που απειλούν την ενεργειακή ασφάλεια. Προς αυτήν τη κατεύθυνση κινήθηκε και η πρόταση της Επιτροπής για την δημιουργία της Ενεργειακής Ένωσης. Η μεγαλύτερη πρόκληση που έχει να αντιμετωπίσει τα επόμενα χρόνια η ΕΕ είναι η δημιουργία μιας ευρωπαϊκής κοινότητας συμφερόντων. Ως εκ τούτου, η επιτυχία της εφαρμογής αυτής της πρωτοβουλίας εξαρτάται από την πολιτική δέσμευση όλων των εμπλεκόμενων παραγόντων, συμπεριλαμβανομένων των θεσμικών οργάνων της ΕΕ, των κρατών-μελών και άλλων ενδιαφερόμενων μερών σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, σύμφωνα με τις αρχές της επικουρικότητας, της αναλογικότητας και της βελτίωσης της νομοθεσίας.

²⁸⁵ Αλιγιζάκη Ασπασία, Η Εσωτερική Αγορά Ενέργειας «αντίδοτο» στην ενεργειακή ανασφάλεια της Ευρώπης, Ενεργειακά Τετράδια, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Μάιος 2015, διαθέσιμο στο http://energypress.gr/sites/default/files/media/energy_papers_may_2015.pdf

²⁸⁶ Ibid.

²⁸⁷ European Commission, Second Strategic Energy Review—An EU Energy Security and Solidarity Action Plan [COM(2008) 78 final], Brussels, 13/11/2008

²⁸⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΠΡΑΣΙΝΗ ΒΙΒΛΟΣ Ευρωπαϊκή στρατηγική για αειφόρο, ανταγωνιστική και ασφαλή ενέργεια [COM(2006) 105], Βρυξέλλες, 08/03/2006, διαθέσιμο στο <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52006DC0105&from=EN>, σελ 19

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- **Αλειφαντής Στέλιος**, Η Γεωστρατηγική της Ενέργειας στην Ευρώπη και οι Ελληνο-Ρωσικές Ενεργειακές Σχέσεις, *Γεωστρατηγική*, εκδ. Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Τεύχος Νο.14, Μάιος-Αύγουστος 2008
- **Αλιγιζάκη Ασπασία**, Ενεργειακά Δίκτυα και Διεθνείς Σχέσεις, στο Ν. Φαραντούρης (επιμ.), *ΕΝΕΡΓΕΙΑ - Δίκτυα & Υποδομές*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014
- **Αλιγιζάκη Ασπασία**, Η Εσωτερική Αγορά Ενέργειας «αντίδοτο» στην ενεργειακή ανασφάλεια της Ευρώπης, *Ενεργειακά Τετράδια*, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Μάιος 2015, διαθέσιμο στο http://energypress.gr/sites/default/files/media/energy_papers_may_2015.pdf
- **Bruneton A, Κονοφάνος Η., Φώσκολος Α.**, Οικονομική και γεωπολιτική σημασία των κοιτασμάτων φυσικού αερίου της ανατολικής Μεσογείου για την Ελλάδα και την ΕΕ. Έμφαση στα αναμενόμενα κοιτάσματα του Λιβυκού πελάγους που βρίσκονται εντός της ελληνικής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης, στο Τσάλτας Ι.Γ. και Αναγνώστου Λ.Χ.(επιμ.), *ΑΙΓΑΙΟ ΚΑΙ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ-Σύγχρονες προκλήσεις & προοπτικές εκμετάλλευσης υποθαλάσσιων ενεργειακών φυσικών πόρων*, Αθήνα, Σιδέρης, 2014
- **Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων**, *TAP: Οικοδομώντας τον Νότιο Ευρωπαϊκό Ενεργειακό Διάδρομο. Γεωπολιτικές Παράμετροι και Δινητικά Οφέλη για την Ελλάδα*, Τομέας Ρωσίας, Ευρασίας και Νοτιοανατολικής Ευρώπης, Μάιος 2013,
- **Λοβέρδου-Τυπάλδου Ελισάβετ**, Διεθνή Ενεργειακή Δίκτυα και ΕΕ: Πρόσφατες εξελίξεις και ο ρόλος της Ελλάδος, στο Ν. Φαραντούρης (επιμ.), *ΕΝΕΡΓΕΙΑ – Δίκτυα & Υποδομές*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014
- **Λοβέρδου-Τυπάλδου Ελισάβετ**, Αξιολόγηση της εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ και των κρατών μελών, στο Ν.Ε. Φαραντούρης (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012
- **Νικητάκος Νικήτας**, Γεωπολιτική του φυσικού αερίου και ναυτιλία LNG, στο Ν.Ε. Φαραντούρης (επιμ.), *Ενέργεια: Ναυτιλία & θαλάσσιες μεταφορές*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2013
- **Nugent Neill**, *Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, επιμ. Μ.Μ.Μενδρινού, Αθήνα (Σαββάλας), 2012,
- **Παπαντώνη Μαρία**, Η Ευρωπαϊκή Ενεργειακή Πολιτική, στο Κ.. Στεφάνου (επιμ.), *Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές*, τόμος Γ', Αθήνα, Σιδέρης, 2006

- **Παυλίδης Δ. Γεώργιος**, Η Ενεργειακή Κοινότητα: Προς μια σφαιρική περιφερειακή συνεργασία στον τομέα της ενέργειας και κυρίως των υδρογονανθράκων, στο Ν. Φαραντούρης, Τ. Κοσμίδης (επιμ.), *Δίκαιο Υδρογονανθράκων*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2015
- **Χαροκόπος Μιχάλης**, Η ενεργειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης έναντι των Γειτόνων της στα Δυτικά Βαλκάνια και στη Νότιο Μεσόγειο: "εξαγωγή" ιδεών, διαμόρφωση θεσμών και ανάπτυξη δικτύων, στο Ν. Φαραντούρης (επιμ.), *ΕΝΕΡΓΕΙΑ - Δίκτυα & Υποδομές*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014
- **Χαροκόπος Μιχάλης**, Ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού της ΕΕ: η Μεσόγειος ως εναλλακτική πηγή εφοδιασμού με ΥΦΑ, στο Ν.Ε. Φαραντούρης (επιμ.), *ΕΝΕΡΓΕΙΑ-ΝΑΥΤΙΛΙΑ & ΘΑΛΑΣΣΙΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2013
- **Χαροκόπος Μιχάλης**, Απελευθερώνοντας το Δέσμιο Γκιούλιβερ: Εξ-ασφαλίζοντας τον εφοδιασμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης με φυσικό αέριο, στο Ν.Ε. Φαραντούρης (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική*, Αθήνα, (Νομική Βιβλιοθήκη), 2012
- **Φύλης Κωνσταντίνος, Κωνσταντακόπουλος Γιάννης, Μαλανδράκη Ελένη** (2012) ,Ο Ρόλος της Ανατολικής Μεσογείου στην Ενεργειακή Ασφάλεια της Ευρώπης, Τομέας Ρωσίας-Ευρασίας & ΝΑ Ευρώπης, ΙΔΙΣ

Ξενόγλωσση

- **Abbasov Faig Galib** (2014), "EU's external energy governance : A multidimensional analysis of the southern gas corridor", *Energy Policy*, Vol. 65
- **Banciu Roxanna Ioana** (2015), "South Stream Project and the Ukrainian Factor", *Romanian Journal for International Affairs*, Vol. 15:1
- **Biresselioglu Mehmet Efe** (2011), "European Energy Security: Turkey's Future Role and Impact", *Energy, climate and the environment Series*, Great Britain: Palgrave Macmillan
- **Bourtman Ilya** (2006), "No Borders, No Problem: Why the Lack of a Legal Framework in the Caspian Sea Is Not Affecting Energy Exploration", *SAIS Review of International Affairs* Vol. 26:1
- **Buchan D.**(2014), "Europe's energy security - caught between short-term needs and long-term goals", Oxford Institute for Energy Studies
- **Buchan D.**(2009), "Energy and Climate Change: Europe at the Crossroads", Oxford Institute for Energy Studies

- **Chevalier J-M.**(2006), "Security of Energy Supply for the European Union", *European Review of Energy Markets*
- **Dicke R., Hassanzadeh E., Henderson J., Honoré A., El-Katiri L., Pirani S., Rogers H., Stern J. & Yafimava K.**(2014), "Reducing European Dependence on Russian Gas: distinguishing natural gas security from geopolitics", Oxford Institute for Energy Studies
- **Henderson J.** (2015), "Russia's Changing Gas Relationship with Europe", *Russian Analytical Digest*, No.163
- **Martinez M., Paletar M., Hecking H.**(2015),"The 2014 Ukrainian crisis: Europe's increased security position Natural gas network assessment and scenario simulations", Institute of Energy Economics at the University of Cologne (EWI)
- **Kruyt B., Van Vuuren D.P. De Vries H.J.M & Groenenberg H.**(2009), Indicators for Energy Security, *Energy Policy*, Vol. 37:6
- **Kraatz S.** (2014), "The Russian Embargo: Impact on the Economic and Employment Situation in the EU" [PE 536.291], European Parliament , Policy Department : Economy and Scientific Policy
- **Kubicek Paul** (2013), "Energy politics and geopolitical competition in the Caspian Basin", *Journal of Eurasian Studies*, Vol. 4:2
- **Kuzemko Caroline** (2014), "Ideas, power and change: explaining EU–Russia energy relations", *Journal of European Public Policy*, Vol. 21:1
- **Lavenex S.**(2004), "EU external governance in wider Europe", *Journal of European Public Policy*, Vol. 11:4
- **Lavenex S. & Schimmelfennig F.** (2009), "EU rules beyond EU borders: theorizing external governance in European politics", *Journal of European Public Policy*, Vol. 16:6
- **Pasquale De Micco (2014)**, "The EU's energy security made urgent by the Crimean crisis", European Parliament, Directorate-General for External Policies, Policy Department,
- **Roze J.**(2007), "Security of Gas Supply in Europe", *European Review of Energy Markets*
- **Tekin A. & Williams A.P.**(2011), "Geo-politics of the Euro-Asia Energy Nexus: The European Union, Russia and Turkey", *New Security Challenges Series*, Great Britain: Palgrave Macmillan, 2011
- **Stern J., Pirani S., Yafimava K.** (2015), "Does the cancellation of South Stream signal a fundamental reorientation of Russian gas export policy?", Oxford Institute for Energy Studies

- **Youngs R.**(2007), "Europe's External Energy Policy: Between Geopolitics and the Market", Centre for European Policy Studies, Working Document No.278, Brussels
- **Youngs R.** (2011), "Energy Security: Europe's New Foreign Policy Challenge", Routledge, London
- **Vogler S. και Thompson V.E.** (2015), "Gas Discoveries in the Eastern Mediterranean: Implications for Regional Maritime Security", German Mashall Fund of the United States

Πρωτογενείς Πηγές

Αποφάσεις:

- Απόφαση 98/181/EK, ΕΚΑΧ και Ευρατόμ του Συμβουλίου και της Επιτροπής, της 23ης Σεπτεμβρίου 1997, σχετικά με τη σύναψη, από τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, της συνθήκης για το Χάρτη Ενέργειας και του πρωτοκόλλου του Χάρτη Ενέργειας για την ενεργειακή απόδοση και τα σχετικά περιβαλλοντικά ζητήματα [Σύνοψη της νομοθεσίας της ΕΕ]
- Απόφαση αριθ. 994/2012/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη θέσπιση μηχανισμού ανταλλαγής πληροφοριών όσον αφορά τις διακυβερνητικές συμφωνίες μεταξύ κρατών μελών και τρίτων χωρών στον τομέα της ενέργειας [L 299/13], 27/10/2012
- Decision D/2013/03/MC-EnC on extending the duration of the Energy Community Treaty, energy-community.org, 24/10/2013
- Decision 2008/03/MC-EnC concerning the implementation to the oil sector of certain provisions of the Treaty and the creation of an Energy Community Oil Forum, energy-community.org

Ανακοινώσεις Ευρωπαϊκής Επιτροπής:

- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών για την οδηγία 2004/67/EK της 26/4/2004, COM(2008)76
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με τη βραχυπρόθεσμη αντοχή του ευρωπαϊκού συστήματος φυσικού αερίου Ετοιμότητα σε πιθανή διαταραχή του εφοδιασμού εξ Ανατολών το φθινόπωρο και τον χειμώνα 2014/2015 [COM(2014) 654 final/2], Βρυξέλλες, 2/3/2015

- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο "Ευρωπαϊκή στρατηγική για την ενεργειακή ασφάλεια" [COM(2014) 330 final], Βρυξέλλες, 28/5/2014,
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με την εξερεύνηση και παραγωγή υδρογονανθράκων (όπως το σχιστολιθικό φυσικό αέριο) με τη χρήση υδραυλικής ρωγμάτωσης μεγάλου όγκου στην ΕΕ [COM(2014) 23 final], Βρυξέλλες, 22/1/2014
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, Στρατηγική πλαίσιο για μια ανθεκτική Ενεργειακή Ένωση με μακρόπνοη πολιτική για την κλιματική αλλαγή [COM(2015) 80 final], Βρυξέλλες, 25/02/2015
- European Commission, Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on security of energy supply and international cooperation - "The EU Energy Policy: Engaging with Partners beyond Our Borders"[COM(2011)539 final], Brussels, 7/9/2011

Εκθέσεις:

- Energy Community Secretariat, Annual Implementation Report on the of the Acquis under the Treaty Establishing the Energy Community, 2014

Κανονισμοί:

- Κανονισμός αριθ. 994/2010 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20 Οκτωβρίου 2010 σχετικά με τα μέτρα κατοχύρωσης της ασφάλειας εφοδιασμού με αέριο και την κατάργηση της οδηγίας 2004/67/EK του Συμβουλίου (Κείμενο που παρουσιάζει ενδιαφέρον για τον ΕΟΧ), (L295/1)
- Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1391/2013 της Επιτροπής για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 347/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις κατευθυντήριες γραμμές για τις διευρωπαϊκές ενεργειακές υποδομές, όσον αφορά τον ενωσιακό κατάλογο έργων κοινού ενδιαφέροντος, Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ αριθ. L 349/28, 21/12/2013

Οδηγίες :

- Οδηγία 2004/67/EK του Συμβουλίου, της 26ης Απριλίου 2004, σχετικά με τα μέτρα διασφάλισης του εφοδιασμού με φυσικό αέριο (Κείμενο που παρουσιάζει ενδιαφέρον για τον ΕΟΧ), (L127)
- Οδηγία 2009/119/EK του Συμβουλίου, της 14ης Σεπτεμβρίου 2009, σχετικά με υποχρέωση διατήρησης ενός ελάχιστου επιπέδου αποθεμάτων αργού πετρελαίου ή/και προϊόντων πετρελαίου από τα κράτη μέλη.

Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου:

- Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου 20/21 Μαρτίου 2014 [EUCO 7/1/14], Βρυξέλλες, 21/3/2014
- Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου [EUCO 79/14], 27/06/2014

Συνθήκες

- Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (Ενοποιημένη Έκδοση), (2010)
- Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ενοποιημένη απόδοση), [2010/C 83/01]
- The European Energy Charter, (1991)
- Le traité instituant la Communauté européenne du charbon et de l'acier, (1951)
- Treaty establishing a Constitution for Europe, Official Journal of the European Union [Series, No 310], (2004)
- Treaty establishing the Energy Community, (2005)

Σχέδια Δράσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής:

- European Commission, Second Strategic Energy Review – An EU Energy Security and Solidarity Action Plan [COM(2008) 78 final], Brussels, 13/11/2008

Άλλα κείμενα:

- European Commission, Memorandum of Understanding between the EU and Iraq on Strategic Energy Partnership , 2010
- European Commission, Implementation of the European Neighbourhood Policy Partnership for Democracy and Shared Prosperity with the Southern Mediterranean Partners Report, [SWD(2015) 75 final], Brussels, 25/3/2015
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πράσινη Βίβλος- Ευρωπαϊκή στρατηγική για αιεφόρο, ανταγωνιστική και ασφαλή ενέργεια [COM(2006) 105], Βρυξέλλες, 08/03/2006
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πράσινη Βίβλος - Προς μία ευρωπαϊκή στρατηγική για την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού, [COM/2000/0769], 29/11/2000
- European Commission, Joint EU-Iraq declaration on an enhanced strategic energy partnership and gas delivery for Europe, 2011
- Joint Comprehensive Plan of Action, Vienna, 14/7/2015
- Joint Statement of the Southern Gas Corridor advisory Council, 12/02/2015
- Νόμος 4001/2011 (ΦΕΚ Α 179, 22.08.2011)
- Σύσταση της Επιτροπής της 22ας Ιανουαρίου 2014 για τις ελάχιστες αρχές για την έρευνα και την παραγωγή υδρογονανθράκων (όπως το σχιστολιθικό αέριο) με τη χρήση υδραυλικής ρωγμάτωσης μεγάλου όγκο [2014/70/EE], Επίσημη Εφημερίδα αριθμ. L 39/72, 8/2/2014

Ιστοσελίδες Τεκμηρίωσης

- "Chevron leaves Lithuania as shale gas prospects remain uncertain", Reuters, 8/07/2014, διαθέσιμο στο <http://www.reuters.com/article/2014/07/08/us-chevron-lithuania-idUSKBN0FD1GH20140708>
- Chyong Chi-Kong, Slavkova L. , Tcherneva V., Europe's alternatives to Russian gas, European Council on Foreign Relations (ECFR), 9/04/2015, διαθέσιμο στο http://www.ecfr.eu/article/commentary_europes_alternatives_to_russian_gas311666
- "Conscious uncoupling" , Economist, Απρίλιος 2014, διαθέσιμο στο <http://www.economist.com/news/briefing/21600111-reducing-europes-dependence-russian-gas-possible-but-it-will-take-time-money-and-sustained>
- EnergyCharter.org
- Ενεργειακή Κοινότητα: energy-community.org

- EnergyPress, "Την απόφαση των γερμανικών αρχών αναμένει η Gazprom για το 100% του αγωγού OPAL", 06/10/ 2015, διαθέσιμο στο <http://energypress.gr/news/tin-apofasi-ton-germanikon-arhon-anamenei-i-gazprom-gia-100-toy-agogoy-opal>
- European Commission: ec.europa.eu
- European Commission, New International Energy Charter adopted, 21/05/2015, διαθέσιμο στο <https://ec.europa.eu/energy/en/news/new-international-energy-charter-adopted>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, "Ενεργειακή Ένωση: ασφαλής, βιώσιμη, ανταγωνιστική και οικονομικά προσιτή ενέργεια για όλους τους Ευρωπαίους" (Δελτίο Τύπου) , 25/2/2015, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4497_el.htm
- European Commission, "Antitrust: Commission sends Statement of Objections to Gazprom for alleged abuse of dominance on Central and Eastern European gas supply markets" (Press Release), Βρυξέλλες, 2/04/2015, διαθέσιμο στο http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4828_en.htm
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, «Θεματολογικά Δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση» 2015, διαθέσιμο στο http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_5.7.2.pdf
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Θεματολογικά Δελτία: Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, διαθέσιμο στο http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.4.html
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, "Ενεργειακή ένωση: ασφαλής, βιώσιμη, ανταγωνιστική και οικονομικά προσιτή ενέργεια για την Ευρώπη", διαθέσιμο στο <http://www.consilium.europa.eu/el/policies/energy-union/>
- Eurostat : ec.europa.eu/eurostat
- European Union-External Action: <http://eeas.europa.eu/>
- Gazprom : www.gazprom.com
- Gazprom warns EU to link to Turkey pipeline or lose Russian gas", Hurriyet, 15/1/2015, διαθέσιμο στο <http://www.hurriyetdailynews.com/gazprom-warns-eu-to-link-to-turkey-pipeline-or-lose-russian-gas.aspx?pageID=238&nID=76998&NewsCatID=348>
- Gwladys Fouche, Terje Solsvik, "Statoil exits Shah Deniz gas project with stake sale to Petronas", 13/10/2014, διαθέσιμο στο <http://www.reuters.com/article/2014/10/13/us-statoil-petronas-shahdeniz-idUSKCN0I209020141013>
- "Gas finds complicate eastern Mediterranean security", International Institute for Strategic Studies (IISS), 15/05/2013, διαθέσιμο στο <http://www.iiiss.org/en/publications/strategic%20comments/sections/2013-a8b5/gas-finds-complicate-eastern-mediterranean-security-72d6>

- International Energy Agency (IEA): <http://www.iea.org/>
- International Energy Agency, "Energy in the Western Balkans. The Path to Reform and Reconstruction", Paris: OECD/IEA, 2008,
διαθέσιμο στο <http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/balkans2008.pdf>
- Korsunskaya Darya , "Putin drops South Stream gas pipeline to EU, courts Turkey", Reuters, 1/12/2014, διαθέσιμο στο <http://www.reuters.com/article/2014/12/02/us-russia-gas-gazprom-pipeline-idUSKCN0JF30A20141202>
"Krukowska Ewa, "EU Said to Work on Political Deal with Iran for Energy Contracts", Bloomberg, 27/08/ 2015, διαθέσιμο στο <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-08-27/eu-said-to-work-on-political-deal-with-iran-for-energy-contracts>
- Lewis Barbara "EU asks Bulgaria to stop work on Gazprom's South Stream pipeline", Reuters, 3/6/2014, διαθέσιμο στο <http://uk.reuters.com/article/2014/06/03/uk-eu-southstream-bulgaria-idUKKBN0EE0SU20140603>
- Μελέτης Ν., "Σχιστολιθικό αέριο και πετρέλαιο: Η νέα στρατηγική πηγή ενέργειας που ανατρέπει τα δεδομένα", mignatiou.com, 11/07/2013, διαθέσιμο στο <http://mignatiou.com/2013/07/%CF%83%CF%87%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%B8%CE%B9%CE%BA%CE%BF-%CE%B1%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BF-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%80%CE%B5%CF%84%CF%81%CE%B5%CE%BB%CE%B1%CE%B9%CE%BF-%CE%B7-%CE%BD%CE%B5/>
- Neslen Arthur, "Poland's shale gas revolution evaporates in face of environmental protests", The guardian, διαθέσιμο στο <http://www.theguardian.com/environment/2015/jan/12/polands-shale-gas-revolution-evaporates-in-face-of-environmental-protests>
- Nuclear Power in France, World Nuclear Association, Ιούλιος 2015, διαθέσιμο στο <http://www.world-nuclear.org/info/Country-Profiles/Countries-A-F/France/>
- Naftogaz, : www.naftogaz.com
- Nord Stream : www.nord-stream.com
- OPAL Gastransport GmbH & Co. KG : www.opal-gastransport.de
- "Polish President Claims Nord Stream-2 Construction Must Be Stopped", Sputnik, 07.10.2015, διαθέσιμο στο <http://sputniknews.com/europe/20151007/1028177303.html>
- Russia halts gas supplies to Ukraine after talks breakdown, BBC, 1/07/2015, διαθέσιμο στο <http://www.bbc.com/news/world-europe-33341322>
- The INOGATE Programme: <http://www.inogate.org>

- Trans Adriatic Pipeline: <http://www.tap-ag.com/>
- Transmed S.p.A, διαθέσιμο στο www.transmed-spa.it
- Total abandons shale gas exploration at well in Denmark", Reuters, 18/08/2015, διαθέσιμο στο <http://uk.reuters.com/article/2015/08/18/uk-total-shalegas-denmark-idUKKCN0QN0K220150818>
- Securing the future of Turkish Stream, Interfax Europe, 10/02/2015, διαθέσιμο στο <http://interfaxenergy.com/gasdaily/article/15215/securing-the-future-of-turkish-stream>
- U.S. Energy Information Administration: <http://www.eia.gov/>
- "Ukraine gas bypass deal a "betrayal"-Slovak PM", Reuters, 10/09/2015, διαθέσιμο στο <http://www.reuters.com/article/2015/09/10/slovakia-ukraine-gas-idUSL5N11G2KT20150910>
- World Trade Organization (WTO): www.wto.org
- Waldoch M., Krukowska E., "Russia Gas Link Plan Will Hurt East EU Security, Sefcovic Says", Bloomberg, 1/10/2015, διαθέσιμο στο <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-10-01/russia-gas-link-plan-will-hurt-east-eu-security-sefcovic-says>